

84

2317

75

ՔՈՐԷՆ ՏԻԿՆՈՋ

ՔՍՈՐԱԿԱՆԱՅՆ Ի ՍԻՊԵՐԻՍ

ՎԷՊՔ

ՔԱՐԳՄԱՆԵԱՅ

Հ. ԵԴՈՒԱՐԴ Վ. ՀԻԻՐՄԻԻԶԵԱՆ

ԱՐԳԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՇԻՐԱԿԱՅ

A $\frac{I}{9641}$

ՎԵՆԵՏԻԿ

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ՍՐԲՈՅՆ ՂԱԶԱՐՈՒ

1873

1000

1000

ԹԱՐԳՄԱՆՁԻՆ ԱՌԻ ԸՆԹԵՐՅՕՂԱ

Գրեչ վիպիս այսորիկ, տիկինն ֆոթէն Գալլիացի, եկաց 'ի վերջկոյս ժԷ գարու: Սա յետ երից ամաց հարանու թեան, 'ի քսանամենի մնացեալ այրի, ետ զանձն 'ի բանասիրական պարտպմունս, և գրեաց առաւելապէս վէպս՝ յորոց երևելագոյն է առաջիկայս: Չէ ինչ սահնարեալ 'ի մտաց՝ այլ ճշմարիտ, վասն որոյ և առաւել ազգու 'ի սիրտ. զի որպէս ինքն իսկ տիկինն մատենագիր ասէ, « Չկարեն միտք հնարել իրս այսպէս խանդաղասելիս, և ոչ իմաստս այսպիսի ազնուականս, որպէս կարող է սիրտ ազգել »:

Եւ յաւելու զի այնչափ գեր 'ի վերոյ
է 'ի սմա առաքինութիւն քան 'ի վէպս
ստեղծականս 'ի մտաց, զի չհաւատալի
թուի սա՝ յոյժ սակաւուց զիտելով՝ ո՞ր-
չափ ինչ որդի առաքինի կարէ գործել
'ի սէր ծնողաց: Այս աղագաւ հարկ
լեալ է նմա զեղչել իսկ ոչ դուն ուրեք
զճշմարտութիւն, զի մի կարծեսցի՝ կու-
տակութեամբ պանծացուցեալ զառա-
քինութիւն:

45359-64

ԱՒՍՈՐԱԿԱՆԱՅՆ Ի ՍԻՊԵՐԻՍ.

ՎԷՊԻ

Թոպոլուք մայրաքաղաք Սիպերիոյ՝ բնակէ յեզր գետոյ . 'ի հիւսիսոյ անտառք մինչև ցծովն սառնապատ չրջապատեն դայն ընդ ասպարէզս իբր չորեք հազար : Անդ լերինք ամուլք և ասլառաժք՝ ծածկեալք 'ի յաւերժական ձեանց , դաշտք անբոյսք և անմշակք՝ որ 'ի ջերմագոյն իսկ աւուրս ամարայնոյ հազիւ եղկանան օտնաչափ 'ի խոր , և գետք ընդարձակք տխրատեսիլքն : Եւ արլիք սղաղեալ և ձուլեալ չոռոզանեն՝ զարօտս , և ոչ գիթթել ծաղկանց յօտին իւրեանց տեսանեն : Անգր ևս 'ի բւեռն կոյս՝ ոչ մայրի ուրեք երևեալ , ոչ եղևին , և ոչ մի 'ի ստուար ծառոց . այլ թուփք և մացառք ըզջարաբաստիկ երկրին այնորիկ յօրինեն դարդ , և ճախճախուտք մամուսպատք՝ որք գլխտին ճիգն բնութեան յանգիման առնեն՝

ի շունչ վախճանին անդանօր հասեալ . անտի և անգր չիք և նշմարանս տեսանել զգարարոյ : Սակայն և յարհաիրս անդ յաւերժ ձմերայնոյ՝ տեսարանս վսեմականս ընծայէ բնութիւն . անդ այգ հիւսիսի մեծավայելուչ յաճախ երևեալ՝ փարի զոլորաիւք աղեղնակերպ ՚ի լոյս պայծառ , ուստի սիւնք հրեղէնք դողդոջունք իջեալ՝ ածեն ՚ի տեսիլ հիւսիսայնոց գաւառաց թատր հրաշակերտ , անձանօթ հարաւաբնակ ազանց :

Ընդ հարաւակողմն թոպոլսքի տարածանի անասպտն Խչիմ, և գաշտավայր՝ ուր ցանեցիր սփռեալ կան շիրիմք, և լիճք աղտաղտուկք անջրպետեն զայն ՚ի Սկիւթաց՝ որ են թափառականք, ազգ կռապարիշտ : Ի ձախմէ սահման հատանէ նմա Խրթիչ գետ՝ որ յածեալ չրջանապտոյտ երթայ կորնչի յելս սահմանաց ճենաստան երկրի, և թոպոլ յաջմէ, ոյր եզերք մերկք և ամուլք հատորս և եթ ժայռից ընծայեն աչաց՝ դիզեալս զիրերօք, աստ անդ և եթ եղևին ՚ի ծայրսն բերելով : Առ ստորոտով նոցին, ՚ի խաղ մի թոպոլ գետոյ, կայ վիճակն Սայիմքայ՝ հեռի ՚ի թոպոլսքէ ասպարէզս ոչ ինչ նուազ քան զերկու հազար, յեզր անապատին՝ ուր ամենայն ինչ որպէս զարև երկրին ծածկի ՚ի մռայլ, և երկիր անդ որպէս զերկինս նորին է տխուր :

Սակայն Խչիմ, այնու զի են անդ աւուրք ինչ ամարայինք, և ձմեռն անդ թէպէտ և սաստիկ՝ այլ ոչ ինչ աւելի տևէ քան զա-

միսս ութ, կոչի Իտալիա Սիպերիոյ: Զօր-
հանապաղ 'ի ձմերայնի շնչէ անդ հողմ հիւ-
սիսոյ՝ բարձեալ բերելով զբուք արջային, և
զսարսուռ 'ի ծուծս ոսկերաց թափանցիկ:
Անդստին 'ի սեպտեմբեր ամսոյ պաղի Թո-
պոլ սառնապատ, և ձիւնախաղաղ ծածկի
անդ երկիր ցվերջ ամսեանն մայիսի: Յայն-
ժամ 'ի լուծանել ձեանց 'ի չողից արեգա-
կան՝ սքանչելահրաշ փութով կանաչանան
ծառք, և յերկուս և յերիս աւուրս փթթին
ժողկունք առհասարակ. և աճելոյ բուսոց
գոգցես իմն լսի ճարճատ. բուրէ վարդից
'ի թփաստանաց անտի անուշահոտութիւն.
'ի հեր աղուամազ ծաւալի ընդ տամուկս
սինձ համասփիւռ: Ի հոյլ խուռներամ խայ-
տայ արագիլ. բաղք խայտաբղէտք, սագք
հիւսիսայինք ընդ ծուփս լճից. և սպիտակա-
փայլ կռունկն զօղեալ յամուրս եղեգանց՝
դնէ զբոյն իւր ճարտարակերտ 'ի կնիւն փա-
փուկ յեղտիւրս ամայիս. և սկիւռ թեթե՛
ժառոց 'ի ծառս ընդոստ յանտառի՝ գեղ-
մնապատ թաթիւքն և տտամբ օգնեալ, ըն-
թանայ ընդ օդս՝ կրծել զմայրից ոստոց խա-
ւարժիս և զտերես թփոց: Զի են և 'ի ցրը-
տասառոցյ գաւառս բնակելոց՝ աւուրք
զուարճալիք. այլ ոչ և արսորելոց անդր:

Առաւելագոյնք յեղկեղեաց անտի կեան
'ի գիւղս գետեղերեայս, 'ի Թոպոլսքէ մին-
չև ցեղր իչմեան անապատին. իսկ այլք
տարագիր 'ի հիւղս, և ընդ դաշտս սըփ-
ռեալ: Ոմանց արբունուստ սահմանեալ է

առճիկ, իսկ այլք անթոշակ՝ յորսոց երկրին
ձմերայնոց կերակրին, բնաւից ՚ի գութ զտե-
սողս շարժեալ, բնաւք եղկելիք ՚ի նոցունց
ձայնեալ: Ի ճախճախուտ անտառի ուրեք
հետի ՚ի Սայիմքայ՝ ասպարիզիւք իբր տասն,
ուր ճահիճք են յաճախաւորք, մերձ ՚ի լիճ
խորին բոլորաձև, ամենաժիր ՚ի թուխ և ՚ի
սպիտակ կաղամախեաց, բնակէր յաքսորս
այր ոմն ամաց քառասուն և հնգից, հան-
դերձ կնան իւրով, և չքնաղագեղ դստե-
րաւ, որ այն ինչ ՚ի փթիթս զեղածաղիկ
տիոցն էր հասեալ:

Չէր նոցա յանասպատի անդ ընդ ումեք
կցորդութիւն. ելանէր այրն մենաւոր ՚ի
յորս, և չէր երբէք երթեալ նոցա ՚ի Սայիմ-
քա, ոչ իւր, ոչ կնոջն և ոչ դստեր: Բաց ՚ի
սկիւթուհւոյ ումեքէ աղքատ շինականէ՝ որ
աղախնէրն նոցա, ոչ ումեք հրաման էր ՚ի
հիւղ նոցա մտանելոյ: Ոչ որ զհայրենիս նո-
ցա գիտէր, ոչ որ զազգ նոցա, և ոչ վասն
որոյ իրաց աքսորեալն էին. քաղաքապե-
տին և եթ Թոպուսքի գիտելով զգաղտ-
նիսն, և սորա չէր ինչ յայտնեալ փոխա-
նորդին իսկ իւրում ՚ի Սայիմքա, բայց միայն
պատուիրեալ ՚ի յանձնելն նմա զպահպա-
նութիւն նոցա՝ տալ բնակութիւն զիւր, և
սլարտէզ փոքրիկ, կերակուր և հանդերձ,
այլ զգուշանալ՝ զի մի ընդ ումեք խօսեսցին,
և մանաւանդ արգելուլ զնամականի՝ եթէ
երբէք իշխեսցեն գրել յարքունիս ՚ի Ռու-
սաստան:

Աստի այսքան յանձանձանք, և անտի
գաղտնիք և զգուշութիւն այնպիսի խիստ՝
տեղի տային կասկածելոյ զի ընդ անփա-
ռունակ յորջորջանօքն — քանզի կոչէր
Լեթ նա Պետրոս Սփրինճեր — ծածկէին
փառք և թշուառութիւն նորանչան, թէ
արդեօք և ոճիր դժնեայ, կամ ընդ հակա-
ռակն անիրաւութիւն առ նա մեծ: Բայց
ամենայն ճիգն իւր 'ի դերև ելեալ հասու-
լինելոյ գաղտնեացն, դադարեաց նա փու-
թով 'ի խոյզ և խնդիր առնելոյ, համայն և
'ի կարեկցութենէ: Ոչ ևս որ խորհէր զտա-
ռապելոցն՝ որ կէին անտես, և 'ի սպառ-
յայնմհետէ եղեն 'ի մոռացօնս. բայց միայն
'ի թախառել ուրուք յորսորդաց ընդ ան-
տառն, և 'ի հասանել յեզր լճին, եթէ հար-
ցանէր՝ ոչք ոմանք 'ի հիւզի անդ բնակէին,
առնոյր սլատասխանի՝ թէ թշուառք ոմանք.
և ոչ աւելի ինչ հետազօտեալ՝ գնայր 'ի բաց
ախտակցաբար ասելով. Տացէ նոցա Տէր
դարձ 'ի հայրենիս:

Կառոյց իւր անդ Սփրինճեր բնակարան
յեղևնեաց յարդածածուկ. ժայռք շուրջա-
նակի սլատասպարէին զայն 'ի հիւսիսային
սաստկաշունչ հողմոց, և յողղմանէ յոր-
դելոյ լճին: Չէին արաստոյք ժայռքն որձա-
քարք. 'ի թերթս նոցին 'ի խաւիխաւոյս
նշոյլք արևուն 'ի ներքս անկեալ, սնկենիք
հոյլ 'ի հոյլ 'ի մուտս գարնայնոյ 'ի հերձից
անտի 'ի դուրս ոստչէին, կէսք 'ի գոյն վար-
դից՝ բայց աղօտափայլ, այլք դեղին և

լուրթ 'ի տիպ սնկենեաց պայքալեան լճին :
Իսկ 'ի փասպարս անդ, ուր էր մրրկաց խուն
ինչ հող արկեալ, բողբոջք սնկենեաց և մայ-
րից բուսեալ՝ նկրտէին արմատս 'ի խոր և
ստեղունս 'ի վեր մորչս արձակել :

Ի հարաւակողմն լճին ցրիւ և ցանցառ
էին ծառք անտառին, և ընդ մէջ նոցա ե-
րևէր դաշտ ընդարձակ, և գերեզմանք ան-
դանօր խիտ առ խիտ . յորոց յողունք էին
կրկտեալ, և ոսկրոտին շուրջանակի սըրի-
ռեալ կային, նշխար ազգի վաղնջականի, որ
յաւէրժ 'ի մոռացօնս կայր և մնայր, եթէ
ազահութեան 'ի խնդիր դարդուցն ոսկե-
ղինաց՝ որ անդ ընդ զիակունս թաղեալ
կային, չէր զնա 'ի յայտ ածեալ :

Յարևելից լայնածաւալ դաշտին կայր
մատուռն փայտակերտ, 'ի քրիստոնէից
կանգնեալ . և որ յայնմ կողման էին գերեզ-
մանք՝ անձեռնմերձք կային, ոչ ուրուք
ժպրհեալ պղծել զաճին մեռելոց առ սըր-
բոց խաչին՝ որ զամենայն առաքինութիւն
ազգէ 'ի մարդիկ :

Ի դաշտավայրի անդ Միպերիոյ դձմեռն
ողջոյն, որ անդ խիստն է և երկարատե,
ելանէր Սփրինճեր ընդ առաւօտս յորս .
հարկանէր կուզս՝ որ ճարակին տերևս դա-
լարս զբարտեաց և զկաղամախից, էր զի և
սամոյրս՝ որոց սակաւ են զիւտք անդանօր,
և յաճախագոյն արիսս՝ որոց բաղմութիւն
է անդ . և զնովք մաշկից նոցա մուշտակաց՝
տայր բերել 'ի Թոսպոլսքէ կահս կարևորս՝

վայելուչս՝ կնոջ իւրում, և դստերն՝ գրեան :
Զերիկունս երկայնս անցուցանէին ՚ի վար-
ժըս օրիորդին, որոյ անուն էր Նլիսաբեթ .
և ընթեռնոյր նա յաճախ, բաղմեալ առ ըն-
թեր ծնողացն, բարձրաճայն ՚ի լուր նոցա՝
գիրս պատմութեանց : Մփրինձեր հայր նո-
րա տայր նմա ուրեք ուրեք զկայ առնուլ,
խելամուտ լինել ՚ի դէպս հրահանգիչս
մտաց ՚ի մեծախոհութիւն . իսկ Փեղորա
մայր նորա ՚ի կրթիչս սրտի ՚ի գութ . մին
զփառաց վեհանձնութեան ցուցանէր նմա
զգեղ, միւսն զբարեպաշտութեան, զգթոյ
և զպարկեշտութեան : Հայր նորա պարզէր
նմա զվսեմական մասունս առաքինութեան,
իսկ մայր նորա որ ինչ քաղցր և սփոփիչ է
՚ի նմա . ուսուցանէր նմա մին՝ քանի մեծա-
րոյ է առաքինութիւն, միւսն՝ քանի սիրելի :
Ի խնամոց աստի երկաքանչիւրոցն ել ՚ի լոյս
բոյս ինն բարուց հզօր և փափուկ, որ զա-
րիութիւն հօրն ընդ հրեշտակային քաղց-
րութեան մօրն կցորդէր . վեհ և խրոխտ
ըստ ամենայնի՝ որպէս ազգէ ազնուակա-
նութիւն, բարեգորով և անձնանուէր ըստ
ամենայնի՝ որպէս ազգէ սէր :

Ի սկսանել ձեանց լուծանելոյ, և ա-
զօտ ինչ կանաչութեան յերեսս երկրի ե-
րևելոյ, պարապէին ընտանիքն ՚ի միասին ՚ի
խնամս բուրաստանին : Մփրինձեր յարգա-
րէր զաճուս, Փեղորա պատրաստէր զսեր-
մանս, Նլիսաբեթ աւանդէր զայնս հողոյ :
Շուրջ պատէին զվայրիկն չմենիք, հոյնք, և

բարտիք արգոյք 'ի Սիպերիա, զի սոցին և և թանդ բուրեն ծաղկունք անուշահոտ: Ի հարաւակողմն կոյս արարեալ էր Սփրինճերի ջերմուկ, ուր երիցագոյն իննամովք մշակէր զտարաշխարհիկ ծաղկունս. և 'ի փրթթել նոցին՝ համբուրէր զնոսա, ցուցանէր հարսին իւրում, և 'ի ճակատ դստերն յեռոյր ասելով. Չարդարեաց դստրիկ՝ հայրենի ծաղկամբք, որ իբրև գրեզ փթթին նժդեհիկք. ո՛հ, տացեն երկինք չմեռանել քեզ հանգոյն նոցին և տարաշխարհիկ: Չայսոսիկ 'ի յուզել գթոյն բարբառէր, լռիկ և հանդարտ կալով հանապազ. էր զի և ժամս ձիզս կայր 'ի հիացման, բազմեալ ակնկառոյց ուրեք անքթիթ, արձակելով 'ի խորոց սրտէ հառաչանս, զորս ոչ բաւէին լռեցուցանել աղերս հարսինն և ողոր, և 'ի տեսիլ դստերն՝ և ս քան զևս դառնակսկիծք յաճախէին: Անկեալ ստէպ զպարանոցաւ նորա, և 'ի մէջ բազկաց զնա առ սրտին ողջագուրեալ, և ապա յանկարծ մօրն զնա մատուցանէր՝ ասելով. Ի բաց առ, Փեղորա, 'ի բաց առ զդստրիկդ. վիշտք դորա և տառապանք քո՝ մահառիթք են ինձ. աւա՛ղ, և զի՞ դու եկիր սյսր ընդ իս. եթէ չէիր թշուառութեան իմոյ բաժանորդ, եթէ կայիր յանդորրու և 'ի մեծարանս 'ի հայրենիս քո, անտրտունջ արդեօք վինէր ինձ կալ յանապատիս: Ի լուր այսոցիկ գորովագութն Փեղորա հեղոյր արտասուս. աչք նորա, մրմունջ և շարժմունք յայտ առնէին՝ որ 'ի

խորս սրտի նորա յուզէր գորով հարսանե-
կան: Չկարէր նա օր մի հեռի կալ 'ի նմա-
նէ, մերձ և եթ առ նմա ամօքէր զտառա-
պանս իւր: Յառաջին կեանս իւր՝ աւագու-
թիւնք գերաստիճանք 'ի բացեայ ունէին
յաճախ զայր նորա, այլ 'ի նժգեհութեան
անդ կային անմեկինք յիրերայ. որպէս զի
սիրելի թերևս լինէր նմա աքսոր, եթէ
մարթ էր յաղէտս առնն հայել անվիշտ:
Փեղորա թէպէտև անցեալ էր զերեսնամե-
նիւք, այլ գեղ նորա ոչ ինչ էր նուազեալ.
հաւասարապէս սիրելի էին նմա այր իւր
և դուստր, և առաւել քան զնոսա ա-
րարիչ իւր. երեցունց այսոցիկ սիրելու-
թեանց տիպք 'ի դէմնորա երևեալ, յաւե-
լուին 'ի նա գեղեցկութիւն՝ 'ի պարագայց
ամաց անեղձանելի. և 'ի կերպարանաց
խսկ նորա յայտնի էր, զի սահմանեալ 'ի
բնէ 'ի սէր ամբիժ՝ կատարէր 'ի նմա
սահման ստեղծուածոյն: Պատրաստէր նա
ինքնին կերակուրս ախորժելիս առն իւ-
րում, և միտ եղեալ ըղձից նորա յամենայ-
նի, հետազօտէր յաչս նորա զկամս նորին՝
առ 'ի կանխել կատարել զայն: Արագ և մա-
քրութիւն խաղաղութեամբ հանդերձ տի-
րէին 'ի դուզնաբեայ յարկ նոցա. յընդար-
ձակագունին 'ի խղից հանգչէին ամուսինք
ժածկեալ մաշկեկօք. ձեռագործք Փեղո-
րայ և դստերն ասղնէգործք և նկարէնք՝
պատէին զորմս ծխամածս: Սփրինձերի 'ի
չահից որսոցն իւրոց հայթայթեալ էր և պա-

տուհանս ասակեայս, որ զուն ուրեք յերկրի անդ երևէին՝ 'ի զեղխութիւն համարեալ: Յերկուս այլ խուղս՝ 'ի միուսն ննջէր Ալիսաբեթ, 'ի միւսուսն աղջիկն սկիւթացի, ուր էին և կահք խոհակերոցին և սպարտիղի:

Անցանէին աւուրք 'ի յանձանձանս առանին իրաց, յոստայնանկել զասր, և 'ի սպատեւ զանկուածս մաշկեկօք որսոց. իսկ 'ի կիւրակէս տրամէր Փեգորա ընդ զրկել իւրեանց 'ի սուրբ պատարագէն, և զմեծ կէս աւուրն պարապէր աղօթից: Անկեալ առաջի պատկերի սրբոյն Քասիլիոսի, որում ջերմեռանդն էր յոյժ, յանձն առնէր նմա զայր իւր և զգուստր սիրելի, և օրըստօրէ յաւելոյր յեռանդն, զփորձ առեալ զի յաղօթից անտի սիրտ իւր լցեալ հոգևոր իմաստիւք՝ յորդէր զրոյցս սփոփիչս առն իւրոյ:

Բայց Ալիսաբեթ, անդատին 'ի չորեքամեայ տիոց սնեալ յանտառի՝ անձանօթ այլոյ հայրենեաց, գտանէր անդ գեղեցկութիւնս՝ զորս ընծայէ բնութիւն և 'ի վայրս ասպիտ լեալս յիւրմէ, և բերկրութիւնս բնականս՝ յորս սիրտ ամբիժ ամենայն ուրեք զիտէ վայելել: Զբօսնոյր 'ի խնդիր ձուոյ բաղէից և սպիտակ անդեղցսոզոսկէր յեղերս լճակին ընդ ժայռս 'ի վեր, ուր դնեն նոքա բոյն յամարայնի. ըմբռնէր յաճախ և վայրի աղաւնիս 'ի վարմս, և փակէր զնոսա երամովին 'ի վանդակի: Մերթ ևս որսայր ձկուսն որք տարմատարմ ընդ

A I
9641

լիճն գնային, պատենապէնք 'ի թեփս ծի-
րանիս, երեւեալք յալիս անդ որպէս կար-
կեհան 'ի լոյծ արծաթիւ: Հաճ և գոհ ընդ կեա-
նըս իւր, զի չանկանէր իսկ 'ի միտս նորա
թէ մարթէր ումեք վայելել 'ի բախտ երջան-
կագոյն, կազդուրէր հովասուն, և աճէր 'ի
'ի հասակ կրթութեամբ մարմնոյ. և 'ի
դէմս նորա, յորում հանգչէին խաղաղու-
թիւն և անմեղութիւն, յաւելոյր օր ըստ
օրէ գեղ նորահրաչ: Ըստ այսմ օրինակի,
հեռի յաշխարհէ և 'ի մարդկանէ, զարգա-
նայր օրիորդն չքնաղագեղ 'ի տեսիլ և եթ
ծնողացն, և 'ի բերկրութիւն սրտի նոցա-
որպէս ծաղիկ յանապատի 'ի նշուլից արփ-
ւոյն փթթեալ, ոչ ինչ նուազ գեղանի ան-
տես յաչաց' 'ի տեսիլ աստեղն և եթ իւրոյ
կենսատուի:

45359 61

Ձիք սէր գորովագոյն և խանդաղելի քան
որ 'ի նուագունս ամիտփեալ. այսպիսի սի-
րով գորովէր Ալիսաբեթ 'ի ծնօղս իւր՝ զորս
միայն ճանաչէր, զորս միայն սիրէր յաշխար-
հի: Փոխանակ ամենայնի էին նմա ծնօղք իւր
հոգաբարձուք աղկաղկ հասակին, կենա-
կիցք նմին և խաղակիցք. չգիտէր ինչ, զոր
ոչ 'ի նոցանէ ուսեալ. ընդ նոսա զբօսնոյր,
նոցին էր շնորհապարտ ըստ հանձարոյ, ըստ
գիտութեան և ըստ ամենայնի: Եւ զի ամե-
նայն ինչ իւր 'ի նոցանէ էր, և չկարէր ինչ
յինքենէ, քաղցր էր նմա հնաղանդել հրա-
մանաց նոցա զորս 'ի բարերարել միայն
տային նմա: Այլ 'ի զարգանալ նորա 'ի սր-

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՄԵԼՆԻ ՎԵՐԱԳՐՈՒԹՅԱՆ
ԳՐԱԳԱՆՆԵՍԱԼ ՓՐԱԳԱՐԱՆ
ՀՍՍՌ-ԱԾՄ ԳՐ

ՄԵՏ ԿՍԼ ՓՐԱԳՐՈՒ
ԴՐՈՒՄ ԵՆՇԻՄՈՒՄ
ՀՍՍՌ-ԱԾՄ ԳՐ

ՄԱՐՏ 1958

ՍՊԱԳԵՄԻԱՅԵ

տաննկութիւն, և 'ի պարզել տեսութեան մտացն, սկսանէր 'ի միտ առնուլ 'ի մօրն արտասուաց զհօրն իւրոյ թշուառութիւն. հետադօտէր ստէպ 'ի նոցանէ զպատճառս ազետիցն. այլ նորա ոչ ինչ տուեալ նմա պատասխանի, զհայրենիան ողբային. ոչ զհայրենեացն ծանօթս տալով նմա, և ոչ որ ինչ ինքեանք 'ի հայրենիս անդ էին՝ ցուցեալ, զի մի տրամեսցի 'ի գիտելն յորմէ՝ բարձրութենէ յարսոր անդր սահեալ էին նժգեհութեամբ: Բայց յորմէ հետէ ծանեաւ զտրխրութիւն ծնողացն, խորհուրդք մտաց նորա ոչ ևս հանգարտէին. կերպարանապիտես ինն կեանք նորա: Զքօսանք մանկութեան ոչ ևս քաղցրանային նմա. ելիք զբուրաստան, մտռացաւ զծաղկունս. ոչ ևս թռչնիկը իւր սիրելի էին նմա. ոչ ևս յորս ձկանց, ոչ ևս 'ի վարել զմակուկիկ իւր զնայր յերկնակին, խորասուղեալ 'ի խորհուրդ՝ որ բովանդակ զմիտս նորա գրաւէր և զսիրտ: Բազմեալ երբեմն 'ի սեպ միոյ 'ի ժայռից, յառեալ յալիս ծովակին, խոկայր յարտասուս ծնողաց իւրոց, և 'ի հնարս ցամաքելոյ նոցին: Վիտէր և եթ զի ողբային նորա զհայրենիս, այլ որ հայրենիքն այն նոցա էին՝ անգիտանայր. և քանզի հեռաւորութեամբ 'ի հայրենեացն թշուառացեալ գտանէին, ցանկալի նմա այն խակ էր՝ ոչ զհայրենիան գիտել, այլ զհնարս գարձի նոցա անդր գտանել: Ամբառնայր զաչս իւր յերկինս՝ խնդրել 'ի Տեառնէ օգնութիւն, և այնպէս

ընկզմեալ կայր 'ի խորհուրդս յայս, զի ան-
դատարափք ձիւնաբերք և հողմք սաստկա-
շունչք չկարէին ընդոստուցանել զնա: Այլ
'ի ձայնել զնա ծնողացն՝ լսէր անդէն, և 'ի
ժայռից բարձանց իջանէր գայր թեթեւըն-
թաց 'ի լուր խրատու հօրն, և օգնել մօր
իւրում յառանին խնամս: Բայց թէպէտ առ
նոցին, և թէ հեռի 'ի նոցանէ, թէ յընթեր-
ցումն և թէ 'ի կար պարապեալ, թէ 'ի քուն
և թէ յարթմնի, նոյն և մի խորհուրդ զուշ
նորա գրաւէր. այլ զգուշանայր չյայանել
նոցա զայն, չև ուղւոյ լեալ:

Քանզի խորհէր զնալ հետի մինչև 'ի Պետ-
րոպօլիս 'ի խնդիր դարձի հօր իւրոյ. այս-
պիսի խորհուրդ արիական երկնեալ 'ի մտի,
և 'ի գործ այսպիսի քաջայանդուզն պատ-
րաստէր օրիորդն երկշտ: Բայց թէպէտ և
արգելք ծանուցք յանդիման լինէին մտաց
նորա՝ սակայն զօրութիւն կամաց, արութիւն
սրտի, և առ Աստուած ապաւինութիւն քա-
ջակերէին յաղթել ամենայնի: Ի հաստատել
նորա 'ի խորհուրդն, և 'ի մերձենալ աւուրց
ձեռն 'ի գործ առնելոյ, ահացուցանէր զնա
անհմտութիւն ճանապարհին. զի և ոչ ու-
րեք 'ի մօտակայ շինից զիտէր ուղևորել-
չէր նորա երբէք ելեալ յանտառէն, և իբր
գնալ մինչև անդր 'ի Պետրոպօլիս. զի արդ-
բարբառել ընդ ազգս այլալեզուս՝ ընդ որս
պարտ էր նմա անցանել. մանաւանդ զի
հարկ էր նմա մուրղութեամբ հայթայթել
զաւուրն պարէն: Եւ թէպէտ ապաստանէր

ի խոնարհութիւն՝ զոր ՚ի բարեւարչաւ մօրէն էր ուսեալ, բայց և այնչափ ինչ զխստասրբութենէ մարդկան էր լուեալ՝ զի համարէր թշուառութիւն մեծ զհարկ խնդրելոյ ՚ի նոցանէ ողորմութիւն. և զճնողացն և սգիտելով զորդեսէր գորով, չյուսայր ՚ի նոցանէ նպաստ ՚ի չու, և չկարէր դիմել առ նոսա: Իսկ առ ո՞ դիմել յանասլատի՝ ուր կայրն հեռի ՚ի մարդկանէ, ՚ի հիւղի անդ՝ ուր չէր մուտ ումեք. և յուսմէ՛ մարթէր նմա ակն ունել օգնականութեան: Հանդերձ այսու ամենայնիւ ոչ վհատեցաւ. յուչ եղեն նմա արկածքն՝ յորմէ մաղապուր լեալ էր հայր իւր, և ասէր. Չիք երկիր վայրենի՝ ուր երկինք ոչ լուիցեն ձայնի եղկելեաց, ուր խնամք երկնից թողցեն զնոսա ամայի յօգնականութենէ:

Քանզի Սփրինճեր ամօք ինչ յառաջ յորս ելեալ ՚ի ձմերայնի ընդ ափափայս՝ առ ուրով գետահեաեալ անցանէ Թոպոլ, հազիւ ճողոպրեալ էր ՚ի վտանգէ, սլատանւոյ ուրումն արիութեամբ: Եւ էր սլատանին այն Սմոլոֆ, քաղաքապետին Թոպոլսքեայ որդի, որ անդր յաւուրս ձմերայնոյ գայր ամի ամի հետամուտ կպից ՚ի դաշտ Իշիմայ, և ընդդէմ արջուց խիզախել ՚ի մարտ յՈւրալեան լերինս մերձ ՚ի Սայխմբա: Անդ ՚ի հալածել նորա զարջս, որ քան զամենայն աղգս որսոց է վտանգաւոր, սլատահեալ Սփրինճերի՝ զերծուցեալ էր զնա ՚ի մահուանէ. և յայնմ հետէ անուն Սմոլոֆի շնոր-

Հապարտ մեծարանօք յիշատակէր առ նոսա, և օրիորդն և մայր նորա ըղծիւք ցանկային դրարերար իւրեանց ճանաչել և բարերանել զնա: Հանապազօր աղօթս վասն նորա մատուցանէին, և ամ ըստ ամէ 'ի սկսանել որսոց ձմերայնոյ՝ յուսային տեսանել զնա 'ի հիւղ իւրեանց. այլ նա չերևէր երբէք առ նոսա, զի և նմա որպէս ամենեցուն՝ արգելեալ էր չմտանել առ նոսա. և ոչ արգելն այն բունն էր նմա, զի որ ինչ 'ի ներքս 'ի հիւղի անդ էր՝ անզիտանայր:

Բայց Ելիսաբեթ յաճախագոյն ևս խորհէր 'ի Սմոլոֆ, հասու լեալ գժուարութեան ելից յանապատէ անտի՝ առանց ուրուք օգնականութեան, և սրաշտպանութիւն այնպիսոյ ուրուք պատանւոյ զամենայն երկիւղ 'ի բաց փարատէր, բառնայր զամենայն խոչ և խութ: Զի ո՛վ որ առաւել քան զնա կարող էր ուսուցանել ինքեան զհանգամանս ուղեորութեան 'ի Սայիմբայ մինչև 'ի Պետրոպօլիս, և զհնարս հասուցանելոյ անվրէպ աղերս առ ինքնակալն. դարձեալ և 'ի զայրանալ քաղաքապետին Թոպուքեայ ընդ փախուստ իւր՝ ո՛ առաւել քան զնա կարող էր ցածուցանել զցասումն նորա, ամել զնա 'ի զութ, և զերծուցանել զճնօղսն 'ի պատժոց՝ որոց պարտաւորս զնոսա փախստեամբն կացուցանէր: Զայսոսիկ որ ինչ 'ի սրաշտպանութենէ նորա օգուտք էին՝ զմտաւ ամեալ, ցանկայր գիտել՝ չեանցեալ աւուրք որսոց՝ թէ անդ էր պատա-

նին. և գտանել հնարս խօսելոյ ընդ նմա :
Բայց Սփրինճերի այնպէս զիղջ լեալ ընդ
արհաւիրս հարսինն և դստեր վասն վտան-
գի մահուն՝ յորմէ մազապուրն եղեալ էր,
մինչև խոստանալ նոցա մի ևս յորս արջուց
զիմագրաւել, և մի ելանել ընդ անտառն՝
բայց միայն զհետ սամուրաց և այծից : Սա-
կայն Փեղորայ և յետ իսկ խոստմանն նորա
զդողանի հարկանէր սիրտ՝ յելանել նորա
յորս, և մինչև ՚ի դարձ նորա կայր ՚ի կաս-
կածի սրտաթունդ յահէ արկածից :

Ծածկէր յայնժամ երկիր ճիւնապատ, և
էր ցուրտ զերեսուն աստիճանօք ՚ի վայր
քան զսառն խոնարհեալ, ՚ի խորս անդ ձը-
մերայնոյ, ՚ի միում ՚ի պայծառ աւուրց ամ-
սեան դեկտեմբերի, ել Սփրինճեր հրա-
զինեալ յորս ՚ի դաշտ : Եւ յելանելն իւ-
րում զիրկս արկեալ հարսինն և դստեր,
խոստանայր դառնալ նախ քան զմուտս ա-
րեգական. բայց օրն տարածամէր, արե-
գակն ՚ի մուտս էր, և Սփրինճեր ոչ երևէր :
Յետ մահաչոուկ արկածիցն չև ևս թերա-
ցեալ էրնա ՚ի խոստմանէն, վասն որոյ եր-
կիւղ անհնարին կալաւ զՓեղորա. իսկ Ե-
լիսաբեթ ջանայր փարատել զերկիւղ նո-
րա, այլ ինքն ևս յերկիւղի կայր : Կամէր
յօգնութիւն հասանել հօրն, և չկարէր
թողուլ զմայր իւր յողբս : Փեղորա փախ-
կասուն էր և տկար, և մինչև ցայնժամ
ըստ եզր լճին չև էր անցեալ. այլ ՚ի սաս-
տիկ հոգոցն ստիպեալ յայնժամ, բուռն

արար անձին գնալ ընդ դստեր իւրում 'ի խնդիր առնն. ելին մեկնեցան 'ի միասին, դէմ եղեալ ընդ անտառախիտս 'ի դաշտն: Յուրտ սաստիկ էր, թուէին մայրիք անտառին սառնեղէնք, կողերց նոցա եղեմնապատ սպիտակացեալ. մէզ թանձրամած ծածկէր զեզերս շուրջանակի. արև 'ի մուտս' 'ի գոյն տխուր ներկանէր զհամագոյս, և ձին միասպաղաղ բիւրղանման ակնախտիղ՝ դեղեէր զՓեգորա 'ի գնացս. բայց Ելիսաբեթ ընդ նովին երկնաւ սնեալ, և սովոր 'ի խիզախել ընդ սաստկագոյն ձմերունս, քաջալերէր զմայր իւր և օգնէր նմա: Այսպէս դեռարողոջ ընձիւղ ծառոյ տեղափոխելոյ յերկիր օտար և տկարացելոյ՝ ընդելացեալ երկրին ուռճանայ ծլարձակ, և 'ի սուղ ժամանակի նեցուկ մտեալ ոստոցն մայրենեաց՝ ընդ հովանեաւ իւրով ծածկէ զբունն կենսատու իւր:

Մերձ 'ի դաշտ անդր հասեալ՝ իբրև ոչ ևս զօրէր Փեգորա յառաջ գնալ, ասէ ցնա Ելիսաբեթ. Օրս տարածամեալ է, մայր իմ. հանգիր դու աստ, և երթայց ես յեղր անտառիս. եթէ յամեմք, գիշեր 'ի վերայ հասանէ, և ոչ ևս կարասցուք տեսանել զհայր իմ՝ թէ իցէ 'ի դաշտին: Յայնժամ Փեգորա յեցեալ 'ի մի 'ի մայրեաց, եթող դստերն գնալ. և սրացաւ նա 'ի դաշտն. և 'ի վերայ միոյ 'ի գերեզմանաց, որ բլրաձև ամբառնան անդ խիտ առ խիտ, դէտ կացեալ օրիորդն սրտատրոփ և արտօսրալից՝

խնդրէր զհայր իւր, և ոչ ուրեք տեսանէր զնա: Չերևէր ինչ 'ի լուռ և յամայի դաշտին. մութ գիշերոյ սկսանէր զերկիր ընդ երկինս խառնել. և ահա յանկարծ ճայթեաց հրազէն ոչ ինչ 'ի բացէ, և արծարծանէր յոյս յօրիորդն. զի զթնդիւն, զոր 'ի ձեռանէ հօրն և եթ էր լուեալ, համարէր անշուշտ հաւաստիս գտանելոյ անդ զհայր իւր. և զի մեալ ընդ այն կողմն, տեսանէ յետկոյս ժայռի այր մի կորացեալ իբր 'ի խնդրել ինչ ընդ երկիր, և ճայնէ. Հայր իմ, սիրեցեալ հայր, դու իցես: Քարծաւ 'ի նա այրն, և չէր Սփրինճեր. այլ պատանի գեղանի՝ որ 'ի տես օրիորդին հիացեալ եկաց: Յայնժամ յաւել Յլիսաբեթ ցաւազին. Ոչ, չես դու հայր իմ, այլ տեսնը դու զնա 'ի դաշտիդ, և ո՛ւր կարացից գտանել զնա: Պատասխանի ետ պատանին. Չհայր քո ոչ ճանաչեմ. այլ չէ արժան 'ի տարածամուս կալ քեզ աստ միայնակ. բաղմամլտանդ է վայրս, չերկընչիս դու բնաւ: Ի վերայ էած օրիորդն. Ո՛հ, չիք ինձ վտանգ ահարկութան զայն, եթէ չգտից զհայր իմ: Եւ զոյգ ընդ բանին ամբարձ զաչս 'ի յերկինս. աղնուականութիւն, գորով և արիութիւն փայլէին 'ի նոսա՝ յայտարարք ոգւոյ, և հանդերձելոյ բախտի նորա նախագուշակք: Յուզեցան գութք պատանւոյն. թուէր նմա երազել, զի հանգոյն ինչ չէր նորա տեսեալ, և ոչ 'ի մտի պատկեր այնպիսի երբէք նկարեալ: Ահարց զանուն հօր օրիոր-

զին, և նա ասէ. Պետրոս Սփրինճեր է ա-
նուն նորա: Յայնժամ ասէ սլատանին. Եւ
որպէս, զո՛ւսար արտորելոյն իցես՝ որ առ
լճիւղ բնակէ 'ի հիւղիւղ. մի ինչ հոգար,
ճանաչեմ զնա, չե ևս էանց ժամ մի յորմէ
հետէ մեկնեցաւ նա յինէն՝ գնալ ընդ այլ
ճանապարհ 'ի բնակութիւն իւր. և արդ-
հասեալ իսկ իցէ անգր: Չայն իբրև լուաւ
օրիորդն, փութացաւ՝ ուր թողեալն էր
զմայր իւր, և 'ի ճայն ցնծութեան աւետա-
ւորէր նմա 'ի հեռուստ մայրակոչ լինելով՝
մինչչև իսկ մարթէր ճայնի իւրոյ առ նա
հասանել: Եւ իբրև եկն 'ի տեղի անգր՝
և չեգիտ զնա, վարանեալ տագնապեալ
ճայնէր յանտառին զծնօղս իւր. և ահա
ճայնք հնչեցին յայնմ հողմանէ լճին. փու-
թացաւ եհաս, և առ սեամս հիւղոյն տեսեալ
զհայր իւր և զմայր, զիմեաց 'ի գիրկս նոցա:
Որոց բազկատարած ընկալեալ զնա, և ող-
ջագուրեալ զմիմեանս, սլատմէին թէ ո՛ր-
պէս ընդ այլևայլ ուղի 'ի հիւղ անգր դար-
ձեալ էին. և ահա հասեալ առ միմեանս,
և զերծեալ 'ի հոգոց: Յայնժամ զիտաց օ-
րիորդն զի զհետ իւր եկեալ էր սլատանին.
բայց Սփրինճերի տեսեալ զնա՝ ասէ. Յա-
ւէ ինձ, ո՛ Սմոլոֆ, զի անագան է ժամս.
զիտես զի չէ ինձ օրէն և ոչ զիշեր մի ընդ-
ունել զքեզ: Ի լուր անուան սլատանոյն՝
Ելիսաբեթ և մայր նորա գոչեցին. Սմոլոֆ
ուրեմն է դա, բարերար մեր. և երկոքեան
'ի միասին անկան յոտս նորա. Փեղորա

Թանայր զայնոսիկ արտասուօր, և Նլիսա-
բեթ ասէ. Հանապազօր մաղթեմք քեզ օրհ-
նութիւն 'ի Տեառնէ, քաջդ Սմոլոֆ, զի զե-
րեամ' մի յառաջ ապրեցուցեր դու զհայր
մեր: Պատասխանի ետ պատանին յոգւոց
հանելով. Եւ լուաւ ձեզ Տէր, և առաքեաց
զիս այսր. զի սակաւն այն զոր արարի ձեզ՝
չէր ինչ արժանի վարձուց այդքանեաց:

Պիշեր խորին էր, խաւար աննշոյլ պա-
տէր զանտառաւն. չէր մարթ անվտանգ
դառնալ զիշերայն անգր 'ի Սայխմբա, և ոչ
Սփրինճեր իշխէր հրաժարել 'ի հիւրընկա-
լելոյ գապրեցուցիչ իւր. բայց երգմամբ
երգուեալ էր քաղաքապետին Թոպուքեաց
չընդունել զոք 'ի բնակութիւն իւր, և զար-
հուրէր զրժել երգմանն: Վասն որոյ անձ-
նամատոյց եղև ուղեկցել պատանւոյն մին-
չև 'ի Սայխմբա, և ասէ. Ղուցից ջահ, և
երթայց առաջի քո, զի տեղեակ եմ ես ու-
ղեաց անտառիդ, զգուշանալ 'ի վտանգա-
ւոր ճահճաց և լճից: Բայց Փեղորայ երկու-
ցեալ անկաւ յոտս նորա՝ խափանել զնա.
և Սմոլոֆ ասէ. Թող ինձ, սիրելիդ իմ, կալ
աստ 'ի հիւղիդ մինչև ցառաւօտ. ոչ ինչ
զանխուլ է յինէն հրաման հօր իմոյ, և ոչ
այնքանոյ խստութեանն ընդ ձեզ պատ-
ճառք անձանօթ են ինձ. այլ ոչ ինչ երկ-
բայիմ զի ներեսցէ նա քեզ ըստ հարկի
իրացս զերժ զոլ յերգմանէդ, և տեսցես՝
զի առաքեցայց 'ի նմանէ ընդ հուպ՝ շնորհ
ունել քեզ վասն հիւրոյիցդ: Յայնժամ

Սփրինճերի կալեալ զձեռանէ նորա, եմոյձ
զնա 'ի հիւզ անդր, և նստան առ թոնրով-
իակ Փեղորա ընդ դստերն պատրաստէր
ընթրիս :

Եւ էր Ալիսաբեթ 'ի ձև դեղջկուհեաց
Սկիւթացոց . պատմութեան կարմիր հանգ-
րիճեալ 'ի վեր, և սրածածկեալ բարձր
իւր վթենեալ . հիւսք վարսիցն մինչ 'ի
գարշապարս անդր նորա իջանէին . բաճկո-
նակ կոճկէն զսպեալ ընդ մէջ գրօլոր ան-
ձինն ընծայէր 'ի տեսիլ զբարեձեւութիւն,
և թեզանիք յարմուկն 'ի վեր հարեալ՝
զբազկացն գեղ . որպէս զի զգեստուցն
սրարզութեան՝ երեւիլի ևս զկերպարանաց
նորա կացուցանել զգեղ վայելչութեան . և
չնորհք այնպիսի 'ի շարժուածս նորա երե-
ւեալ, զի 'ի գմայլումն և 'ի գութ խանդա-
ղատէր պատանին, և չկարէր չըջել 'ի նը-
մանէ 'ի բաց դաչս և զսիրտ : Աչ ինչ նուաղ
և օրիորդն բերկրէր 'ի տեսիլ պատանւոյն .
այլ սուրբ և ամբիժ էր բերկրութիւն նորա,
յորդորեալ 'ի շնորհապարտ սրտէ վասն
բարերարութեան պատանւոյն, և ակնկա-
լեացն 'ի նմանէ բարեաց . սրտազիտին Աս-
տուծոյ տեսանելով զսիրտ օրիորդին՝ զի
վասն ծնողացն և բովանդակ վասն նոցա
առնէր զամենայն :

Պատմեաց յընթրիս անդ պատանին, զի
յերից աւուրց հեաէլուեալ էր 'ի Սայիմքա
զսովալլուկ գայլոց ընդ կողմանան ընդ այ-
նոսիկ աւար հարկանել, և զի ընդ հուս

վասն այնորիկ արչաւանք որսոց անգր սրտ-
րաստէին՝ բնաջինջ առնել զնոսա : Յայն-
ժամ Փեղորայ հատաւ գոյն երեսացն, և
ասէ ցՍփրինճեր . Յուսամ զի չերթայցես
դու անգր, արկանել 'ի վտանգ զկեանս
քո՝ որ սլատուականագոյն է ինձ քան զա-
մենայն բարութիւնս : Պատասխանի ետ
Սփրինճեր ողորմագին . Զինչ է այդ՝ զոր
խօսիսդ, Փեղորա, զինչ են կեանք իմ,
եթէ չէի ես կենդանի, ոչ գտանէիք դուք
յանասլատի աստ . գիտիցես իւ լիցի վախ-
ճան նժդեհութեան քո և դստերդ . գիտես
իսկ դու զայն . : Եւ հատին զբանս նորա
ողբք արկնոջն կականաւորք . և Ալիսաբեթի
մատուցեալ կալեալ զձեռանէ հօրն, ասէ .
Գիտես դու, հայրիկ, զի չիք իմ հայրենիք
բաց յանտառէ աստի՝ ուր սնեալս եմ . աստ
մայր իմ և ես կեցցուք քե բարբբաստիկք .
վկայեմ սրտի նորա իբրև իմումս, զի ոչ
ուրեք 'ի վերայ երկրի կարասցուք կեալ ա-
ռանց քո, և ոչ 'ի հայրենիս քո : Յայնժամ
Սփրինճեր ասէ ցպատանին . Ասես ո՞ Սմո-
լոֆ, կարծիցես թերևս զի սփոփեն զիս
բանք այսպիսիք, նա աւանիկ կարելէր խո-
ցեն . առաքինութիւնք դոցա փոխանակ ազ-
դելոյ յիս խնդութիւն՝ 'ի սուգ համակեն
զիս, ածեալ զմտաւ՝ զի վասն իմ դոքա յա-
նասլատի աստ թաղեալ կան, զի վասն իմ
դստրիկս այս կացցէ աստ անձանօթ՝ զբը-
կեալ 'ի սիրոյ : Ի վերայ էսձ օրիորդն .
Հայր իմ, ահա 'ի զիրկս ծնողացդ իմոց

զգուիմ, և ընդէր գրկեալ ասես զիս 'ի սիրոյ: Իսկ հօրն ոչ կարացեալ ժոյժ ունել զթոյն՝ յաւել, Այլ չվայելեսցես, դուստր իմ, 'ի բերկրանս՝ յոր ես քե վայելեմ, չլուիցես զքաղցր բարբառ որդւոյ սիրելոյ, կեցցես միայնակ անայր անորդի որպէս ճնճղուկ 'ի վայրի: Զոհ անալարտահան, դու անգիտանաս յորոց զրկիսդ. այլ ես գիտեմ յորոց գրկեմս զքեզ, կորուսեալ է ինձ ամենայն:

Ի լուր բանիցս այսոցիկ գորովեալ Սմալտֆ, սրբէր ստէպ զարտասուս. կամէր բարբառել, այլ հեղձամղձուկ լինէր բարբառ իւր, և ուր ուրեմն սկսաւ խօսել և ասէ. Կարես ինքնին իսկ 'ի միտ առնուլ, սիրելիդ իմ, զի յորմէհետէ 'ի տխուր յայսմ՝ սլաշտաման կայ հայր իմ՝ ոչ նոր ինչ է ինձ տեսանել աղէտս այսպիսիս. բազում անգամ եղև ինձ շուրջ անցանել ընդ լայնածաւալ սահմանս իշխանութեան նորա, և ականատես լինել լալեաց բազմաց և թշուառութեան, և լսել հառաչանս և հեծութիւնս 'ի խուլ միայնութեան հեղեալ: Տեսի ես յանապատս սոսկալիս Պերեսովայ որեար շարաբաստիկ, որ կէին հեռի յընտանեաց և 'ի բարեկամաց, գրկեալք 'ի քաղցր զգուանաց. գողտրիկ բարբառոյ ոչ երբէք զսիրտ նոցա սփոփեալ, մեկնեալք 'ի մարդկանէ, հրաժարեալք յամենայնէ. ոչ միայն վտարանգիր յաքսորս՝ այլ և յաղէտս տառասպանաց: Յաւել և Փեղոս

րա աղերսական յանդիմանութիւն առ այր իւր, Գու զամենայն ասես կորուսեալ, ուր պահեն երկինք զգուստր քոյին. եթէ զնա ևս կորուսեալ էր քո, զի՛նչ յաւելուիր ասել: Ի բանից աստի սթափեալ Սփրինճեր, կալաւ զձեռանէ զստերն և զՓեղորայ, և փարեալ զնորօք, և յերկաքանչիւր 'ի նոսին ահնարկեալ, ասէ. Այո, զգամ զի չեւս ինձ կորուսեալ է ամենայն:

Իբրև այդ եղև, 'ի հրաժարել սլատանոյն 'ի նոցանէ՝ արտմեցաւ Յիսաբեթ, զի ցանկայր յայտնել նմա զխորհուրդ իւր, և խնդրել 'ի նմանէ ձեռնտուութիւն: Չէր նորա գտեալ վայրիկ մի առանձինն ընդ նմա խօսելոյ, զի կային միշտ անդ ծնօղք իւր՝ որոց չկամէր ինքն յայտնել զխորհուրդ իւր. բայց յուսայր 'ի դառնալ նորա առնուլ պարապ 'ի խօսել, վասն որոյ անձկով մեծաւ ասէ. Պարմանիդ քաջ, ո՛չ ևս դարձցիս առ մեզ. տուր ինձ բան՝ զի չիցէ ինձ այս յետին տեսութիւն կեցուցչին հօր իմոյ: Չարմացաւ Սփրինճեր ընդ բանս զստեր իւրոյ, այնպիսի անձկանօք ասացեալ, և տազնապէր 'ի սրտի՝ ամեալ զմտաւ զհրաման քաղաքապետին, և յաւել՝ զի չէր իւր օրէն միւսանգամ՝ զհրամանաւ նորա անցանել: Առ որ սլատասխանի ետ Սմոլոֆ, ընդունել 'ի հօրէ իւրմէ զայս շնորհ վասն իւր 'ի դառնալ առօրին 'ի Թոսղուքի, և յաւել. Ի խնդրել իմում 'ի նմանէ զչընորհս զայս վասն իմ, չկամիցիս զի խնդրե-

ցից ինչ և վասն քո, բարեկամ. բարե-
բախտ զանձն համարիմ պիտանի լինել
քեզ. չիցէ՞ ինչ քո խնդիր 'ի նմանէ: Պա-
տասխանի ետ Սփրինձեր տխրագին. Եւ
ոչ մի ինչ: Յայնժամ պատանին սրտաբե-
կեալ, և սուղ ինչ զաչս 'ի վայր արկեալ,
դարձաւ տալա առ Փեղորա, զնոյն և նմա
արար հարցուած. և նա ասէ. Յանկայի գի
հրաման տայր ինձ հայր քո գնալ 'ի տօնս
ընդ դատեր իմում յեկեղեցի 'ի Սայիմբա,
'ի լուր սրբոյ պատարագին: Եւ խոստա-
ցաւ պատանին ընդունել նմա զչնորհն.
և մեկնեցաւ գնաց օրհնաբանեալ 'ի նո-
ցունց, և խոստացաւ դառնալ ընդ հուպ
ըստ ըզձից օրիորդին: Բայց 'ի գնալն, միտք
իւր և խորհուրդ զօրիորդաւն յածէին. չքը-
նազագեղ տեսիլ նորա՝ յանապատին յերի-
կէ 'ի միտս իւր տալաւորեալ, 'ի տեսանելն
ևս գնա ընդ ծնողս նորա, կապեցաւ ոգի
իւր ընդ նմա բոլորովին: Յիչէր զամենայն
խօսս նորա, նկարելով զկերպարանս նորա
և զհայեցուած 'ի մտի. յիչէր մանաւանդ
զվերջին բան նորա, առանց որոյ հրաժա-
րէր թերևս ակնածութեամբ 'ի սիրոյ նո-
րա. այլ այնու անձկով խնդրել օրիորդին
զգարձ նորա, և յեզուլ ձայնին 'ի խըն-
դրելն՝ որ զգողարիկ սրտի նորին հոլանէր
զխանդազատանս, ետուն նմա յորոց կրէրն՝
'ի նոյն և զօրիորդն կարծել: Արովք վա-
ռեալ միտք պատանւոյն՝ ոչ ևս ըստ գի-
պաց ինչ զերիկեան հանդիպումն համա-

րէր, այլ փոխադարձ սիրելութեան ազգումն 'ի սիրտ օրիորդին որպէս յիւրն. և ցանկայր անձոյժ զհաւաստիս գուշակութեանցն ընթեռնուլ յամբիժ սրտի օրիորդին: Այլ աւանդ, զի չկարէր գուշակել որ ինչ յաւուր միում հանդերձեալն էր վերձանել 'ի սրտի նորին:

Բայց յօրէ այցելութեան սրտանւոյն՝ յաճախեաց տրտմութիւն Սփրինձերի. 'ի յիշատակ սիրելի ազնուական և արի պարմանւոյն՝ յեղյեղէր 'ի մտի որպիսում ումեք փեսայի ցանկայրն զգուստր իւր հարսնացուցանել. և վասն չկարելոյ 'ի թշուառութեան անդ ըզձիցն սրտաւհել ոչ միայն չէր նմա ցանկալի դարձ սրտանւոյն, այլ և խիթալի իսկ էր. զի մարթէր օրիորդին ոգէխառնիլ ընդ նմա 'ի հաստոյր հարուած հայրենի սրտին, 'ի տեսանել զգուստր իւր հալեալ ըզձիւք չյուսալի հարսանեաց:

Ի միում աւուրց ընդ երեկս՝ մասայոյզ, ձեռն 'ի ծնօտի, արմուկն յեց 'ի թոնիր, հառաչէր օրիորդն և յոգւոց ելանէր: Փեղորսա 'ի տեսանելն զնա ծանրաթախիժ՝ եթող զասեղն 'ի ձեռանէ, և սիրտ 'ի տաղնապի սչուցեալ 'ի նա՝ խնդրէր 'ի Տեառնէ աղղել իւր բանս սիտիխչս այնպիսիս՝ որ մոռացումն վշտաց նորա արասցեն: Իսկ օրիորդն կացեալ ընդ հովանեաւ 'ի բացէ՝ հայէր յերկաքանչիւր, և յուսով և եթ գագարեցուցանելոյ զարտասուս նոցին սիտիէր, աներկեան ընդ օգնականութիւն սրա-

տանւոյն 'ի կատարումն առաջարկութեան
իւրոյ: զի վստահութիւն իմն անգստին 'ի
սիրտ իւր աղղէր ընդ կարեկցութիւն նորա
և ընդ պաշտպանութիւն: Բայց կասկածէր
թէ գուցէ ծնօղք իւր հակառակ կացցեն
խորհրդոց իւրոց, մանաւանդ մայր իւր.
այլ զիմրդ մարթ էր իւր մեկնել առանց
նորին հրամանի, առանց գիտելոյ զհայրե-
նիս նոցա, և վասն որոյ իրաց պարտն էր
խնդրել թողութիւն: Հարկ էր նմա յայտ-
նել նոցա զխորհուրդ իւր, և ահա ժամ էր
յայտնելոյ. եղ ծունր յերկիր, խնդրեաց 'ի
Տեառնէ ածել զսիրտ նոցա 'ի հաւան. և
մատուցեալ առ հայր իւր յետկուսէ՛ կայր
յեց 'ի թիկնաթոռն յորում բազմէր. և
վայրիկ մի լուռ կացեալ՝ զի թերևս նա ինքն
կանխեսցէ 'ի խօսել, իբրև ետես զի ընկըղ-
մեալ էր նա 'ի խորհուրդս՝ խօսել կալաւ
և ասէ. Խնդիր ինչ է ինձ 'ի քէն, հայր իմ:
Նա 'ի վեր առեալ զգլուխ իւր՝ ակնարկեաց
ասել. և դուստրն ասէ. Աւուրբք յառաջ
'ի հարցանել պատանւոյն Սմոլոֆի՝ թէ իցէ՞
ինչ քո խնդիր 'ի հօրէ իւրմէ, ետուր նմա
պատասխանի՝ թէ ոչ ինչ. այլ արդարև չի-
ցէ՞ ինչ քո խնդիր 'ի նմանէ: Հայրն ասէ.
Եւ ոչ մի ինչ՝ զոր կարիցէ նա տալ ինձ:
Դուստրն ասէ. Եւ ո՞ ապա կարիցէ տալ
քեզ զոր խնդրեսդ: Հայրն ասէ. Ուղղու-
թիւն և արդարութիւն: Դուստրն ասէ: Եւ
ո՛ւր իցէ գտանել զայն: Հայրն ասէ. Թեր-
կինս աներկբայապէս, իսկ 'ի վերայ երկրի

բնաւ ամենեւին : Եւ զայս ասացեալ՝ արկ
անդրէն առ վշտին զգլուխ իւր 'ի վայր 'ի
մէջ երկոցունց ձեռաց իւրոց : Լուեցին առ
վայր մի . և սալա կրկնեալ անդրէն օ-
րիորդն ասէ խրախուսանօք ցծնօղս իւր .
Լուարուք ինձ հայրիկ իմ և մայրիկ . եօթն-
և տասներորդ ամ է այսօր տիոց իմոց , այս-
օր ընկալայ 'ի ձէնջ զկեանս իմ , և սիրելի
է ինձ փոխանակել զայն 'ի վերայ ձեր ,
հանգերձ սրտիւ իմով՝ որ սիրէ զձեզ և մե-
ծարէ որպէս սպտկերս Աստուծոյ կենդա-
նիս : Ի ծննդենէ և այսր ըստ թուոյ աւուրց
կենաց իմոց եղեն բարերարութիւնք ձեր
առ իս , և չեղև ինձ փոխարինել ձեզ ընդ
այնոցիկ շնորհակալիս և սէր . զի զինչ ի-
ցեն շնորհակալիք սրտի առանց արդեանց .
և իցէ ինչ սէր առանց հանգիսի ցուցակու-
թեան : Թողէք ինձ առնել միանգամ վասն
ձեր , զոր ոչ դադարէք դուք առնել ընդ իս
յօրէ ծննդեան իմոյ . մի խնայէք յայտնել
աստ ուրեմն դստեր ձերում զզազտնիս
աղետիցդ : Պատասխանի ետ հայր նորա
կարեւիք սրտիւ . Եւ առ ինչ խնդրես զայդ
դուստր իմ : Գուստրն ասէ . Առ 'ի գիտել
զկարևորս տալոյ ձեզ առհաւատչեայ զսի-
րոյ իմոյ . գիտէ Տէր վասն որոյ իրաց հա-
մարձակիմս 'ի խնդրել :

Զայստսիկ , զծնդովք հօրն փարեալ , ա-
զիողորմ 'ի դէմս նորա հայեցիւք սպաղա-
տէր , այնպիսի վեհ և ազնուական կիրս յաչս
իւր ընդ արտասուս բերելով , և արիու-

Թեան այնպիսի գերաշխարհիկ 'ի ցածուն
կերպարանս նորա յաւելեալ, զի յայնմ ա-
մենայնէ 'ի միտ առնոյր Սփրինճեր զիղձս
դստերն փոքր 'ի շատէ, և 'ի փղձուկ
հարեալ՝ չկարէր խօսել և ոչ լալ, այլ
լուռ և եթ կայր և անշարժ, որպէս յերե-
սաց հրեշտակի 'ի հիացման լեալ. չէր
երբէք սիրտ նորա 'ի սաստկութենէ վըշ-
տաց այնպէս յուղեալ, որպէս 'ի խօսից
անտի դստերն. արիութիւն նորա անյող-
դողդ, զոր ոչն կարէին դրդուեցուցանել
թագաւորք, և ոչ արկածք բախտի ընկճել
զայն, գորովեալ 'ի ձայնէ դստերն՝ խնդրէր
զօրաւիզն, և ոչ գտանէր. և ցորչափ նա
լուեալ կայր, կայր և դուստրն առ ոտս նո-
րա: Մատեաւ անդր Փեղորա յարուցանել
զդուստրն. և կացեալ յետկուսէ՝ ուր նա
'ի գուճս կայր, և ոչ զշարժմունս նորա տե-
սանէր և ոչ զաչս՝ որովք յայտնէրն հօր
իւրում զարիական խորհուրդն, և անկաս-
կած զաղետիցն՝ որ հանդերձեալ էին կե-
ղեքել զսիրտն մայրենի, ասէր ցայր իւր.
Ընդէր խնայես զգաղտնիսդ 'ի դմանէ. 'ի
մանկութենէ՞ դորա զանգիտես. երկնչիս
թէ չկարասցէ դա հանդարտել վշտացն
ընդ դառնութիւն աղետիցս: Իսկ հայրն
յառեալ 'ի դուստր իւր, ասէ. Ոչ, չեր-
կընչիմ 'ի տկարութենէ դորա: Յորմէ 'ի
միտ էառ օրիորդն՝ զի հասու լեալ էր հայր
իւր խորհրդոց իւրոց, և սեղմեաց զաջ նո-
րա՝ աղղելով լուելեայն չյայտնել զայն մօր

իւրում, զի ճանաչէր զսիրտ նորա, և
հնարէր յամեցուցանել նմա զդառնակըս-
կի՞ծ յայտնութիւնն: Յայնժամ գոչեաց
Սփրինճեր. Թող ինձ, տէր, որչափ ինչ
տրտնջեցի. խորհէի և եթ 'ի բարիս՝ զորս
բարձեր յինէն, այլ ոչ յորս պատրաստէիրն
ինձ. դուստր իմ, մոռացուցեր դու ինձ
այսօր զվիշտս երկոտասան ամաց: Եւ
դուստրն ասէ. Մի ևս ասեր, հայր իմ, որ-
պէս սովորութիւն է ասել թէ չիք յերկրի
բարութիւն: Այլ աղաչեմ զքեզ, ասա ինձ,
զինչ անուն է քո, որ հայրենիք, և որպի-
սի հասեալ քեզ արկածք: Եւ հայրն ասէ.
Ոչ մի ինչ հասեալ ինձ արկածք. հայրենիք
ինձ անդ են, ուր դու մերձ կաս. և անուն
իմ է՝ բարեբաստիկ հայր Ելիսաբեթի: Յա-
ւել և Փեղորա. Եւս քան զևս բորբոքես
դու զիս 'ի սէր, դստրիկ իմ, 'ի սփոփել
զհայր քո: Գորովեցաւ 'ի բանից աստի
Սփրինճեր. փարեցաւ զգստերքն և զմարք
նորա, և թացեալ զնոսա յարտասուս՝
կրկնէր և երեքկնէր հեկեկանօք. Աստուած
իմ, թող ինձ, զի ապերախտեցայ. ներեա
ինձ, և մի պատուհասեր զիս: Եւ 'ի յուզե-
լոյ կրիցն վայրիկ մի հանդարտեալ, ասպա
ասէ ցդուստր իւր. Պատմեցից քեզ զամե-
նայն, դուստր իմ, որ ինչ գիտել ցանկաս,
այլ համբեր այլ ևս աւուրս ինչ, չկարեմ
արդ խօսել զթշուառութենէ իմմէ. մոռա-
ցուցեր դու ինձ զայն: Իսկ օրիորդն, որ
յամենայնի հլու էր ծնողացն, ոչ իշխեաց

այլ ևս թախանձել՝ մնալով կամաց հօր իւրոյ 'ի վեր հանելոյ զգաղտնիսն . բայց մնայր 'ի զուր : Գոգցես իմն երկնչէր և խուսէր 'ի նմանէ Սփրինձեր . գուշակեալ էր նորա զխորհուրդ դստերն . և չկարէր յայտնել բանիւ զղարմանս և զչնորհակալիս հայրենի գթոյն . զգայր իսկ՝ զի չէին իւր իրաւունք ժխտելոյ դստերն զհրաման՝ զոր խնդրելոցն էր , այլ ոչ արխանայր տալ նմա զայն : Զէր իսկ և չէր այլ յոյս գերձանելոյ յաքսորանաց անտի , և հայթայթելոյ դստերն իւրում զանկն իւրոյ սլայմանին . այլ յածել զմտաւ զանհնարին ճըգունս և զահագին վտանգ ուղևորութեանն , չհանդուրժէր խորհրդոյն . յօժարէր զանձն իսկ նուիրել 'ի բարեկենդանութիւն իւրոցն , և վասն դարձուցանելոյ զնոսա 'ի հայրենիս . այլ զկեանս դստերն չիշխէր 'ի վտանգ արկանել :

Բայց Ալիսաբեթ 'ի լուսթենէ հօրն 'ի միտէառ որ ինչ պարտ էր գործել . ոչ ինչ երկբայէր զգուշակելոյ հօրն զմիտս իւր , և ոչ զգորովելոյ նորա ընդ այն . այլ եթէ գորովէր ընդ խորհուրդ իւր , ընդէր էր նմա խուսել յիւրմէ առ 'ի չխօսելոյ զայնմանէ : Արդարև խորհուրդն այն այնպիսի նորանըջան իմն էր , զի ծնողք իւր համարէին զայնս առաւելութեան ծնողասէր գթոյ զառանցանս . վասն որոյ առ 'ի հաւանեցուցանել զնոսա՝ հարկ էր հնարաւոր ցուցանել զխորհուրդն , 'ի բայ բաւնալ զխոշս ծանունս :

յօզնականութիւն և 'ի խորհրդականութիւն
Սմիլոֆի ապաւինել: Այլ զիտէր զի և այ-
սու ամենայնիւ չհաւանէին նմա ծնողք իւր .
վասն որոյ խորհուրդ կալաւ լուել տակա-
ւին, և չքանալ նոցա զսիրտ իւր՝ մինչև
խօսեալ զայնմանէ ընդ սլատանւոյն: Քու-
շակէր զի նոքա ընդ հզօրագոյն սլատճառս
խափանելոյ զուղեորութիւն իւր՝ մի և զայն
ունէին 'ի դէմս ածել, զի չէր իւր հնար
յայնմ մատաղ հասակի հետեակել մղոնս
ութ հարիւր ընդ երկիր ցրտասառոյց. և
առ 'ի կարող լինելոյ առնուլ զառաջս ընդ-
դիմութեան նոցա՝ փորձէր հանապազօր
զկար զօրութեան իւրոյ յԱլլիմեան դաշտի,
ոչ յանհարթութենէ օդոյ կասեալ, ոչ 'ի
սաստիկ ձիւնաբերաց, և ոչ 'ի թանձրու-
թենէ միզի՝ ընդ որ հարկ էր նմա առ խար-
խափ զնալ: Զօր ամենայն երթայր անդր,
անհրաման իսկ երբեմն 'ի ծնողաց իւրոց,
և խոյս տուեալ 'ի նոցանէ՝ կրթէր տակաւ
ընդդէմ մրրկաց խիզախել:

Զմերունք Սիպերիոյ մրրկալիցք են. բա-
զում այն է՝ զի 'ի սլարղոյ ամալրոսպք ահա-
զինք մթագնեն յանկարծ զերեսս երկնի .
գան հասանեն հողմք ընդդէմ իրերաց, բե-
րելով աստի դսառամանիս ծովուն հիւսի-
սի, անտի դիոթորիկս Ասապխականին, և
'ի հանդիպել նոցա միմեանց՝ 'ի զուր եղև-
նեաց հաստարմատ կոճեղք, և յուրանաձև
բունք ընդդէմ բարկութեան նոցա ճակատ
յարդարեն. 'ի զուր և բարտիք ճապուկ

զողաթամբ և մշտատատան սողարթիք
իւրեանց՝ յերկիր խոնարհին. բեկտին բը-
նաւք և արմատախիւ տապալին: Ի բար-
ձրաբերձ լերանց հիւսք ձեանց, և շառա-
շիղք սառամանուոյ անհեթեթք, վայրաբե-
րեալ սաստիկ թաւալմամբ, և բաղխեալ
ընդ սեսս քարաժայռից՝ խորտակին և
խորտակեն. և հողմք բռնաշունչք զփլա-
տակս լերանց, զնշխարս հիւզից, զանդեաց
և զնախիր տապաստ արկեալ՝ յախշտա-
կեն յօդս 'ի վեր, տանին արկանեն ցիր և
ցան յերկիր, ծածկեալ համասփիւռ յաւե-
րակաց համէից:

Ի միում աւուրց ամսեան յունուարի
ընդ առաւօտն սլատահեաց օրիորդին մի
յայսալիսեաց ահագին մրրկաց՝ յընդարձակ
դաշտին զերեզմանաց, մերձ 'ի փայտա-
կերտ աղօթանոց փոքրիկ: Ի տեսանել
նորա մթազնեալ զերկինս՝ յաղօթանոց
անդր 'ի ներքս անկաւ. հողմք ամեհիք կո-
ծեալ զտկարն կերտուած և տատանեալ,
'ի հիմանց սպառնային կործանել. իսկ ինքն
խոնարհեալ առ սեղանովն կայր աներ-
կիւղ. ամենայն ինչ շուրջ զնովաւ սասա-
նեալ 'ի մրրկէն, սիրտ իւր միայն էր ան-
սասան, յուսացեալ 'ի Տէր պահպանել ըզ-
կեանս իւր վասն ծնողաց իւրոց, մինչև ա-
զատեսցէ զնոսա: Առաւելագանց արդեօք
էր այսքան վստահութիւն, այլ ազգունի-
երկնաւոր՝ բարեպաշտիկ ոգւոյ զգալի՝
խրախուսէր զօրիորդն յարիութիւն ան-

խոռով 'ի յոյզս տարերց, 'ի ճայթիւն ամալ-
րոպաց. մինչև անվեհեր սրտին տեղի տալ
վաստակարեկ մարմնոյ, անկանել առ ոսս
սեղանոյն՝ առ որով աղօթէրն՝ յանդորր 'ի
ճիրհ, իբր 'ի հայրենի գիրկս հանգչելով
մանկան անմեղի, իբր առաքինութեան 'ի
ձոց կրօնից :

Ի նմին աւուր գառնայր Սմոլոֆ 'ի Թո-
պոլսքեաց, և ընդ հասանելն 'ի Սայիմբա՝
փութացաւ 'ի հիւզ սքսորելոյն, բերելով
զոր ընկալեալն էր հրաման՝ Փեղորայ և
դստեր նորա գնալոյ 'ի Սայիմբա 'ի սաշ-
տամունս տօնից 'ի կիւրակէս : Բայց Սփրին-
ճերի ոչ միայն հրամանն այն ոչ շնորհեալ,
այլ և խտիւ արգելոյր չգնալ անգր. և
չտեսանել խկ զնա Սմոլոֆի միւսանգամ,
'ի գթութենէ քաղաքապետին Թոպոլսքեաց
ըստ ոչ պարտեաց շնորհեալ նմազայն վեր-
ջին նուազ, և զայս այսպէս պատանուոյն
երգուեալ հօր իւրում : Տխուր էր Սմոլոֆ
ընդ այնքան խստութիւնն. այլ ըստ մեր-
ձենալ 'ի բնակութիւն օրիորդին՝ տխրու-
թիւնն փոխէր յանդգաստից 'ի խնդութիւն,
և զմայլումն վերստին տեսութեան նորա
առաւել յոյժ ազգէր 'ի սիրտ իւր քան
զվիշտ բաժանմանն գարձեալ 'ի նմանէ : Ի
տիս մանկութեան վայելք բարեաց սաս-
տիկ իմն խնդութիւն գեղեալ 'ի սիրտ, մո-
ռացումն առնեն ամենայնի՝ որ զհետն հան-
դերձին դալ. մանկութիւն բողորանուէր 'ի
նոսին՝ ոչ ևս խորհի 'ի տեղութիւն նոցին :

սիրտ նորա երջանկութեամբն լցեալ՝ չտայ տեղի կասկածանաց կորստեան նորին:

Մտովոք 'ի հիւզ անդր մտեալ, ընդ վայր 'ի խնդիր լինէր օրիորդին, զի չէր նա անդ կասկածէր իսկ յառաջագոյն՝ թէ գուցէ հարկ լիցի նմա մեկնել անտի նախ քան զգարձ իւր, և չկարաց անկեղծ պատանին ծածկել զարտութիւն իւր ընդ այն: Թէպէտ և շնորհակալիս 'ի գորովեալ սրտէ մատուցանէր նմա Փեղորա, օրհնելով զձեռնն՝ որ բանայր նմա զգուռն տանն Տեառն, զձեռնն՝ որոյ զայր իւր ապրեցուցեալ էր. և թէպէտ Սփրինճեր կոչէր զնա պատասխարան և խնամակալ տառապելոց, այլ վեր 'ի վերոյ աղղէին բանք նոցա 'ի պատանին. հաղիւ պատասխանէր բանից նոցա, և անուն և եթ օրիորդին էր անլրուելի 'ի շրթունս նորա: Խռովութիւն ոգւոցն յայտ իմն առնէր զկիրս սրտին, և առաւել այնու սիրելի զնա առնէր Փեղորայ. սէր նորա ընդ դստեր իւրում շողովէր զփառասիրութիւն, հզօր 'ի սիրտ մայրենի: Ոչ նոյնպէս զիւրընկճելի էր 'ի գորովոյ Սփրինճեր. կասկածէր թէ գուցէ զգացեալ զայն դստերն՝ խռովեացի. սախպէր զպատանին հնազանդել հօր իւրում, և կարճել զայցելութիւն իւր. այլ նա պէսպէս պատճառանօք ջանայր երկարաձգել զայն: Յայնմ վայրի յարեաւ մրրիկն այն, և գողային ծնօղք օրիորդին վասն դստերն իւրեանց, և գոչէր մայր նորա տառապեալ.

Ո՛հ, ո՛հ, զի՛նչ արդ դատերն իմում, Ալիսա-
բեթին իմում, հասցէ պատահար : Իսկ
Սփրինճեր լուռ և եթ առեալ զցուպ իւր՝ ե-
բաց զդուռնն, զնալ 'ի խնդիր դատերն .
փութացաւ և Սմուշ զհետ նորա : Բռնա-
նայր մրրիկն, խորտակէին շուրջանակի
մայրիք, վտանգ էր մահու յանտառին :
Սփրինճեր ցուցանէր զայն սրտանուոյն՝
առ 'ի խափանել զնա 'ի գալոյ ընդ իւր,
այլ ոչ ինչ զօրէր . տեսանէր և նա զվը-
տանգն, այլ քամահէր զնովաւ, բարեբախ-
տութիւն անձին համարէր զիմազբաւել
վտանգին վասն օրիորդին :

Հասին 'ի միասին յանտառ անդր, և ասէ
Սմուշ . Յո՛ երթամք : Սփրինճեր ասէ . Ի
դաշտավայրն, ուր հանապազօր գնայ Ալի-
սաբեթ . յաղօթանոց անդր թերևս իցէ ա-
պաստանեալ : Ոչ ևս ինչ յաւելուն, զնան
անմուռնչ, տազնապ նոյն 'ի սրտի երկա-
քանչիւր . ոչ մի ինչ հարցուած առնեն ի-
րերաց, զիմեն անվեհեր, խոնարհին խու-
սեն 'ի տարափոյ ոստոց բեկտելոց, 'ի ձիւ-
նաբերաց ընդ աչս իւրեանց հողմավարե-
լոց, 'ի շանթից ժայռից զգլխով իւրեանց
շուրջ փոթորկելոց : Հասին 'ի դաշտավայրն,
ուր թէպէտ զերծք 'ի վտանգէ էին մայ-
րեաց խորտակելոց, այլ անսպասուարք 'ի
բացասվայրին՝ 'ի ստահակ հողմոց մրրկաց
մղեալ տապալէին . և բաղում ճգամբք մա-
տեան 'ի փոքրիկ աղօթանոցն փայտա-
կերտ, ուր յուսային զտանել զօրիորդն

աստատանեալ: Այլ 'ի տեսանել զխար-
խուլ ապաստանին տախտակամած յարկին
ահեղ ճարճատմամբ սպառնումն կործան-
ման, զարհուրեալ կացին՝ զմտաւ ածեալ
զվտանգ օրիորդին 'ի ներքս անդ եթէ էր:
Յայնժամ Սմոլոֆ զարմանահրաչ արիու-
թեամբ, յառաջ քան զհայր օրիորդին խրա-
խուսեալ եմուտ 'ի ներքս, և թուէր նմա
երազել. զի ետես անդ զօրիորդն, ոչ թէ
կիսամեռ զզոզի հարեալ, այլ առ սեղա-
նովն անկեալ քաղցր 'ի քուն: Աարկեալ ե-
կաց անձառ հիացմամբ, և նշանացի ցուցա-
նէր զայն Սփրինճերի. և երկաքանչիւր նո-
վին զգացմամբ 'ի ծունր անկան առ զու-
գահրեչտակ օրիորդաւն, որ Բարձրելոյն
հովանաւորութեամբննջէր անդանօր: Հայր
նորա 'ի դէմս դստերն յառեալ և զմայ-
լեալ, իսկ սրտանին սրտակառանօք զաչս
'ի վայր արկեալ՝ չիչխէր իմն հայել յայն-
քան անմեղութիւն: Զարթեալ օրիորդն,
ծանեալ զհայր իւր, և զիմեալ 'ի զիրկս
նորա, ասէ. Ո՛հ, զիտէի զի հոգայիր վասն
իմ: Իսկ հայրն փարեալ զնովաւ, ասէ.
Է՛հ, դուստր, յորպիսի հոգս արկեր զմեզ,
զմայր քո տառապեալ և զիս: Գուսարն
ասէ. Ներեա ինձ հայր, զի եղէ նմա առիթ
արտասուաց. երթիցուք սրբել զարտա-
սուս նորա: Եւ 'ի յառնելն տեսեալ զսրա-
տանին, բերկրալից զարմացմամբ ասէ. Ե-
րանի է ինձ, զի սրաչտպանք իմ հսկեն զի-
նև, Սստուած իմ յերկնից, հայր իմ և դու

յերկրի: Խանդաղատեցաւ սլատանին ընդ բանս նորա մինչև յարտասուս. իսկ հայրն ասէ. Աւ սրպէս կամիս առ մայր քո զնալ. իցէ՞ քեզ հնար դառնալ արդ ՚ի տուն, օրիորդ տկար, խիզախել ՚ի մարտ ընդդէմ մրրկին՝ յորմէ սքանչելեօք Սմուրֆ և ես մաղապուր գերծաք: Գուստրն ասէ. Թող ցուցից դիտրձ զօրութեան իմոյ. առաւել է յիս ոյժ քան զոր կարծես. և ուրախ եմ, հայր, զի տեսցես քեզէն որչափ ինչ կարեմս առնել մօր իմում առ ՚ի սիրտիումն: Աւ յասելն զայս՝ ցոլանայր յաչաց օրիորդին աւրիութիւն այնպիսի, որ տայր հօր նորա ՚ի միտ առնուլ զհաստատութիւն դստերն ՚ի խորհուրդս իւր: Աւ զնայր նա յեց ՚ի թևս հօրն և սլատանւոյն, որք օգնէին նմա՝ սլատըսպարեալ զգլուխ նորա լայն լօղկօքն: Քաղցր թուէին անդ սլատանւոյն որոտընդօստ մրրկաց արհաւիրք, մատուցանելով նմա սլատեհ օգնելոյ օրիորդին. յաչս զնէր զվտանդ կենաց՝ զոր ցանկայր բիւրիցս ՚ի վերայ նորա փոխանակել. խիթայր և եթ զկենաց նորա, թէպէտ և վստահ էր ՚ի փրկել զնա, և յեռանդն սրտին ճայնատուր լինէր ամպրոտաց առ հասարակ ընդդէմ իւր:

Գաղարեցին յայնժամ մրրիկք սսլառնալիցք, սլարգեցան երկինք, ոչ ևս սուրային ընդ այն ամպք ահարկուք, անկան հողմք և լռեցին, և սիրտ Սփրինճերի զուարթացաւ. իսկ սլատանին հառաչէր,

զի եթող օրիորդն զբաղուկ նորա և զնայր
ինքնին, առ ՚ի ցուցանել հօր խրում զոյժ
խւր՝ յոր վստահէրն, և զկար զնալոյ ՚ի խըն-
դիր շնորհի ազատութեան նորա մինչև ՚ի
ծագս երկրի եթէ հարկ լինէր: Եւ ՚ի հա-
սանել նոցա ողջամբ ՚ի տուն, Փեղորա ե-
րեցունցն ևս զիրկս արկեալ՝ օրհնէր զԱս-
տուած, և զգատրիկն սիրովէր չհողալ զար-
տասուացն՝ զոր եհեղ վասն նորա: Յամա-
քեցոյց զկօշիկս նորա սկիւղենիս, ՚ի բաց
էառ ՚ի նմանէ զմաշկեակն, և սանգրեաց
զվարսս նորա երկայնահերս:

Այսոքիկ մայրազութ խնամք, յորս հա-
նապաղօր վայելէր Ելիսաբեթ, և որովք
օրըստօրէ սիրտ նորա յաւելոյր ՚ի սէր, գո-
րովէին զսիրտ սրատանւոյն, և չկարէր սի-
րել զգուստրն՝ առանց սիրելոյ և զմայր
նորա, և ՚ի պսակել խւր ընդ օրիորդին՝
բարեբախտութեան խւրոյ լրումն համարէր
ունել ՚ի մայր խւր զՓեղորա:

Ի փարատել ՚ի սպառ մրրկին և ՚ի պայ-
ծառանալ երկնից՝ և տիւն տարածամէր:
Յայնժամ առեալ Սփրինձերի զձեռանէ
սրատանւոյն, տրտմութեամբ և փղըճկմամբ
՚ի հրածեշտիկացուցանէր զնա: Գիտաց Ե-
լիսաբեթ՝ զի այն վերջին զալուստ էր պա-
տանւոյն, և խռովեալ և կարմրերփնեալ՝
ասէ. Ո՛չ ևս ուրեմն գայցես այսր: Արում
սրատանին աղգու իմն ետ սրատասխանի.
Յորչափ ազատ եմ, և զուք աստ իցէք, ոչ
մեկնեցայց ՚ի Սայխմբայ, եկից յանասպատ

այսր, եկից 'ի դաշտ և յեզերս գետոյդ, և կից ամենայն ուրեք՝ ուր մարթ իցէ ինձ զբեղ տեսանել: Աւ յասելն զայս՝ կառեաւ, զարմացեալ ընդ կիրս իւր և ընդ բանս. բայց օրիորդն թէպէտև զօրութեան բանից նորա ոչ 'ի վերայ եկաց, սակայն ոչ ինչ երկբայէր առնուլ պարապ յայտնելոյ նմա զխորհուրդ իւր, և այնու վստահութեամբ ամօրէր տրտմութիւն իւր ընդ մեկնել նորա:

Ի հասանել կիւրակէի աւուր՝ Ալիսաբեթ և մայր նորա վաղ քաջ ընդ առաւօտն սրատրաստեցան զնալ 'ի Մայիմքա: Վարինձեր տրտմախառն ասէրնոցա ողջամբ զնալ, զի յորմէ հետէ կային յաքսոր՝ չէր երբէք լեալ նմա մնալ միայնակ 'ի հիւղի անդ. այլ գիտաց ծածկել 'ի նոցանէ զյոյզս սրտին, և օրհնեաց զնոսա խաղաղութեամբ, և յանձն արար 'ի խնամս Աստուծոյ՝ առ որ զնայինն աղօթել: Զուարթ էր տիւն, և համառօտ թուէր նոցա ուղին. աղջիկն գեղջուկ սկիւթացի առաջնորդէր նոցա ընդ անտառն մինչև 'ի Մայիմքա: Աւ 'ի մտանել նոցա յեկեղեցին՝ աչք ամենեցուն 'ի նոսա հայէին, այլ նորա 'ի Տէր միայն. սիրտ երկաքանչիւրոցն նովին աստուածսիրութեամբ վառեալ, խոնարհեալ երկաքանչիւր զգլուխս իւրեանց, անցին մերձ 'ի սուրբ սեղանն. և ծունր եղեալ, անկեալ 'ի վերայ երեսաց իւրեանց, զնոյն աղօթս վասն նոյն նորին իրաց մատուցանէին. ևր-

կարագոյնս օրիորդն քան զմայր իւր աղօթէր, և երկաքանչիւր եղեն լսելի:

Ի ժամ սրբոյ պատարագին՝ քոզ զերեսօք այնպէս կայր օրիորդն, յԱտուած միայն և ՚ի հայր իւր զմիտս սեւեռեալ. իսկ յորմէ յուսայրն օգնութիւն՝ և ոչ ՚ի միտս իւր անկանէր: Օրհներգութիւնք Ատուծոյ քաղցրաձայնեալք ՚ի բեմին՝ խոր ՚ի սիրտ իւր տալաւորէին, զի չէր նորա հանգոյն ինչ լուեալ. թուէր նմա տեսանել զերկինս բացեալ, և հրեշտակի Ատուծոյ իջանել յերկնից յառաջնորդութիւն իւր. և տեւաց տեսիլս այս մինչև ՚ի վախճան երգոցն: Եւ ապա ՚ի վեր առեալ օրիորդին զգլուխ իւր, ետես անդէն զպատանին Սմոլոֆ, զի կայր մօտ՝ յեց ՚ի մի ՚ի կամարակալ սեանց, ակնկառոյց յինքն գորովով. և թուէր նմա պատանին նոյն ընդ հրեշտակին, որ գայրն երկնից առաջնորդել ՚ի խնդիր ազատութեան հօր իւրոյ. և յակնարկելն ՚ի նա զուարթագին՝ խանդաղատեցաւ պատանին ընդ այնպիսի հայեցուած նորա, որ ըստ սրտի իւրում էր:

Եւ յելանել նոցա յեկեղեցւոյ անտի՝ հրաւիրեաց զՓեղորա ՚ի բալխիր իւր, ածել զնոսա մինչև ՚ի մուտս անտառին: Մտադիւր ընկալաւ Փեղորա զհրաւերն, զի վաղագոյն այնուիկ հասանէր առ Սփրինճեր. բայց Ալիսաբեթ տրտմեցաւ ընդ այն, զի յուսայր ՚ի գնալն հետի՝ գտանել պարապ խօսելոյ առանձինն ընդ պատանւոյն՝

դոր չկարէր 'ի բալխրի անդ: Չի զխարդ մարթէր 'ի վեր հանել նմա զխորհուրդ իւր առաջի մօր իւրոյ, որ մերժէր արդեօք զայն ստսկալով, և արդելոյր սլատանւոյն բացէ 'ի բաց չօգնել նմա. բայց և 'ի լռելն՝ կորուսանէր զայն պատեհ, թերևս անդարձ, յայտնելոյ պատանւոյն զխորհուրդ իւր: Յայսպիսի յոյզս սրտի և 'ի վարանս՝ հասին 'ի մուտս անտառին, ուր պատանին ինքնին յայտ արար զի չէր նմա օրէն անդր ևս ընդ նոսա ուղեկցել. այլ և ոչ կարացեալ մեկնել իսկոյն յօրիորդէն, միջաց յառաջ զբալխիրն մինչև յեզերս լճին, ուր հարկ էր զկայ առնուլ: Էջ նախ Փեղորա, և աջ տուեալ պատանւոյն՝ ասէ. Ո՛չ զայցես երբէք երբէք այսր 'ի ճեմ: Իսկ օրիորդն, որ զհետ մօրն իջանէր, յաւել 'ի մրմունջ. Մի այսր, այլ 'ի դաշտ անդր վաղիւ յաղօթարանն փոքրիկ: Որով զհօրէ իւրմէ իմանայր խօսել, այլ ժամադիր լինէր պատանւոյն յանգէտս, և յընդունել նորա զուարթութեամբ զժամադրութիւնն, փայլէր և յաչս իւր քաղցր զուարթութիւն:

Գիմեաց նա ընդ մօրն 'ի հիւզ անդր, և պատանին դարձաւ միայնակ ընդ անտառն՝ ընկղմեալ 'ի ցնորս բերկրալիս. զի զխարդ մարթէր նմա երկմտել ընդ սէր օրիորդին՝ յետ այնպիսի բանից նորա, և զխարդ հնար էր նմա չբերկրիլ ընդ բախտ իւր, ճանաչելով որպիսի ոք էր օրիորդն: Իսկ Նլիսաբեթ ոչ ևս վարանեալ մտայոյզ, այլ ամե-

նայն վստահութեամբ անմեղութեան գը-
նայր 'ի վաղիւ անդր 'ի մատուռն անդր
փայտակերտ, արագ և թեթև զառաջին
ոտնփոխն առնելով յազատութիւն հօր իւ-
րոյ: Սփռէին 'ի դաշտ անդր ձիւնախաղաղ
ճառագայթք արեգական, և սառամանիք
կախեալք զճառոց՝ ցոլացուցանէին խիտ ընդ
խիտ զպատկեր նորին բաղմագիւմի 'ի յոգ-
նաղան հայելիս. այլ ճաճանչն այն պայծառ
և աստուածագործ չէր այնպէս վճիտ և
հրաշալի՝ որպիսի էր սիրտ օրիորդին: Յմուտ
նա 'ի ներքս 'ի մատուռն, ուր չև ևս հա-
սեալ էր պատանին. յամեցումն նորա
խռովեցոյց զօրիորդն, և նուաղեցան աչք
նորա ոչ յունայնութենէ և 'ի սիրոյ, զի
տկարութեան և կրից չգոյր 'ի նմա տեղի,
այլ խիթայր 'ի յեղակարծ ինչ պատահա-
րաց զնա խափանեալ: Եւ 'ի յոյզս սրտին
մինչդեռ աղօթէր առ Աստուած վերձանել
'ի վարանացն, եհաս պատանին, և զարմա-
նայր ընդ կանխել նորա անդր. զի որչափ
և փութացուցանէ սէր 'ի գնացս, սակայն
Նլիսաբեթ եցոյց զի առաւել ևս քան զսէր
ձեպէ առաքինութիւն:

Ընդ տեսանել նորա զպատանին՝ ամ-
բարձ զաչս իւր և զձեռս 'ի վեր, և դար-
ձեալ 'ի նա վայելուչ իմն և գորովական աչ-
խութիւ՝ ասէ. Քանի ըղձիւք մնայի քեզ,
սիրելիդ իմ: Հայեցուած նորա և բան, ժա-
մագրութիւն և կանխումն 'ի ժամադրեալն
վայր, ոչ թողուին տեղի երկբայելոյ պա-

տանուոյն ընդ սէր օրիորդին. և 'ի կամելն
յայտ առնել նմա զսէր իւր փոխադարձ,
կանխեալ օրիորդին՝ ասէ. Նուր ինձ սիրե-
լի, օգնականութեան քում կարօտիմ առ
'ի փրկել զհայր իմ. խոստացիր օգնել ինձ,
Շփոթեցան խորհուրդք պատանուոյն. գու-
շակէր զմերժումն իւր, սակայն չդադարէր
'ի սիրոյ նորա: Եդ ծունր — համարէր օ-
րիորդն անկանել նմա առաջի Ստուծոյ —
այլ նա օրիորդին խոստանայր օգնել: Յայն-
ժամ յաւել օրիորդն. Յորմէհեաէ ճանա-
չեմ վանձն, 'ի ծնօղս իմ են խորհուրդք իմ,
և 'ի սէր նոցա իղձք իմ. բարեկենդանու-
թիւն նոցա է ինձ 'ի կեանս: Յօգնութիւն
նոցա կոչէ զիս Տէր, և դքեղ օգնական ինձ
'ի կատարումն կոչման իմոյ: Աամիմ գնալ 'ի
Պետրոպօլիս 'ի խնդիր շնորհի ազատու-
թեան հօր իմոյ: Չարմացաւ եկաց պատա-
նին. և 'ի կամելն զդէմ ունել, ած թա-
փեաց օրիորդն. Չկարեմ ասել յորմէ հե-
տէ յածի խորհուրդս այս 'ի մտի իմում.
Թուի ինձ ընկալեալ զայն ընդ կեանս, ար-
բեալ ընդ կաթին. չյիշեմ այլ ինչ կան-
խազոյն քան զայս լեալ 'ի միտս իմ. ան-
պուրծ 'ի յուշոյ է խորհուրդս այս ինձ,
սովին ննջեմ, սովին զարթնում, սովաւ առ-
նում և տամ շունչ. սա միշտ և 'ի տեսա-
նել իմում դքեղ՝ զմիտս իմ գրաւէ, և յայս
խսկ եկի այսր: Սա արիացուցանէ զիս յաչս
դնել զվաստակ և զտառապանս, զմեր-
ժումն և զմահ. սա անհնադանդ իսկ ծնո-

զաց խնոց կացուսցէ զիս, եթէ երբէք հա-
կառակ կացցեն երթին իմում: Տեսանես,
սիրելի, զի 'ի զուր է զգէմ ունել. անդըր-
դուելի է հաստատութիւն մտաց այսպիսի:

Ի լուր այսոցիկ՝ հատաւ ամենայն յոյս սի-
րատարի սրտի պատանւոյն. յապուչ հա-
րաւ ընդ ազնուախոհ միտս և ընդ արիու-
թիւն օրիորդին, և քաղցր քան զսիրոյ հե-
ղեալ արտասուս, ասէ. Ո՛հ, երանի ինձ, և
բիւր երանի, զի ընտրես դու զիս խորհըր-
դակից և օգնական քեզ 'ի խորհուրդ այդ-
պիսի. այլ թերևս չգիտիցես զարգելս... Ի
վերայ էած օրիորդն. Երկու արգելք են՝ որ
կացուցանեն զիս 'ի տազնապի. դու միայն
կարող ես բառնալ զայնոսիկ 'ի բաց: Իսկ
պատանին, որ ցանկայր ծառայել նմա,
ասէ. Խօսեաց և ասա. որ ինչ և խնդրի-
ցես՝ սակաւ է քան զիղձս իմ հաճելոյ ըզ-
քեզ: Օրիորդն ասէ. Սհա արգելքն. մի՛ զի
անձանօթ է ինձ ուղին, ընդ որ պարտ է
զնալ. և միւս ևս՝ զի կասկածեմ թէ զուցէ
փախուստ իմ ածցէ հօր իմում վնաս: Ուստ
ինձ ապա զգէմ ուղւոյս, և գբազաքս՝ ընդ
որս պարտ է ինձ անցանել, զիջւանս ասպն-
ջականս հիրիս, և զհնարս հասուցանելոյ
անվրէպ առ ինքնակալն զաղերս իմ. այլ ա-
ռաւել քան զամենայն լեր ինձ երաշխաւոր,
զի հայր քո ոչ պատուհասեսցէ զիմս վասն
փախստեան իմոյ: Պատանին ասէ. Ս, յլ զի-
տիցես, քանի զայրացեալ է ինքնակալն ընդ
հօր քում, գիտիցես զի ոխերիմ թշնամի իւր

զնա համարի: Օրիորդն ասէ. Եւ զոր եղևոն
գործեալ է նորա. չգիտեմ, ոչ զանուննորա
և ոչ զհայրենիս, այլ գիտեմ և եթ հաւաս-
տեաւ, զի անպարտ է նա: Պատանին ասէ.
Եւ որպէս, չգիտիցես զաստիճան և զմե-
ծարանաց անուն հօր քո: Օրիորդն ասէ.
Բնաւ իսկ ոչ: Յայնժամ գոչեաց պատա-
նին. Յապուշ կրթիմ, անարատ 'ի հպար-
տութենէ և 'ի սնափառութենէ է սէր քոյին.
քո չիք ծանուցեալ 'ի ծնօղս քո այլ ինչ
քան զհայր քան զմայր. այլ զի՛նչ է մեծա-
տոհմութիւն առաջի մեծութեան հոգւոյ
քո, և զի՛նչ անուանք մեծարանաց առաջի
մեծախոհութեան քո...: Կարճեաց զբանս
նորա առաքինաբար օրիորդն, և ասէ. Կաց
մնա, այգորիկ՝ գաղտնիք հօր իմոյ են, 'ի նը-
մանէ պարտ է ինձ ուսանել զայգոսիկ: Հիւ-
ցաւ պատանին, և ասէր ցանձն իւր. Բարւոք
խորհի օրիորդն չհամարել բարի՝ քան զոր
լաւագոյն ինչ կարէ գործել: Եւ յառաջ
մատուցեալ օրիորդին զբանսն, յաւել. Իսկ
երբ ուսուցես ինձ զկարևորս ուղևորու-
թեան իմոյ: Պատանին ասէ. Աւասիկ կամ.
այլ կարիցես զնալ հետի մենաւոր անօգ-
նական ընդ երեք հազար հինգ հարիւր մը-
ղոնս, որ 'ի միջի կան ընդ Խարիմ և ընդ
Ինկրի: Յայնժամ օրիորդն անկեալ առաջի
սեղանոյն, ասէ. Որ առաքէն զիս յօգնու-
թիւն ծնողաց իմոց, ոչ թողցէ զիս անօգ-
նական: Առ որ լսեալ վայրիկ մի պատա-
նին, և ապա ասէ արտասուօք. Սնհնար

Թուի նախ քան զգարնայնոյ զուարթագին աւուրս զնալ քեզ, զի անգնալի է արդ ուղին, բալխիրք իսկ դադարեն արդ. ողողեսցեն զքեզ խոնաւուտք անտառաց Ալպերիոյ: Ողջամբ մնա, Ալիսաբեթ, եկից յետ աւուրց ասել որ ինչ կարացից խորհել զառաջարկութենէդ. ասլեալ եմ ընդ այդ, չկարեմ զմտաւ ինչ արդ ամել զայդմանէ: Գառնամ 'ի Թոպուսք խօսել ընդ հօր իմում, այր լաւ է նա. առաւել յոյժ լինէր աստ տառապելոց բազմութիւն, եթէ չէր նա աստ իշխան. առաքինութիւնք վսեմականք սիրելի են նմա. այլ չէ նա ազատ օգնելոյ քեզ. պարտք իւր խափանեն զնա. այլ երզնում քեզ, զի ոչ պատուհասեսցէ նա զհայր, որոյ ամեալ է դուստր այսպիսի առաքինի 'ի լոյս:

Ո՛հ, պարծանս իսկ համարեսցի նա անձին կոչել զքեզ իւր դուստր. ներեա ինձ Ալիսաբեթ, ահամայ անձին իմոյ սիրտ իմ բարբառի. զիտեմ զի չլիք տեղի 'ի քումգսրտի այլոց ինչ կրից, բաց 'ի միայնոյ՝ որ զայն գրաւէ: Մնակնկալ է ինձ. այլ եթէ հատցէ օր, յորում ծնօղք քո դարձ 'ի հայրենիա իւրեանց արարեալ լիցին բարբաստք, և դու հանգիցես, յիշեսջիր յայնժամ զի Մմոլոճի ետես յանապատի աստ զքեզ և սիրեաց, և ընտրելի իսկ էր նմա կալ աստ ընդ քեզ կենակից ազքատ և անյայտ՝ քան ժառանգել զիառս աշխարհի...: Եւ ոչ կարաց կատարել զբանս իւր,

Հեղձամղձուկ լեալ յարտասուեաց . և ինքն ընդ ինքն զարմանայր առ նորանչան գորովոյ սրտին , զի չև էր նորա կրեալ 'ի սրտի նուազումն այնպիսի , քանզի չև էր ումեք տարփացեալ :

Կարկեալ եկաց Նլիսաբեթ , և չկարէր հասու լինել բանից պատանւոյն , զի բաց 'ի ծնողասէր գորովոյ՝ այլ ինչ սէր անծանօթ էր նմա : Թերևս ոչ այնչափ օտար 'ի լսելիս իւր թուէին բանք պատանւոյն , եթէ գոյր տեղի այնպիսեաց բանից 'ի սրտի իւրում . և եթէ էին ծնօղք իւր 'ի բարեբախտութեան՝ սիրելի թերևս լեալ էր նմա Սմոլոֆ , կամ լինէր՝ եթէ դառնային 'ի բարեբախտութիւն . այլ ցորչափ 'ի թշուառութեան կային , չէր մարթ նմա վերջանալ յորդիական սիրոյ . իսկ երկուց սիրելութեանց՝ սիրտ մարդկեղէն թէպէտ լայնատարր , ոչ է բաւական : Նլիսաբեթի չէր կենցաղավարեալ յաշխարհի . անծանօթ էին նմա սովորոյթք և պատշաճք կենակցութեան . սակայն պատկառանք իմն ընդաբոյս՝ յորդոր առաքինութեան ազգէին նմա , զի չէր պարտ օրիորդի յամել միայնակ ընդ պատանւոյ 'ի լսել այնպիսի բանս 'ի բերանոյ նորա : Ղիմեաց նա յելս կոյս մատրանն . և 'ի զգալ պատանւոյն զմիտս նորա , ասէ . Վիշտ թերևս ետուն քեզ բանք իմ , Նլիսաբեթ . այլ , ո՛հ , երդուեալ յայն՝ որ կայ 'ի վերայ սրբոյ սեղանոյս , զի ոչ ինչ նուազ 'ի սիրոյ՝ պատկառանս կրեմ 'ի սրտի . զիտէ

Տէր, զի թէ հրամայես՝ աւատիկ կամ 'ի լուել և տալ քեզ զկեանս իմ. և սրպէս սաբա կարիցեմ լինել վշտաց քեզ առիթ: Յայնժամ օրիորդն ասէ քաղցրութեամբ. Ոչ առ վշտի գնամ 'ի բաց. այլ զի զծնողաց խնոց եկի խօսել, և ծանեար զամենայն, չունիմ արդ այլ ինչ քեզ ասել, և դառնամ անդրէն: Պատանին ասէ. Եւ կարի իսկ քաջ, օրիորդ աղնիւ, դարձ անդրէն 'ի քո առաքինութիւն. գործակից ընդ քեզ ընկալ զիս 'ի նոյն, արժանի զանձն իմ քեզ կացուցանել: Այլ ինձ քաւ լիցի մուռանալ զքեզ. չիք և չիք այլ իղձ 'ի սրտի իմում, բայց 'ի կատարումն առաքինութեան քո օգնական լինել: Եւ խոստացաւ նմա տալ 'ի միւսումն կիւրակէի յեկեղեցւոջ անդ 'ի Սայիմբա՝ զամենայն կարևոր տեղեկութիւնս 'ի կատարումն առաջարկեալ խորհրդոյն. և մեկնեցան 'ի միմեանց:

Ի հասանել միաշարաթի աւուրն՝ գնայր Ելիսաբեթ զուարթագին ընդ մօր իւրում 'ի Սայիմբա, և մնայր անժոյժ գալստեան պատանւոյն անդր, առնուլ 'ի նմանէ զխօստացեալ տեղեկութիւնսն 'ի գիւրութիւն ուղևորութեանն: Բայց վախճան եղև սրբոյ պատարագին, և չերևէր նա 'ի միջի 'ի տագնապ օրիորդին. և մինչդեռ մայր նորա կայր յաղօթս, եհարց նա պառաւոյ ումեմն՝ թէ էր յեկեղեցի անդր եկեալ պատանին Սմուդի. և իբրև լուաւ զի չէր, և զի յերկուց աւուրց հետէ մեկնեալ գնա-

ցեալ էր նա 'ի Թոպուք, տրումեցաւ յոյժ .
Թուէր նմա սիրելագունի ըղձիցն իւրոյ
խուսել յինքենէ 'ի պահու՝ յորում կար-
ծէրն պատահել այնմ : Խէթք և կասկա-
ժանք տազնապէին զնա . խորհէր 'ի մտի ,
զի եթէ պատանւոյն մուտցեալ զխոստումն
իւր՝ մեկնեալ էր 'ի Սայիմքայ , զխմրդ մար-
թէր նմա յիշել զայն 'ի Թոպուք . և ո՞ ապա
լինէր իւր օգնական : Ի խորհուրդս յայսոսիկ
յուզէին զօրն զայն ցերեկ միտք իւր . և յե-
րեկոյին ընկճեալ 'ի տրամութենէն , որ
այնչափ առաւել ծանր էր նմա՝ որչափ զի
միայնակ կրէր զայն ծածկելով 'ի ճնողաց
իւրոց , խոյս ետ վաղագոյն 'ի խղիկ իւր առ
'ի լինել գէթ ազատ 'ի բռնադատութենէ
ծածկելոյ զվարանս՝ որովք տառապէրն :

Փեղորա ընդ մեկնել նորա խոնարհեալ
յունկն Սփրինճերի , ասէ . Լուր զհոգս՝ որ
նեղեն զիս . ո՞չ զգացեր զայլայլութիւն գըս-
տերն մերոյ , մտայոյզ կայ նա , շառագունի
'ի լուր անուան Սմոլոֆի , տրամի 'ի չտե-
սանեւն զնա . յառաւօտուս տատանեալ էին
միտք իւր յեկեղեցւոջ , աչք նորա շուրջ
յածէին , լսէի զի հարցանէր՝ թէ իցէ՞ Սմո-
լոֆ 'ի Սայիմքա . տեսի զնա գունատ մե-
ռելատիպ 'ի լուր մեկնելոյ պատանւոյն 'ի
Թոպուք : Յուշ լինին ինձ , իմա Սփրինճեր ,
աւուրքն՝ յորս հանգերձեալ էի լինել քո
հարսն երջանիկ . հանգոյն իմն և ես շառա-
գունէի 'ի լսելն դքէն , նոյնպէս և ես աչս
ածէի շուրջանակի 'ի խնդիր քո , և 'ի չտե-

տանեւն զքեզ՝ արտասուէի: Զնոյն նշանս սիրոյ, որում՝ աւանդ, զի չէ մարթ առնուլ զկատարումն, չկարեմ առանց տրտմութեան նկատել յոգւոջ դատերն մերոյ: Պատասխանի եւս Սփրինճեր տրտմագին. Յոյժ իսկ երջանիկ, երջանիկդ յանապատի աստ, երջանիկդ յաքսորս: Փեղորս ասէ. Սյո, երջանիկ իսկ եմ և յանապատի աստ և յաքսորս, երջանիկ և ամենայն ուրեք՝ ուր է սէր: Եւ զայս ասացեալ, զիրկս էարկ նմա: Եւ անդրէն ուշ ՚ի կուրծս անկեալ Հոգոցն՝ որ նեղէին զնա, յաւել. Կասկածեմ զի դատրիկն մեր սիրէ զպատանին Սմոլոֆ. և թէպէտ գեղանի է օրիորդն, այլ զիտելով պատանւոյն՝ զի դուստր է նա աքսորականի հիբի, չհամարեսցի զնա իւր արժանի. և դատրիկն իմ միամօր, արիւն իմ, անեալ իմովս կաթամբ, մահակից մօր իւրոյ լիցի ընդ սիրոյն: Սսէր և լայր. և ոչ այր իւր, որ սիրովումն նորա էր յամենայն ՚ի վիշտս, կարէր մխիթարել զնա ՚ի տառապանաց անտի: Մտայոյզ առ վայր մի կացեալ, և ասա ասէ. Մի երկնչիր, իմն Փեղորս. զիտէի և ես զՆլիսաբեթ, և յառաջագոյն իսկ քան զքեզ զգացի զյոյզս սրտի նորա. բայց այլ ինչ արդեօք խորհուրդ գրաւէ զմիտս նորա, և ոչ Սմոլոֆ. ոչ ինչ երկբայիմ, զի եթէ տալ զնա կամիցիմք պատանւոյն՝ ոչ անարժան զնա իւր համարեսցի ևս և յանապատի աստ. և այս նորա ազնուախոհութիւն արժանի կացուցանէ

զնա դատեր մերում, եթէ երբէք... այլ
չէ և չէ իսկ մարթ մնալ նմա 'ի սպառ յա-
նապատի աստ, ոչ մնասցէ նա անծանօթ,
ոչ մնասցէ թշուառ, յանհնարից է այդ .
այդքան առաքինութիւն յերկրի երևեալ
աւետաւորէ զարդարութիւն երկնից, և
վաղ կամ անազան հասցէ արդարութիւն:

Յորմէ հետէ կային յաքսորս անդ, չէր
երբէք Սփրինճերի բարոյ խմբ յուսա-
ցեալ. վասն որոյ 'ի բարեգուշակ բանից
նորա քաջալերեցաւ յոյժ Փեղորա. և հան-
դեան խաղաղութեամբ: Զամիսս երկուս
յամենայն կիւրակէս զնայր Ելիսաբեթ 'ի
Սայիմբա՝ ակն ունելով գտանել անդ զպա-
տանին, այլ 'ի զուր. զի Սմոլոֆ ոչ ևս երե-
ւէր, և լուր իսկ եղև զի մեկնեալ էր նա 'ի
Թոպուքեայ: Յուսահատեալ այնուհետև՝
եզ 'ի մտի զի սրատանուոյն մտուցեալ էր
զինքն 'ի սպառ. և 'ի խորհելն 'ի նա՝ ստէպ
հարկանէր 'ի դառն արտասուս, որոց չէր
երբէք տուեալ պատճառս ամբիժ անմե-
ղութիւն նորա: Զուարթագոյն 'ի վերջ կոյս
ապրիլի ծագէր արեգակն 'ի վերայ ձեանց,
և կղզիք լճին աւազուտք սկսանէին առ
փոքր մի ծածկիլ զալարեօք. պարզէր կան-
կար զկոկոն իւր ստուար ձիւնաթոյր, և
ծաղկունք գունատք յօրինէին գորգ յան-
տառին: Թխատիպ սարեկաց ամպ իջանէր
յանսաղարթ ոստս ծառոց, և նախերգակ
ղձմերայնոյ զուարթացուցանէր տխուր լը-
ռութիւն. աստ և անդ զգետեղերբք թևա-

ծէր 'ի ճարակ բաղեան պարսիկ սեակտուց՝
վարդագոյն փետրովք ցցունազարդ, որ 'ի
ճայթիւն հրազինուց ճչէ տաստիաձայն,
ճախրէին կտցարք աղզի աղզի 'ի շամբս
լճին, կէսք սեատեսակ և դեղնակտուց,
խսկ այլք բարձրաքեացք՝ մանեակ փետրա-
զարդ յաքսն բերելով: Եւ զի երկարեմ.
գարուն կանխահաս դայր աւետաւոր 'ի
Սիպերիա, և տոյժ մեծ թուէր Ելիսաբեթի
կորուսանել զայն ամ բարեպատեհ յուղեու-
րութիւն: Եդ 'ի մտի քաջայանդուզն ա-
րիութեամբ կատարել զխորհուրդ իւր,
յերկնից ակն ունելով օգնականութեան:

Ի միում աւուրց ընդ առաւօտն, յոր-
ժամ վաստակէրն Սփրինճեր 'ի պարտի-
զին, բազմեալ անդ օրիորդն կայր լռիկ 'ի
ղնին: Սփրինճերի չև էր յայտնեալ նմա ըզ-
գաղտնիս թշուառութեան իւրոյ, և ոչ ևս
դատերն հետազօտեալ զայն. զի ազնուա-
գութ իմն գորով ծնողասէր արգելուին նմա
չկամել զիտել զաղէտս ծնողաց իւրոց յա-
ռաջ քան զօր մեկնելոյ իւրոյ, չկամէր լսել
որ ինչ նոցա կորուսեալն էր, չև կարող
լեալ զնալ դարձուցանել 'ի նոսա զամե-
նայն: Մինչև ցայնժամ յուսացեալ էր 'ի
խոստումն պատանւոյն, և յայն հաստա-
տեալ զելս իրացն խոհականութեամբ. այլ
'ի դերև ելանել յուսոյն, դէսք անակըն-
կալք հարկ առնէին նմա խօսել. բայց չև
խօսեցեալ, խորհէր զամենայն դժուարու-
թիւնս՝ զորս մարթէր ծնողացն 'ի դէմս ա-

ծել, և զամենայն արգելս՝ զորս ընդդէմ
իւր դնել. գիտէր իսկ զի ծանունք էին,
զորս և պատանւոյն առարկեալ էր իւր, և
գութ ծնողացն յաւելոյր և ևս ծանրացու-
ցանել զայնս: Զինչ իսկ կարէր պատաս-
խանել զարհուրելոյ նոցա և հրամանի և
աղաչանաց. զինչ, եթէ զամենայն իսկ
բերկրանս հայրենեաց չկամէին տարա-
գնացութեամբ իւրով: Մինչդեռ ՚ի խոր-
հուրդս յայտոսիկ յուզէին միտք իւր, մո-
ռացեալ յանկարծ զի առ հօրն կայր՝ ան-
կեալ ՚ի ծունր ողբովք, պաղատէր առ Տէր՝
տալ իւր բան ՚ի բերան ՚ի հաւան ամելոյ
դժնօղս իւր: Գարձաւ հայրն ՚ի լուր ողբոց
նորա, զիմեաց առ նա, և անկեալ զպա-
րանոցաւ նորա՝ ասէ. Զի է քեզ դուստր
իմ, զի խնդրես, հիմ տառապիս, եկ ՚ի
զիրկս հօր քո արտասուեա: Օրիորդն ասէ.
Հայր իմ, մի արգելուր զիս, գիտես զի կա-
միմ երթալ, թող ինձ զի երթայց. սիրտ
իմ վկայէ՝ զի կոչէ զիս Տէր: Եւ մինչդեռ
բանքն ՚ի բերան նորա կային, եհաս աղ-
ջիկն սկիւթացի՝ ձայնելով. Ահա Սմոլոֆ,
ահա Սմոլոֆ: Չայն ցնծութեան եբարձ Ե-
լիսաբեթ, և զերկոսին ձեռս հօրն առ սրբ-
տիւն կալեալ գրկապինդ, ասէ. Տեսանես
հայր իմ, զի Տէր կոչէ զիս. նա առաքեաց
զպատանին՝ բանալ առաջի իմ ճանապարհ,
ոչ ևս է ինձ խաւիան, խորտակեսցէ դուս-
տրը քոյին զկապանս քո: Եւ ոչ մնացեալ
պատասխանուոյ, զիմեաց ընդ առաջ պա-

տանուոյն . և հանդիպեալ մօր իւրում՝ գիրկս
արկ նմա և ասէ . Ե՛կ մայր իմ , աստ է Սմո-
լոֆ : Եւ մտեալ հանդերձ մարբն ՚ի հիւղ
անդր , գտանեն այր յիսնամեայ ՚ի գրատ
արբունի , շուրջ պատեալ ՚ի սպասաւորաց ,
և հիացեալ կան : Արկնէ աղջիկն սկիւթա-
ցի . Ահա Սմոլոֆ քաղաքապետն Թոպուլս-
քեայ : Ելիսաբեթի ամենայն յոյս անդրէն
կորուսեալ , գոյն երեսայ նորա հատաւ ,
աչք իւր լցան արտասուօք . և մօրն տեսա-
նելով զայն , անց եկաց առաջի դստերն՝
ծածկել զաղմուկ սրտի նորա , և ցանկայր
փոխանակել զկեանս իւր առ ՚ի զերծուցա-
նել զնա ՚ի դառնաղէտ կրից անտի , յորմէ
համարէր զնա ըմբռնեալ :

Քաղաքապետն Թոպուլսքեայ ՚ի բաց ա-
րար զսպասաւորս իւր , և մնացեալ առան-
ձին ընդ արտօրեալս՝ դարձաւ ՚ի Վիրինձեր ,
և ասէ . Յորմէհետէ ուսսական պետու-
թեան հաճոյ թուեցաւ տարազրել զքեզ
այսր , չե էր իմ եկեալ այց առնել ըզ-
կողմամբքս . քաղցր է ինձ արդ զպարտս
իմ զայս կատարել , որով կարեմս յայտ
առնել զկարեկցութիւն իմ ընդ աղէտս մե-
ծարոյ արտօրականիդ . այլ վիշտ է ինձ զի
նոյն սլարաք խափանեն զիս յօգնելոյ և ՚ի
սաշտպանելոյ քեզ : Աարճեաց Վիրինձեր
ղբանս նորա , և ցրտաբար ասէ . Չիք իմ
ականկալութիւն օգնականութեան ՚ի մարդ-
կանէ , չմնամ ՚ի նոցանէ գթութեան , չյու-
սամ իրաւանց յարդարութենէ նոցա . եր-

Ջանիկ 'ի թշուառութեան, որ հետի 'ի նո-
ցանէ զիս կացուցանէ, կեցից անտրտունջ
յանասլատի աստ: Քաղաքապետն 'ի դուր
չարժեալ, ասէ. Չար է, ո՛հ բարեկամ, և
կարի իսկ չար կեալ քեզ տարազիր 'ի հայ-
րենեաց: Սփրինճեր ասէ. Այլ չար ևս այն
է՝ մեռանել հետի 'ի հայրենեաց... Եւ
ոչ կատարեաց զբան իւր, զի և ոչ անթաց
աչօք կարէր զայն կատարել, և ոչ 'ի վայր
քան զաղէտսն կամէր երևել վեհազնն չա-
րաբաստիկ: Ելիսաբեթ յայնմ վայրի յետ-
կոյս մօրն թագուցեալ, զիտէր երկիւղիւ
ընդ ուս նորա զղէմս քաղաքապետին՝ թէ
է՞ր իւր վստահել 'ի դուր նորին. որպէս
երկչոտ աղանեակ յելս 'ի բունոյ զիտէ
ընդ սաղարթս՝ թէ խոստանայցեն օգր զտիւ
զուարթ: Գիտէր և քաղաքապետն զօ-
րիորդն, ծանուցեալ զնա ըստ նկարագրե-
լոյ յաճախ որդւոյ իւրոյ, զի նմա ևեթ
գայր նկարագիրն այն 'ի ճահ, և ասէ ցնա.
Գստրիկ, ճանաչէ զքեզ որդի իմ, և յիչէ
զքեզ անմոռաց: Եւ Փեղորայ 'ի վերայ ա-
ծեալ ասէ. Պատմեաց նա քեզ, տէր իմ,
զի դուստր մեր նմա գտանի շնորհապարտ
վասն կենաց հօր իւրոյ: Քաղաքապետն ա-
սէ. Ոչ, տիկին. այլ ասաց՝ զի ինքն օրիորդն
ցանկայ տալ զիւրն վասն ծնողաց իւրոց:
Սփրինճեր ասէ. Այո, և տացէ իսկ. սէր
նորա միայն մնայ մեզ բարի, զոր չկարեն
յափշտակել 'ի մէնջ մարդիկ: Յայնժամ
քաղաքապետն փղձկեալ՝ դարձոյց զաչս

իւր մեկուսի, և վայրիկ մի լուռ կացնալ,
ապա ասէ ցօրիորդն. Գատրիկ, յառաջ քան
զամիսս երկու պատուէր յինքնակալէն
եհաս սրղւոյ խմում՝ ՚ի Սայիմքա, փութալ
՚ի բանակն՝ որ համախմբէր ՚ի Ղիւոնիա.
Հարկ եղև նմա կատարել անյապաղ զհրա-
մանն. և ՚ի մեկնել իւրում եթող զիր առ
խ՝ վասն քո, այլ չէր օրէն ՚ի ձեռն այլոյ
յղել զայն առ քեզ. ինձ և եթ մարթ էր մա-
տուցանել քեզ զայն. առ ընկալ: Եւ էառ
զայն օրիորդն պատկառանօք. և ՚ի զարմա-
նալ ծնողաց նորա ընդ այն, ասէ քաղա-
քապետն. Երանի՛ ծնողաց, որոց զստեր
չիք թաքուստինչ ՚ի նոցանէ՛ բաց ՚ի գաղա-
նեաց այսպիսեաց: Եւ կոչեցեալ ՚ի ներքս
զսպասաւորս իւր, լու ՚ի լու նոցա ասէ
ցհայր օրիորդին. Պատուէր ինքնակալին է
չմուծանել զոք այսր. այլ լուայ զի արք ու-
մանք առաքելականք չքաւորք ՚ի դառնալ
իւրեանց ՚ի ձենաստանէ՛ ընդ կողմանս ընդ
այսոսիկ հանդերձեալ են անցանել, ՚ի դալ
բաղխել նոցա զգուրս հիւղոյդ՝ հրաման է
ձեզ ընդունել զնոսա:

Զայս ասացեալ՝ մեկնեցաւ. իսկ օրիորդն
զաչս ՚ի վայր արկեալ հայէր ՚ի գիր անդր,
և չիչխէր բանալ զայն: Ասէ հայրն. Գուս-
տրր իմ, եթէ հրամանի մնաս մօր քո և ի-
մումս, տուեալ է քեզ, բաց զդա և ըն-
թերցիր: Յայնժամ զողզոջեւ լով ձեռինն ե-
լոյժ օրիորդն զկնիք գրոյն, և յընթեռնուլն
զայն ՚ի մրմունջ արտասուք ցնծութեան և

Հառաչանք դռհութեան ընդհատելին ստէսլ
զընթերցուածն, մինչև ոչ ևս կարացեալ
ժոյժ ունել՝ անկաւ 'ի գիրկս ծնողացն, և
ասէ. Ժամ է արդ բարեպատեհ 'ի կատա-
րումն խորհրդոյս, աստուածախնամ տես-
չութիւն հորդէ ինձ ուղի աներկեան. օրհ-
նեն երկինք զուղղութիւն մտաց և սրտի
խմոյ. ո՛չ հաճեսցիք և դուք ընդ այն, ծը-
նողք իմ սիրելիք, ո՛չ օրհնեսցիք և դուք
զայն:

Սիրինճեր ուրախութեամբ լսէր զբանս
դասերն, 'ի միտ առեալ զգօրութիւն նոցա.
այլ Փեղորս անգէտ իրացն՝ ասէ. Զի՛նչ
այդ խորհուրդ է քո, դուստր իմ, զի՛նչ է
'ի գրիդ: Եւ ձեռն ձգեալ կամէր առնուլ
զայն. այլ Ելիսաբեթ յետս ամիովեալ
զայն՝ ասէ. Ներեա ինձ մայր իմ, դողումն
ունի զիս 'ի խօսել իմում ընդ քեզ զայս-
մանէ. խիթամ զի ընկճեսցիս 'ի ցաւոց
յանկասկածի. այդ միայն արգելու զիս,
յայդմանէ և եթ ընկրկիմ. թոյլ արա ինձ
ընդ հօր իմում միայնոյ խօսել, զի ոչ իբրև
զնորայն պատրաստեալ է սիրտ քո 'ի լուր
բանիցս: Այլ հայրն ասէ. Մի, դուստր իմ,
մի առներ զայդ, մեկնել զմեզ 'ի միմեանց,
զոր սքսոր իսկ և աղէտք չկարացին. եկ
իմն Փեղորս, եկ մերձ առ իս. եթէ չիցէ 'ի
քեզ զօրութիւն հանդուրժելոյ 'ի լուր բա-
նիցն, մատուցից բովանդակ քեզ զիմս:
Իսկ Փեղորս տազնապեալ իբր 'ի սպառ-
նալեաց շանթից՝ որ յորմէ ձեռանէ ճայթե-

լոցն էր անգիտանայր, ասէ ահ ընդ ահ.
Ջինչ կամիցիս ասել, ո՛ր Ստանիսլաւ. ո՛չ
արիաբար ընդ քեզ կրեցի զարկածս ամե-
նայն: Եւ ողջագուրեալ զնա և զգուստրն,
յաւել. Ոչ վերջացայց ՚ի կրելոյ ընդ ձեզ
զամենայն ինչ յերեսաց հալածչաց: Պա-
տասխանել կամէր Ելիսաբեթ, այլ չեթող
նմա մայր իւր՝ ասելով կողկողազին. Խըն-
դրեա զկեանս իմ, այլ մի մեկնել քեզ յի-
նէն: Ի բանից աստի զիտաց գուստրն՝ զի
ոչ ևս սէտք էին յայտնելոյ ինչ մօրն, այլ
սարտ է հաւանեցուցանել և եթ զնա. վասն
որոյ արտասուօք և գողութեամբ այսչափ
ինչ առ մայր իւր ասէր հեկեկելով. Մայր
իմ, յերջանկութիւն հօր իմոյ եթէ խնդրէի
՚ի քէն զաւուրս քանի մի...: Այլ մայրն տա-
ռապեալ արգել զբանս նորա, ասելով. Եւ
ոչ մի օր. ո՛հ, տէր իմ, մի թողուր դմա
խնդրել զայն յինէն: Այս բանք լքուցին
զԵլիսաբեթ, և ոչ ևս կարացեալ յառաջ
մատուցանել զբանսն վշտացուցիչս մօր իւ-
րոյ, ետ հօր իւրում լւելեայն զգիր քա-
ղաքապետին՝ նշանացի ակնարկեալ ըն-
թեռնուլ զայն: Եւ նորա ողջագուրեալ
զՓեղորա, ասէ. Հանգիր դու անկասկած
՚ի սիրտ իմ, զի նեցուկս այս ոչ երբէք քեզ
սրահասեսցէ: Եւ ապա ՚ի ձայն, զոր ընդ
վայր ջանայր ունել աննուաղելի, ըն-
թերցաւ զգիրն՝ զոր սատանւոյն Սմալոֆի
էր գրեալ ՚ի թոսողսքեայ երկամսեայ ա-
ւուրբք յառաջ, և սատճէն գրոյն էր այս.

« Մի 'ի ծանունց տրտմութեանց իմոց 'ի մեկնել իմում 'ի Սայիվքայ, օրիորդ աղնիւ, այն իսկ էր՝ զի չկարացի ծանուցանել քեզ զհարկն, որ ըստ իմոցս պարտուց բռնադատէր զիս հեռանալ 'ի քէն: Չկարէի, ոչ այց առնել քեզ, ոչ զրել առ քեզ, և ոչ հարցուածոց քոց առնել պատասխանի՝ առանց անցանելոյ զպատուիրանաւ հօր իմոյ, և արկանելոյ զնա 'ի վտանգ: Սակայն թերևս արարեալ իսկ էր իմ զայն, եթէ ոչ զու զհակառակն տայիր ինձ օրինակ. 'ի քէն զորդիական պարտս ուսեալ՝ չկարէի ըզկեանս հօր իմոյ վտանգել: Այլ խոստովանիմ՝ զի չեն ինձ հաճոյ պարտք իմ այսոքիկ որպէս քոյքդ քեզ. և եկի ես այսր 'ի թոսպոլսք զայրացեալ: Հայր իմ տայ ինձ պատուէր յինքնակալէն՝ գնալ ինձ հեռի աստի հաղար փարսախ. այլ ոչ գիտես որ ինչ կրեմս 'ի սրտի, և մի իսկ արասցեն երկինք զիտել քեզ զայն. այլ արդարադատ են երկինք, և ոչ թողցեն զքեզ չարաբաստիկ: Բացի հօր իմում զսիրտ իմ, ծանուցի նմա զքեզ, և ելաց 'ի լուր առաջ արկութեան քո. թուի ինձ զի կամիցի տեսանել զքեզ, և յայս իսկ գալոց է յայսմ ամի այց առնել շուրջ զԽսբիմաւ, և գտանել զհնարս հասուցանելոյ առ քեզ զայս գիր: Խաղաղագոյն սրտիւ մեկնիմ, Ելիսաբեթ, թողեալ զքեզ ընդ պաշտպանութեամբ հօր իմոյ. այլ աղաչեմ զքեզ, մի քան զգարձ իմ կանխել զուղևորութիւն

քո 'ի ձեռն նորա . յուսամ յառաջ քան
զամ մի դառնալ 'ի Թոստոլսք, և ինքնին ածել
զքեզ 'ի Պետրոսաօլիս . ես յանդիման ա-
րարից զքեզ ինքնակալին, ես խնամեցից
զքեզ 'ի բազում երկայն ուղևորութեանդ :
Մի երկնչիր, ոչ ևս խօսեցայց ընդ քեզ զսի-
րոյ, բարեկամ և եթ եղէց քեզ, եղբայր
քո եղէց . ծառայեցից քեզ ամենայն եռան-
դեամբ սիրոյ, այլ երդնում չխօսել՝ բայց
'ի բարբառ անմեղութեան, 'ի լեզու հրեշ-
տակաց, 'ի լեզու քոյին » :

Եւ 'ի ստորոտ գրոյն քաղաքապետն
ինքնին յաւելոյր այսպէս . « Մի, օրիորդ,
մի լիցի քեզ ընդ որդւոյ իմում ուղևորել .
իբր ոչ եթէ կասկածեմ երբէք զհամես-
տութենէ նորա, այլ զի քոյդ լիցի զերծ
յամենայն կասկածանաց : Ի գնալ քում
ցուցանել տրքունեաց Ռուսաստանի ա-
ռաքինութիւնս արժանավայելուչս սլսակի,
մի լիցի տեղի տալ բանից՝ թէ 'ի տարիա-
ւորէ քումմէ առաջնորդիս, և ստուերածս
ածել քումդ որդիական գորովոյ՝ քան զոր
չիք ումեք սէր գեղեցկագոյն յանձին բե-
րել : Ի քում յայդմ սլացմանի՝ չիք որ ան-
մեղութեանդ քո սաշտարան արժանաւոր,
բայց Աստուած և հայր քո . հայր քո չկարէ
զալ ընդ քեզ, այլ Աստուած ոչ թողցէ
զքեզ 'ի ձեռանէ : Կրօնք մատուցեն քեզ
ջահ և նեցուկ, 'ի կրօնս լեր ապաստան .
գիտես իսկ քաջ ում թողի մտանել 'ի
խրճիթ քո : Ի տալ իմում քեզ զգիրս զայս,

աւանդաստանէ զքեզ բախտին իմոյ կացու-
ցանեմ. զի եթէ սա 'ի յայտ դայցէ, եթէ
'ի կարծ իսկ ծանիցի՝ զի օգնեմ ելից քոց
այսի, կորուստ անդարձ հասանէ ինձ. այլ
անկասկած եմ դայսմանէ, գիտեմ յո՛վըս-
տաՀիմս, և իմ իմիք իցէ ինձ մնալ 'ի զօ-
րութենէ և յառաքինութենէ դատեր՝ որ
դնէ զանձն 'ի վերայ հօր իւրոյ » :

Յընթեռնուլ Սփրինճերի զգիրս զայս՝
զօրանայր տակաւ ձայն նորա, և խրախու-
սէր սիրտ նորա յերեսաց զերասլանձ ա-
ռաքինութեանց դատերն, և մեծարանաց
ընծայելոց նմա : Այլ մայր նորա ոչ այլ ինչ
զմտաւ ամէր, բայց զմեկնել դատեր իւրոյ .
գունատեալ, լքեալ, յառեալ անքթիթ 'ի
դուստր իւր, և մերթ զաչս յերկինս 'ի վեր
ամբարձեալ, չկարէր իսկ լալ : Իսկ դուստրն
ծունր առաջի նոցա եղեալ, ասէ . Թոյլ
առւք ինձ, ծնօղք իմ, յայս ձև ցուցակի
ընդ ձեզ բարբառել . զի զվերագոյնն ամե-
նայն բարեբախտութեանց՝ խոնարհու-
թեամբ արժան է հայցել : Իշխեմ՝ ակն ու-
նել դարձուցանելոյ 'ի ձեզ զազատութիւն
ձեր, զերջանկութիւն և զհայրենիս . յամաց
հետէ այս է՝ յոր բերի յոյս իմ քան զամե-
նայն ինչ ինձ ցանկալի, զոր արդ ուրեմն
մերձ հասեալ տեսանեմ. և ո՛չ թողուցուք
ըմբռնել ինձ զայն : Ա՛հ, եթէ առաւել քան
զոր խնդրեմս 'ի ձէնջ կայցէ ինչ ցանկալի,
մի լսէք ինձ, հաճոյ է և ինձ . այլ թէ չկայ-
ցէ . . . : Այլ յասելն զայս 'ի փղձուկ և զգո-

դանի հարեալ, հեղձամղձուկ եղև ձայն նորա, և փարեալ զծնգուլք ծնողացն՝ հազիւ դբանս իւր կարաց կատարել: Հայր նորա ձեռս 'ի գլուխ դատերն եղեալ՝ կայր անբարբառ. իսկ մայրն գոչէր. Միայնակ, հեռի, անօգնական. մի և մի լիցի, չկարեմ թողուլ: Յաւել դուստրն կողկողագին: Յիս մայր իմ, մի մերժեր զխնդրուած իմ. յանկարծ զխաէիր յորմէ հեաէ երկնեմ՝ ի սրտի զխորհուրդս զայս, և քանի տիտիանս անտի ընկալեալ է իմ. ընդ ներել տիոց ինձ հասու լինել աղետից ձերոց՝ եղի 'ի մտի նուիրել զկեանս իմ առ 'ի հանել զձեզ յազատութիւն. երանի՛ աւուրն՝ յորում խոտացոյ օգնել հօր իմում. երանի՛ յուսոյն՝ որ զիսն քաջալերէր 'ի տեսիլ արտասուաց նորա: Ո՛հ, քանի՛ցս անմուռնչ տառապանացդ ձերոց ահանատես՝ ընկձեալ լինէի 'ի մահաօրիթ տրտմութենէ, եթէ չէր իմ կարացեալ ասել ցիս. Ես ինքն դարձուցից 'ի նոսա զկորուսեալն նսեհ, ընդ որ մորմոքին: Հայր իմ, մայր իմ, եթէ բառնայք յինէն զայս յոյս՝ բառնայք զկեանս իմ. 'ի խափանել իմում՝ յառաջարկութենէ աստի՛ յոր ամենայն խորհուրդք իմ յանգին, ոչ ևս պիտանի թուեսցին ինձ կեանք իմ, աւուրք իմ չիջցին նուազեալ: Ներեցէք ինձ, եթէ վշտացուցանեն զձեզ բանք իմ. կեցից արդեօք յարգելու ձեր զիս աստ, կեցից, ոչ մեռայց, և ոչ մահ իմ յաւելցէ ձեզ վիշտ. այլ թողէք ինձ լինել երջանիկ: Մի՛

Համարիք անհնարին զխորհուրդ իմ, չէ և չէ իսկ անհնարին. սիրտ իմ վկայէ զայս. զօրեսցէ սա խնդրել զիրաւունս, ոչ սկսեալսցեն սմա բանք ընդունելոյ ձեզ զայն. ոչ զանգիտէ սա յիմեքէ, ոչ 'ի վաստակոց, ոչ 'ի խափանաց, ոչ 'ի նախատանաց, ոչ յարքունեաց, և ոչ յարքայից. այլ զանգիտէ և եթ 'ի չկամելոյ ձերմէ: Աստանօր կարճեալ Սփրինճերի զբանս նորա, ասէ. Թող, դուստր իմ, թող, խռովես զոգի իմ, այլայլիմ. չէր իմ ցարդ ընկրրկեալ յառաքինական ինչ զործոյ, և ոչ քաջութեան իմոյ սասանեալ յերեսաց առաքինութեան. չկարծէի, դուստր իմ, գոլ տկար. այլ 'ի քէն ուսանիմ զի եմ. մի լիցի, չկարեմ հաւանել ընդ խորհուրդ քո: Եւ Փեղորայ 'ի չհաւանելոյ առնն խրախոյս առեալ, կալեալ զձեռանէ դոտերն, ասէ. Այլ ինձ, դուստր. եթէ տկար է հայր քո, թող զի և մայր քո լիցի տկար. ներես նմա թէ չկարէ թողուլ քեզ կատարել զայդ առաքինութիւն: Գէպք նորանչան, խնդրել մօր 'ի դստերէ՝ զի նուազ առաքինութիւն յանձին բերիցէ. այլ մայր քո խնդրէ և եթ զայն 'ի քէն, և ոչ հրամայէ քեզ. գեր 'ի վերոյ ամենեցուն կալով քո, ոչ ումեք օրէն է հրամայել քեզ բաց 'ի քէն: Ելիսաբեթ ասէ. Այլ հրաման քո լիցի ինձ միշտ սլաշտելի. եթէ կամիս կալ ինձ աստ, յուսամ զօրել հնազանդել քեզ. այլ զի գորովի սիրտ քո ընդ խորհուրդ իմ, յուսամ զի

և հաւանեցցիս ընդ այն: Չէ և չէ այն հա-
րեանցի ինչ եռանդեան բերումն, այլ ընդ-
երկար երկանց մտաց ծնունդ. ոչ 'ի դուժ
և եթ որդիական գորովոյ, այլ և 'ի սլա-
ճառս հաստատունս յեցեալ: Այայցէ՞ ինչ
այլ հնար գերծուցանելոյ զհայր իմ՝ յաքսո-
րանաց. յերկոտասան ամս, յորմէ հետէ
տառապինա աստ, ո՞ր 'ի բարեկամաց յանձն
էառ բարեխօսել վասն նորա. եթէ առնոյր
իսկ որ յանձն, իշխէ՞ր երբէք խօսել իբրև
զիս, ազդէ՞ր 'ի նա սէր հանգոյն իմոյս: Ա՛հ,
թողէք ինձ հաւատալ, որպէս և հաւատամս
զի դատեր ձերում պահեալ է Աստուած
դարձուցանել 'ի ձեզ զբարեկենդանու-
թիւն. և մի խափանէք զփառաւորեալն
պաշտօն՝ զոր հաճեցան երկինք հաւատալ
'ի նա:

Չի՞նչ աղէ գտանէք յառաջարկութեանս
իմում չար. զմեկնել իմ 'ի ձէնջ. այլ ոչ
լսէի ես յաճախ հառաչելոյ ձեր զաքսորա-
նացդ, զի խափանէ զիս 'ի վինելոյ առն. և
ոչ այրն այն մեկնեցէ զիս 'ի ձէնջ 'ի բաց:
Զվտանդս ուղեորութեան. այլ ո՞ր այն վը-
տանդ իցէ. ձմեռն երկրիս սովորեցոյց զիս
խստութեան ցրտոյ, և արչաւանք ընդ ա-
ռասպարս՝ ուսուցին ինձ զվաստակս երկայն
ուղեորութեան: Զտիոց իմոց կասկածէք,
այլ այն իսկ վիցի ինձ պատասպարան, զի տը-
կարի ամենայն որ հասանէ յօգնականու-
թիւն: Իսկ զանփորձութենէ՞ իմմէ երկըն-
չիք, այլ չեղէց միայնակ. յուչ վիցին ձեզ

բանք և զիր քաղաքապետին. ոչ առ այլ
ինչ ներէ նա առաքելական չքաւորաց
ընդ յարկաւս մերով հանգչել, բայց առ
'ի տալ ինձ ուղեկից պաշտպան և առաջ-
նորդ: Տեսէք արդ՝ զի ամենայն ինչ հոգա-
ցեալ է, չիք ինչ վտանգ, չիք ինչ խափան,
չիք ինչ պակաս, բայց հրաման ձեր և օրհ-
նութիւն: Յայնժամ յաւել Սիրինձեր դառ-
նագին. Իսկ կերակո՛ւր. մուրանայցես դու
զայն. նախահարց մօր քո՝ որք 'ի կողմանս
յայտօսիկ թագաւորեցին, և իմոցս՝ որք
կացին յաթոռ Պոլոնիոյ, արժան իցէ տե-
սանել զթոռնեայ իւրեանց մուրացիկ ընդ
Ռուսաստան, որ ընդ մարդս ինքնակալու-
թեան իւրոյ զթագաւորութիւնս նոցա կա-
ցոյց: Որում համեստօրէն զարմացմամբ
պատասխանի արար օրիորդն. Եթէ արիւն
այդպիսի գնաց ընդ երակունս իմ, եթէ ի-
ցեմ արքայազն, և պսակք կրկին 'ի ճա-
կատս նախահարց իմոց եթէ կացին, յու-
սամ երևել արժանի նորա և ձեզ, և մի
երբէք անսխառիւ առնել զանունն՝ զոր թո-
ղին նոքա ինձ. այլ աղքատութիւն չաձէ
բնաւ անարգանս: Զինչ ամօթ իցէ դստեր
Սէիտեանց և Ռոպեսքեանց խնդրել ողոր-
մութիւն յիւրոց նմանեաց. քանի՛ աւազ-
որեար, անկեալ 'ի բարձուէ փառաց, ոչ
խնդրեցին ողորմութիւն. բարեբաղդագոյն
քան զնոսա գտանիմ ես, յօգնութիւն հօր
իմոյ խնդրելով զայն:

Արիական հաստատութիւն օրիորդին և

զերաշխարհիկ վեհանճնութիւն, որ ցոլացուցանէր յաչս նորա ղխորհուրդ խոնարհելոյ 'ի սէր ծնողացն, յաւելուին 'ի բանս նորա զօրութիւն իմն և սաստ այնպիսի՝ որ յաղթանակեցին 'ի վերայ Սփրինճերի: Ոչ ևս զզայր նա յանձին իրաւունս խափանելոյ զգուստր իւր յայնպիսի առաքինութենէ. խղճէր բռնադբօսել զնա 'ի ծածկել զայնքան առաքինութիւն յանասրատի անդ. կալաւ զձեռանէ հարսինն, և ասէ 'ի ձայն մեծ. Վ՛վ իմն Փեղորս, թողցո՛ւք զմա զբաւել աստ զկեանս. զրկեսցո՛ւք զդա 'ի բարեաց տալոյ 'ի լոյս որդիս հանգոյնս իւր. զօրացիր սիրեցեալդ իմ. և քանզի չիք այլ հնար ցուցանելոյ զդա աշխարհի՝ որում լիցի դա 'ի պարծանս, թողցուք զմա մեկնել: Բնդ այնպիսի բանս առն իւրոյ այլայլեալ մայր օրիորդին, զայն առաջին նուագ յամենայն կեանս իւր ընդդէմ՝ եկաց իշխանութեան՝ որ սրբազան էր նմա, և ասէ. Քաւ լիցի, ոչ թողից զդա, 'ի զուր խնդրէ զայն այր իմ. հակառակ կացից նմա. և զի՛նչ, վտանգել զկեանս զբտտեր, թողո՛ւ՛մ մեկնել իմոյս Ելիսաբեթի, և լսել ասլա զկորուստ նորա 'ի ցրտոյ և 'ի կարօտութենէ յահագին անասլատուս. կեան՛ առանց նորա վասն ողբալոյ զնա յարածամ. տես ինձ որ ինչ պահանջի 'ի մօրէ: Ո՛չ 'ի միտ առնուս, ո՛ր Ատանխալաւ, զի 'ի վեր է այդ քան զկար իմ, և ցաւ այնպիսի զառնակսկիծ՝ զի ոչ ևս կարացես սիրո-

փել զիս : Եւ 'ի խօսելն զայստօիկ՝ ցնորեալ
իմն թուէր, ոչ ևս իսկ արտասուէր. ընդ
որ աղէկիղեալ Սփրինճերի առ վշտին, ասէ
ցօրիորդն. Գուսար իմ, մինչև մայր քո չը-
տայ հրաման՝ ոչ մեկնեսցիս : Ստէ գուստրն
ցմայր իւր. Մայր իմ եթէ այսպէս հրա-
մայես՝ ոչ մեկնեսցայց : Եւ գորովագին
գգուանօք յաւել. Յամենայնի եղէց քեզ
հնազանդ. այլ թերևս հաւանեսցուսցէ զքեզ
Տէր, յոր ինչ չկարաց հայր իմ հաւանե-
ցուցանել. եկ աղօթեսցուք 'ի միասին, խնդ-
րեսցուք 'ի Տեառնէ ցուցանել որ ինչ սարտ
իցէ մեզ առնել. նա է լոյս՝ որ առաջնորդէ
մեզ, նա ինքն է զօրութիւն՝ որ օգնական
լինի մեզ. 'ի նմանէ է ամենայն ճշմարտու-
թիւն, ինքն տայ մեզ ապաստանել 'ի կամս
իւր : Եւ արտասուօք եկաց յաղօթս Փեղո-
րա. բարեպաշտութիւն՝ որ խաղաղէ ողորէ
և տիրէ սրտի, փոխանակեալ ընդ վշտաց՝
որ կեղեքեն զնա, բարեպաշտութիւն սուրբ՝
որ ոչ հրամայէ ինչ առանց ցուցանելոյ
զվարձ, բարբառ աստուածային ազգոյ 'ի
սիրտ բարեգութ, շարժեաց զհոգի Փեղո-
րայ : Ի վէս և 'ի խրոխտ սրտից, որք 'ի
փառս հաստատեն զիւրեանց բարեբա-
տութիւն, մեծարանք և եթ մարդկան կա-
րող են ընդունել զիրաց զկարի իսկ նոցին
սիրելեաց նուիրումն. կրօնք միայն ընդու-
նին զայն 'ի սրտից, զորոց սէր և եթ յար-
գարէ զբարեբախտութիւն :

Ի վաղիւ անդր Սփրինճեր գտեալ միայ-

նակ ընդ դատերն, պատմեաց նմա զերկա-
րատե թշուառութիւն իւր. եցոյց նմա յոր-
պիսի աղիողորմ պատերազմունս պառակ-
տեալ Պոլոնիա, և որպէս թագաւորու-
թիւնն այն թշուառ ջնջեալ էր 'ի դասա-
կարգէ պետութեանց, և յաւել. իմ միակ
եղեոն, դուստր իմ, էր հայրենասիրու-
թիւն՝ որ չհանդուրժէր ընդ անկումն աշ-
խարհիս 'ի ծառայութիւն. երևելագոյնք 'ի
թագաւորաց նորա կացեալ էին ինձ արե-
նակիցք. ինձ իսկ մարթ էր ելանել 'ի գահ.
պարտական էի զսէր և զկեանս իմ տալ
աշխարհին՝ յորմէ էին ամենայն փառք իմ:
Մատուցի նմա զծառայութիւն իմ, որպէս
պարտն էր ինձ. միայնակ 'ի գլուխ զնդի
միոյ փոքու ազատորդւոց համազգեաց՝
պաշտպանեցի նմա մինչև 'ի սպառ ընդգէմ
երկց հզօր պետութեանց, որ գային տիրել
նմա. և յորժամ ընկձեալ յառաւելութենէ
թշնամեաց առ պարսպօք Աարսախոյ, 'ի
տեսիլ մայրաքաղաքին մեծի մատնելոյ 'ի
հուր և յաւար՝ հարկ եղև զպարտութիւն
յանձն առնուլ և մտանել ընդ լծով բըւ-
նաւորութեան, տակաւին 'ի սրաէ զգէմ
ունէի: Աորակոր խոնարհեալ, զի կայի յաշ-
խարհին իմում՝ որ ոչ ևս էր իմ. խնդրէի
զէնս ամենայն ուրեք, ամենայն ուրեք նի-
զակակիցս՝ առ 'ի դարձուցանել 'ի նա զա-
զատութիւն իւր և զանուն: Այլ ընդունայն
ճիգն, զուր վաստակ. օրըստօրէ պնդէին
չգթայք, և ձեռք իմ տկարք չկարէին զայ-

նոսիկ խորտակել: Անդաստանք հարցն իմոց էին 'ի բաժնի աշխարհին, որ նուաճեալ էր ընդ ձեռամբ Ռուսաց. անդ կէի ընդ Փեղորայ բարեբաստիկ, եթէ լուծ օտար չձանրանայր զինև: Բողոք՝ զոր չկարէի հեղձուցանել յիս, և մանաւանդ խընել տժգոհ որերոյ առ իս, տաղնապեցուցին զինքնակալն կասկածոտ. և 'ի միում աուրց ընդ առաւօտն յափշտակեալ 'ի տանէ և 'ի գրկաց մօր քո և 'ի քէն, դատրիկ իմ, մինչ գեռ ևս էիր քառամեաց, և ոչ արտասուէիր՝ բայց 'ի անսիլ արտասուաց մօր քո, ածայ 'ի բանտ 'ի Պետրոպօլիս: Չհետ իմ եկն Փեղորա, զմիայն շնորհ կարացեալ ընդունել լինելոյ ընդ իս բանտարգել. աւելի քան զամ մի եղար 'ի սոսկալի բանտին, զրկեալ յօղոց, զրեթէ և 'ի լուսոյ, այլ ոչ 'ի յուսոյ: Չկարէի հաւատալ՝ զինքնակալ արդար չարասցէ անպարտ զաւն քաղաքացւոյ սրաշտպանել իրաւանց աշխարհին իւրոյ, և չվստահասցի 'ի խոստումն՝ զոր տայի կալոյ նմա հպատակ: Աւարի յոյժ բարիս խորհէի զմարդկանէ. դատասպարտեցայ առանց լսելի լինելոյ, և արտորեցայ ցկեանս 'ի Սիպերիա: Աժգեհակից իմ հաւատարիմ չեթող զիս. և պարտիմ յաւելուլ, զի գութք նորա քան թէ պարտք ածէին զնա ընդ իս ձգի աքսորեալ իսկ եթէ էի 'ի սառնապատ մուայլ զարհուրելոյն Պերեղովայ, և յամայի միայնութիւն լծին Պայքալայ կամ Քամչեաքայ, անդր ևս

դայր նա զհետ իմ. չգոյր ուրեք անապատ,
չգոյր անձաւ վայրենի՝ ուր չգայր ընդ իս
իմս Փեղորա: Այո ամենևին. ոչ ինչ երկ-
բայիմ, զի վասն առաքինութեան նորա և
ազնուական նուիրման անձին 'ի սէր իմ,
մեղմագոյն տուաւ ինձ արսոր: Եթէ քաղ-
ցրացան ինձ երբէք կեանք իմ, դատրիկ
սիրելի, մօր քում վայնմանէ գտանիմ շնոր-
հապարտ. իսկ որ ինչ գառնութիւն եղև
ինձ կրել, ես ինքն ամենայնի գտանիմ սար-
տաւոր: Յայնժամ Ելիսաբեթ ասէ. Այլ
միշտ, հայր իմ, սիրեցեր դու զնա: Եւ 'ի
բանից աստի ծանեաւ հայր նորա զսիրտ
հարսինն 'ի դատեր իւրում, և գիտաց զի
կարէր և նա չլինել թշուառ ընդ առն տա-
ռապելոյ: Եւ տուեալ նմա զգիր սլատա-
նայն Սմոլոֆի, զոր ունէրն առ իւր յերի-
կէ, ասէ. Դուստր իմ, եթէ յաւուր միում
լիցի ինձ գոլ արիութեան քում շնորհա-
սլարտ, բարեաց՝ որոց վասն քո և եթ ցան-
կամ 'ի վայելս անդ բարեբաստութեան՝
զիրս այս յիշեցուսցէ մեզ զբարերար մեր:
Պարտի Ելիսաբեթ գոհացող լինել. խնա-
մութիւն առաքինութեան փառաւորէ զազգ
թագաւորաց: Շիկնեցաւ օրիորդն, և ըն-
կալեալ 'ի ձեռանէ հօր իւրոյ զգիրն՝ մեր-
ձեցոյց 'ի սիրտ իւր, ասելով. Յիշատակ
սյնորիկ՝ որ ելացն ընդ քեզ, որ սիրեացն
զքեզ, որ ծառայեացն քեզ, մի երբէք անկցի
'ի սրտէ աստի:

Աչ ևս ինչ յաւել Ելիսաբեթ խօսել զու-

զևորութենէ իւրմէ զաւուրս քանի մի: Մօր նորա չև էր տուեալ զհաւանութիւն իւր ընդ այն. այլ 'ի տրտում հայեցուածոյ և 'ի ծանրաթախիծ կերպարանաց նորա յայտնի էր հաւանել նորա 'ի սրտէ, զի ոչ ևս այլազգ ինչ յուսայր յաջողութեան: Մակայն չզօրէր արդեօք ասել ցգուտր իւր. Այո, կարես գնալ, եթէ ոչ երկինք տային նմա զօրութիւն: Յաւուր միում կիւրակէի մինչդեռ կային ամենեքին յաղօթս, այր ոմն բախէր զգուրս ցալով. եբաց զայն Սփրինձեր, և Փեղորայ բարձեալ զձայն իւր՝ աւէ. Ո՛հ, Սստուած իմ, ո՛հ Տէր իմ. ահա այրն զորմէ լուար, ահա այրն որ գայ տանել զգուտր իմ: Եւ անկաւ լալով 'ի վերայ սեղանոյն, ոչ զօրեալ բարեպաշտի տիկնոջն գնալ ընդ առաջ առնն Սստուծոյ: Եւ մուտ 'ի ներքս այրն առաքելական, որում անուն էր Հայր Պաւլոս. սպիտակամօրուք ծածկէին զկուրծս նորա, գէմք իւր պատկառելի, կորացեալ մէջք նորա 'ի վաստակոց քան յամաց. 'ի բազմարկածեան կենաց մաշեալ էր մարմին նորա, այլ հոգի զօրացեալ. 'ի հայեցուածս իւր տխրութիւն իմն բերէր, որպէս այր՝ որոյ բաղում ինչ իցէ կրեալ, և քաղցրութիւն իմն հանգոյն առն՝ որ զիտիցէ հաւաստեալ ոչ ինչ ընդունոյն կրեալ, և ասէ. Խնդութեամբ մտանեմ առ քեզ, քաջ արանց, զի օրհնութիւն Տեառն է 'ի վերայ աղքատին հիւղոյս. զիտեմ իսկ քաջ զի են աստ գանձք պատուականա-

գոյնք քան զմարգարիտս և զոսկի. խնդրեմ
'ի քէն՝ հանդուցանել զիս աստ զայս գիշեր :
Փութացաւ Ելիսաբեթ, մատոյց նմա ա-
թոռ. և ասէ ցնա ծերունին. Արագընթաց
լեալ է քո, դատրիկ, ընդ ուղի առաքինու-
թեան, յառաջին անդ քայլս թողեալ զմեզ
յետս : Եւ 'ի բազմել իւրում լուեալ զհե-
ծութիւն Փեգորայ, ասէ. Չի՛ լաս, մայրիկ
բարեպաշտիկ, չիցէ՞ իսկ օրհնեալ պտուղ
որովայնի քո, չիցէ՞ իսկ օրէն կոչել և զքեզ
օրհնեալ 'ի կանայս. եթէ արտասուես
վասն բաժանելոյ զքեզ առաքինութեան առ
փոքր մի ժամանակ 'ի դստերէ քումմէ, և
զի՛նչ առնել իցէ մարց՝ յորոց 'ի գրկաց
խլեն ակտք զորդիս նոցա, յուղարկել 'ի
կորուստն յաւիտենից : Ասէ մայրն տառա-
պեալ. Հայր իմ, եթէ ոչ ևս լիցի ինձ տե-
սանել զնա : Յայնժամ ծերունին համար-
ձակագոյնս ասէ. Տեսցես զնա յերկինս,
այն է բաժին իւր. այլ տեսցես զնա և յեր-
կրի. ծանունք առաջի կան նմա ճգունք,
այլ Տէր զօրացուցէ զնա, այն որ ըստ
գեղման գառին տայ շնչել հողմոյ : Յայն-
ժամ Փեգորա խոնարհեաց զգլուխ իւր 'ի
հաւանութիւն. իսկ Սիբինճեր լուռ և եթ
կայր, ոչ ևս կարէր բարբառել առ մորմոք
սրտին : Ելիսաբեթ իսկ՝ որ մինչև ցայն օր
արիացեալն էր, սկսաւ զգալ տկարութիւն.
յոյս օգնելոյ ծնողացն՝ յաղթող լեալ էր
ցայնժամ վշտի բաժանմանն 'ի նոցանէ,
այլ 'ի հասանել պահուն՝ յորում կարող էր

ասել. Առդիւ ոչ ևս լիցի ինձ լսել զձայն
հօր իմոյ, վաղիւ ոչ ևս լիցի ինձ վայելել 'ի
զգուանս մօր իմոյ, թերևս ամ մի լի անց-
ցէ մինչև գտից դարձեալ զայս քաղցր բեր-
կրութիւն, թուէր բացեալ երկիր ընդ ու-
տիւք իւրովք. մթագնէին աչք նորա, և
ծունկք իւր կթուցեալ՝ անկանէր արտա-
սուօր 'ի գիրկս հօր իւրոյ: Ազո՛ւկ, հէք զըս-
տրիկ. զի եթէ այժմէն դու տարածանես
ղբազուկս քո առ ձեռնկալու, եթէ աստըս-
տին խոնարհիս յերկիր իբր որթատունկ
աննեցուկ, զիսրգ զօրեսցես ապա հատա-
նել միայնակ զկէս գողցես աշխարհի:

Նախ քան զհանգիստ քնոյ՝ բազմեցաւ
երէցն ընդ աքսորականս 'ի սեղան, առ-
նուլ ընթրիս: Հիւրընկալութիւն առանց
իրիք պատրաստութեան, մերժեալ անտի
ուրախութիւն. իւրաքանչիւր ոք յընտա-
նեաց զսպէր զարտասուս: Աչտակցու-
թեամբ հայէր 'ի նոսա բարեգութ ձե-
րունին. 'ի բազում ուղեորութիւնս իւր
վչտացելոց բազմաց հանդիպեալ էր նա, և
առաւելագոյն ջանք նորա լեալ էին սիռ-
իել զվիշտս. վասն որոյ գիտէր վչտաց իւ-
րաքանչիւր պատկանել զսիտիանս, և ըստ
անձնիւր հանգամանաց յերկրել զբանս:
Եր ուրեք զի չարգելոյր զլալ, այլ զարտա-
սուս՝ զոր առ վշտին իւրում ոք հեղոյր՝ գի-
տէր նա 'ի վչտակցութիւն այլոց չրջել, զա-
ղետագոյն այլոց թշուառութիւն 'ի մէջ ա-
ծեալ, և յուզմամբ գորովոյ ընդ այլս՝ ամու-

քել զզգացումն իւրոց տառապանաց: Ըստ այսմ օրինակի պատմելով զտարաշխարհիկ վտարանդութիւնս իւր, և զարկածս ազետաւորս՝ որոց լեալ էր ականատես, զարթոյց տակաւ զուշ նոցա՝ ՚ի լուր, շարժեաց զնոսա՝ ՚ի կարեկցութիւն ընդ այլս, և խելամտեցոյց զնոսա՝ զի առ այլովք բազմօք տառապելովք նուազագոյն յոյժ էր թշուառութիւն իւրեանց: Զինչ իսկ չէր նորա տեսեալ, զինչ իսկ չկարէր պատմել ծերունին պատկառելի, որոյ ՚ի վաթսունամաց հետէ երկու հազար փարսախաւ հեռի ՚ի հայրենեացն, ընդ օտար երկնաւ հալածանօք հանդերձ անդուլ անդադար վաստակեալ էր ՚ի դարձումն խուժագուժ աղագաց՝ զորս եղբարս իւր կոչէր, զայնոսիկ՝ որ դահիճք իւր լեալ էին յաճախ: Տեսեալ էր նորա զարքունիս Փեքինու, և բազմահմուտ գիտութեամբքն՝ և ևս առաւել առաքինութեամբք հիացուցեալ զնոսա: Կեցեալ էր նա ՚ի մէջ վայրենեաց, և ընդելացուցեալ զնոսա, զվաչկատուն Սկիւթացիս ՚ի քաղաքաժողով միաբանութիւն ածեալ և նախակրթեալ զնոսա յերկրագործութիւն. որով անապատք խոպանք փոխեալ էին յանդաստանս բերրիս, և որեարն զգօնացեալ և ՚ի մարդասիրութիւն եկեալ. ոչ ևս առ նոսա անուանք հօր և առն և որդւոց անձանօթք էին, և սիրտք նոցա առ Աստուած ամբարձեալ զանչափ բարերարութիւնս նորա օրհնաբանէին. այս

ամենայն միոյ ուրուք խնամով յաջողեալ : Օ՛ն անդր, ազգն այն ոչ չարախօսէր զառաքելութեանց, չհամարէր խիստ և բռնաւոր զկրօնս՝ որ հրամայէին նմա, և մանաւանդ չզրպարտէր անպիտանս և փառասէրս զայնոսիկ՝ որք առաւելագոյն ատուածսիրութեամբ և եղբայրսիրութեամբ պատկառ կան կրօնից : Այլ է իսկ կոչել զնոսա փառասէրս, զի ՚ի նուիրել զանձինս ՚ի ծառայութիւն եղբարց՝ ապաքէն փառաւորագոյն պատկաց լինին ցանկացողք, սիրենն հաճոյ լինել Աստուծոյ և զերկինս ժառանգել. փառասիրութեան գերահամբաւելոց աշխարհակալաց չիք քան զմեծարանս մարդկան և քան զժառանգութիւն տիեզերաց ՚ի վեր ամբարձեալ յայս տենչ ծայրագոյն :

Եւ ապա Հայրն Պաւլոս ծանոյց նոցա, զի կոչեցեալ յաւագաց ուխտին՝ դառնայր ՚ի Հայրենիս իւր ՚ի Սպանիա, հետի, և հասանէր նմա անցանել ընդ Ռուսաստան, ընդ Գերմանիա և ընդ Գաղղիա. և յաւել, թէ չէր դժուարին ուղին առաջիկայ. զի որ ընդ անասպատս էր ուղևորեալ, ուր քարանձաւք էին նորա օթեանք, ուր վէմ էր գըլխոյ իւրոյ դադար, և ալ իւր կամ որիզ թըրջեալ ՚ի ջուր՝ այն էր ամենայն իւր կերակուր. չէին ինչ զարմանք՝ եթէ հանգիստ վաստակոց իւրոց համարէր զհասանել իւր յազգս քաղաքականացեալս. վասն որոյ ՚ի Հայրենիս իւր զինքն վարկանէր, հասեալ

յազգս հաւատացեալս: Պատմէր նա ան-
լուրս զվշտակրութեանց իւրոց, և զգժուա-
րութեանց՝ որոց հանդիպեալն էր յանցա-
նել ընդ ահագին պարիսպս ճենաստանի,
և ՚ի գնալ ՚ի խորս լայնածաւալ աշխարհին
Սկիւթացոց: Յաւել ևս պատմել, որպէս
՚ի մուտս անբաւ անասրատին Սունկարիոյ՝
որ է մասն ճենաստանի, և սահմանակից
նորին ընդ Սիպերիոյ, տեսեալ էր նորա
երկիր բերրի սամուրենեաց փառաւորաց
և ազգի ազգի այլոց մաշկեկաց, որովք
մարթ էր առնել շահավաճառ ընդ ազգս
Եւրոպայ. այլ չե ևս ինչ ՚ի ճարտարու-
թեանց մերոց մտեալ էր անդր, և ոչ ու-
րուք ՚ի վաճառականաց իշխեալ էր ածել
զոսկի և զտուրեառ անդր՝ ուր առաքելա-
կանի առնն կանգնեալ էր զխաչ, և զբարե-
րարութիւնս իւր սփռեալ: Այսքան է ճըշ-
մարիտ՝ զի եղբայրսիրութիւն քաջ ՚ի բաց
անցանէ գնայ արշաւասոյր, ուր և ոչ ա-
զահոթիւն կարէ հասանել:

Յարդարեցին ծերունւոյն անկողին մա-
քուր և զիւր ՚ի խղկանն՝ ուր աղջիկն սկիւ-
թացի յառաջագոյն հանգչէր, և եկն նա
յայնժամ ննջել առ թոնրովն՝ արջենեաւ
պարածածկեալ: Իբրև սկսանէր տիւն լու-
սանալ, յարեաւ Նլիսաբեթ, մատեաւ մեղ-
միկ ՚ի գուրս ծերունւոյն. և լուեալ զի ա-
զօթէր, խնդրեաց մտանել ՚ի ներքս՝ խօ-
սել ընդ նմա միայնակ. զի առաջի ծնո-
ղացն չիշխէր խօսել զառաջարկութենէ, և

զի դարձեալ չկամէր անդր ևս քան 'ի վա-
ղիւն արկանել զուղևորութիւն իւր: Ծուներ
եղեալ առաջի նորա՝ պատմեաց նմա դա-
մենայն զկեանս իւր, պատմութիւն խան-
դաղատելի, յորում չգոյր այլ ինչ՝ բայց
գութ և գորով առ ծնողս: Եւ յերկարա-
պատումն առնել զվարանս իւր և զյոյս,
յիշատակէր յաճախ՝ որպէս չէ ինչ երկբա-
յելի՝ զՍմոլոֆ, այլ ոչ առ այլ ինչ 'ի պատ-
մութիւն անդր զանունն զայն գոգցես յե-
ռեալ, բայց առ 'ի յայտ առնել զանմեղու-
թիւն իւր, և ցուցանել՝ զի անբիժ ամենեւին
պահեալ էր զայն: Խանդաղատէր 'ի նա գո-
րովանօք սիրտ ծերունւոյն 'ի լուր բանից
նորա. ընդ աշխարհ ամենայն շրջեալ նորա
և տեսեալ բազում ինչ, այլ սիրտ որպէս
զօրիորդին այնորիկ չէր ուրեք երբէք տե-
սեալ:

Սիրինճեր և Փեգորա ոչ գիտէին զի
զուստր իւրեանց խորհէր 'ի վաղիւ անդր
ուղւոյ լինել. այլ յառաւօտուն 'ի համբու-
րելն ընդ նմա՝ զգացին զյոյզս սրտի նորա
'ի բռնադատութենէ հառաչանացն, զոր
ամենայն ոք 'ի մերձենալ վտանգաց բնա-
ւորեալ է արձակել: Գիտէր զնա մայրն յա-
մենայն քայլափոխս նորա ընդ սենեակն,
և կալեալ զձեռանէ նորա ստէպ՝ չիշխէր
հարցանել նմա և ոչ ինչ, այլ տայր պա-
տուէրս վասն վաղուին և զվաստակոց
յետ վաղուին, առ 'ի ստուգել ինչ 'ի բա-
նից նորա. զի սիրտ իւր չէր յանդորրու, և

լուութիւն դստերն յայտ առնէր հասեալ
զժամ ուղեորութեան նորա, և ասէ ցնա
մայրն 'ի ճաշու, Վաղիւ եթէ ջեր լիցի, եւ
ցես դուստր իմ ընդ հօր քում 'ի մակոյկդ՝
գնալ 'ի լիճ անդր յորս ձկանց: Իսկ դուստ-
րն հայեցեալ 'ի նա՝ լուռ և եթ կայր և
արտասուէր: Չնոյն և հայր նորա կրելով
տագնաալ 'ի սրտի, սասաիւ իմն յաւել.
Լսես, դուստր, զպատուէր մօր քո, վաղիւ
եկեսցես ընդ իս: Իսկ նորա խոնարհեալ
զգլուխ իւր 'ի յուսն հայրենի, ասէ 'ի մըր-
մունջ, Վաղիւ դու զմայր իմ մխիթարես-
ցես: Հատաւ գոյն երեսաց հօրն, զգաց
զայն Փեղորա, և ոչ ևս եհարց ինչ, ծա-
նեաւ զյայտնել դստերն զուղեորութիւն
իւր, և չկամէր լսել զայն, զի 'ի քաջալերել
դստերն ասել ինչ զայնմանէ՝ ստիպէր և
ինքն տալ հրաման, ուր մինչ չև տուեալ
զայն՝ զիտէր զի ոչ մեկնեսցի դուստրն:
Յայնժամ անեսալ Սփրինճերի՝ զի 'ի վա-
ղիւ անդր հասանէր նմա ժուժկալել ընդ
շու դստերն և ընդ վիշտ մօր նորա, և չգի-
տելով իսկ թէ կարիցէ կեալ յետ զոհին՝
զոր առ կաթողին սիրոյ դստերն հանդեր-
ձեալ էր մատուցանել, ժողովէ յանձն զա-
մենայն զօրութիւն իւր, խրախուսէ յանձն
առնուլ զայն, շնորհ ունի դստերն զսիրոյ
նորա, և արգելեալ զարտասուս 'ի սրտի՝
զուարթութիւն պատճառի, զայն և եթ տալ
նմա վարձ արժանի առաքինութեան նորա:
Ո՛ր, որպիսի գութ և գորով յուղէր զայն

օր 'ի լութեան, քանի զգացմունք ան-
երևոյթք, քանի զգուանք մորմոքելիք և ա-
ղէկէզք ընդ գուստր և ընդ ծնողս: Գուն
գործէր ծերունին սրտապնդել զնոսա բա-
նիք սուրբ գրոց, ուր խոստանայ Աս-
տուած վարձատրել զնուէրս որդիական
սիրոյ, և զհամակամութիւն ծնողաց ընդ
իւր. ցուցանէր զվաստակս ճանասլարհին
ոչ այնչափ ծանունս. ուրումն յաւագաց,
զոր թէպէտ ոչ անուանէր, այլ զիւրին էր
գուշակել թէ ով իցէ, հոգացեալ զամե-
նայն հնարս զիւրին և քաղցր զճանապարհն
առնելոյ: Ի հասանել երեկոյին՝ Ելիսաբեթ
'ի ծունր անկեալ առաջի ծնողաց իւրոց,
խնդրէր հատկելալ բարբառով զօրհնու-
թիւն նոցա: Մատեաւ առ նա հայր նորա,
արտասուք ընդ ծնօտս իւր իջանէին. և
աջ կարկառեաց նմա գուստրն: Մանեաւ
հայր նորա զողջոյնն հրաժարական, սիրտ
իւր գելաւ, ընկրկեցան արտասուքն, և
չկարացեալ յօդել բարբառ՝ ձեռս 'ի գլուխ
դատերն եդ, յանձն արար զնա Աստուծոյ
'ի սրտէ: Յայնժամ օրիորդն զաչս 'ի մայր
իւր դարձուցեալ, ասէ. Իսկ դու, մայր իմ,
ոչ օրհնես զգուստր քո: Մայրն հեղձամըզ-
ձուկ 'ի տրտմութենէն՝ ասէ. Վաղիւ, զըս-
տրիկ իմ, վաղիւ: — Եւ ընդէր ոչ այսօր,
մայրիկ: Յայնժամ անկեալ զնովաւ մայր
նորա, ասէ. Այո, և այսօր և վաղիւ և
զօրհանապաղ: Եւ խոնարհեցոյց զգլուխ
իւր առաջի ծնողաց իւրոց, որոց ձեռնա-

մած զաչս յերկինս ամբարձեալ, դողդոջ ձայնիւ մաղթեցին նմա օրհնութիւն, և լուան նոցա երկինք: Մերձ առ նոսա ազօթէր և ծերունին, աղօթէր և առաքինութիւն անմեղին: Ո՛հ, և որպէս աղօթք այսպիսիք չէին երկնից լսելի, որոց իրաւունք էին մինչև անդր ելանելոյ:

Ի վերջկոյս ամսեանն մայիսի, յորում ժամանակի ընդ երեկորին նսեմ և ընդ արշալոյս առաւօտին հազիւ անդ գիշեր տևէ ժամս կրկին, զայն սուղ ինչ սրարապ անցոյց օրիորդն 'ի պատրաստել զկարևորս ուղևորութեանն: Եդ 'ի սարկ իւր մաշկեղէն զհանդերձ ուղւոյ և զկօշիկս՝ յորս 'ի հերուն հետէ զանխուլ 'ի մօրէն վաստակէր, և 'ի ճաչէ իւրմէ եղեալ էր 'ի սահեստ գեղահունդս և ալիւր սակաւ՝ առ 'ի յամել ըստ կարի 'ի խնդիր ողորմութեան, և 'ի մեկնելն իւրում չառնուլ ինչ յաղբատին հիւղոյ ծնողացն՝ ուր կարևորն հազիւ գոյր ստորէն: Ութ կամ տասն ևեթ դրամք էին ամենայն գանձք նորա. զայն միայն ժառանգէր 'ի վերայ երկրի, այն միայն էր ամենայն մեծութիւն նորա յանկանելն յողի առ 'ի հատանել անցանել բիւր մի փարսախաց:

Եբաց մեղմով զգունն ծերունւոյն, և աւսէ. Մեկնեսցուք, հայրիկ, մինչ դեռ 'ի քուն կան ծնողք իմ. մի զարթուսցուք զնոսա, շատ իսկ արտասուելոց են ապա: Ննջեն նորա անհոգ՝ կարծելով զի չկարեմք

մեկնել առանց անցանելոյ ընդ սենեակ իւրեանց, այլ պատուհան խցկանս չէ ինչ բարձր, կարացից դիւրաւ ուտնուլ արտաքս ընդ այն, և օգնել և քեզ իջանել անտի անվտանգ: Հաւանեցաւ ծերունին ընդ բարեգութ հնարս օրիորդին, առ ՚ի խնայել զերեսին ևս տառապեալս ՚ի մարմնքանաց հրաժեշտին յիրերաց: Ալին յանտառն, և բարձեալ էր օրիորդին ՚ի թիկունս իւր զպարկիկն. այլ ՚ի մեկնելն՝ քայլս ինչ առեալ, դարձաւ հայել ՚ի հիւզ անդր՝ ուտի մեկնէրն, և հեղձամղձուկ ՚ի հեկեկանացն՝ անկեալ արտասուօք առ դրան սենեկին՝ ուր ննջէին ծնօղք իւր, աղօթէր ՚ի ձայն բարձր. Աստուած իմ, եղիցին խնամք քո ՚ի վերայ սոցա, պահեա զսոսա, և մի թողուր ինձ կոխել միւսանգամ զսեամս գայտոսիկ՝ եթէ մնայ ինձ չգտանել զծնօղս իմ աստ: Եւ իբրև յոտն եկաց, դարձաւ ՚ի թիկունս, և տեսանէ զհայր իւր զի կայր, և ասէ. Հայր իմ, դու աստ. ընդէր, հայր, ընդէր եկիր այսր: Նա ասէ. Առ ՚ի տեսանել զքեզ, առ ՚ի համբուրել, առ ՚ի միւսանգամ օրհնել զքեզ և ասել. Գստրիկ իմ, եթէ յաւուրց մանկութեան քո եղև ինձ օր մի առանց սիրելոյ զքեզ, եթէ երբէք ետու կայլակ մի արտասուաց յաչացդ կաթեցուցանել, եթէ խստիւ ինչ հայեցուածով կամ բանիւ զսիրտ քո մշտացուցի, թող ինձ, չև մեկնեալ յինէն. ներեա հօր քում ծերունւոյ, որպէս զի, եթէ ոչ շնոր-

Հեսցի ինձ տեսանել զքեզ վերստին, մե-
ռայց խաղաղութեամբ: Կարճեաց օրիորդն
զբանս նորա, և ասէ. Ո՛հ, մի ասեր զայդ,
մի սյդսլիսի բանս բարբառիր: Յաւել
հայրն. Իսկ զինչ մօր քում 'ի զարթնուլ
նորա ասացից. զինչ 'ի խնդրել զգասարիկ
իւր սլատասխանեցից. խնդրեսցէ նա զքեզ
յանտառիս, խնդրեսցէ յեզերս լծիդ. եր-
թայց ամենայն ուրեք զհետ նորա արտա-
սուակցորդ, կոչել ամենայն ուրեք զգըս-
տրիկ մեր՝ անպատասխանի 'ի նմանէ: Ի
բանից աստի օրիորդն գրեթէ նուազեալ,
անկաւ յեց յորմ անդր հիւղոյն. և տեսեալ
հօր նորա զի յոյժ գորովեցոյց զսիրտ զըս-
տերն՝ ստրջացաւ ընդ տկարութիւն իւր, և
ասէ ողորանօք. Զօրացիր, գուստր իմ, զօ-
րացայց և ես. մխիթարեցից զմայր քո, խոս-
տանամ քեզ. քաջալերեցից զնա ընդ վիշտ
բաժանման իւրոյ 'ի քէն, և տաց զնա քեզ
'ի դարձին քում: Սյո, գուստր իմ. թէպէտ
յաջողութիւն սլսակեսցէ զբարեգորով ու-
ղևորութիւն քո և թէ ոչ, առանց անդրէն
տեսանելոյ զքեզ՝ ոչ զբաւեսցին ծնօղք քո
'ի կենաց: Յայնժամ ասէ ցՀայրն Պաւլոս,
որ զաչս 'ի վայր արկեալ խորազգած ընդ
տեսին խանդազատելի՝ կայր անդ մեկու-
սի. Հայրիկ, աւանդեմ քեզ գանձ անկշու-
լի. առաւել է ինձ սա քան զարիւն իմ, ա-
ռաւել քան զկեանս. աւանդեմ զսա քեզ
աներկեւան վտտահութեամբ. երթայք 'ի
միասին. հրեշտակք զսովաւ և զքեւ կացցեն

պահապանք, զօրութիւնք երկնային պաշտօնանեոցեն սմա. ածիւն նախահարց սորա յարիցէ վերկենցաղեալ, և Տէր ամենակալ հայր իմոյս Ալլիսաբեթի՝ ոչ թողցէ կորնչել սմա:

Աչ ևս զօրեաց օրիորդն հայել 'ի հայր իւր. աջովն զաչս իւր փակեալ, և զձախ յառաջնորդ իւր տուեալ, անկաւ ընդ նմա յուզի: Արե 'ի ծագս լերանց հարկօնէր, թոյրաթուխ շոճից ոսկեղօձէին զագաթունք. ամենայն ինչ զեռևս հանգչէր. ոչ երեսք լճին 'ի շունչ հողմոյ խորշումեալ, և ոչ ծառոց տատանէին տերեւք. չև ևս ճճուէին ճնճղուկք. լւէր ամենայն՝ ցփոքրիկ ժժմակ. համագոյք բոլոր գողցես պատկառեալ կային անմոռնչ, զի հայրենին ձայն՝ որ դեռ 'ի բացէ դստերն իւրում գօչէր ընդ անտառն ողջոյն հրաժարական՝ վերջին նմա ձայն լիցի լսելի: Զհօրն մօրմօք փորձեցայ բացատրել, այլ զմօր նորա չէինձ իշխելի. զխարդ իսկ կարեմ յանդիման առնել զտառապեալն. 'ի ձայնէ առն իւրոյ զարթուցեալ՝ զիմեաց առ նա, և 'ի ծանրաթախիժ տրտմութենէ նորա գուշակեալ զմեկնել զստեր իւրոյ, անկաւ նուաղեալ 'ի հառաչանս՝ որ վայրկեան 'ի վայրկենէ թուէին վերջին նորա շունչ օրհասական: Ի զուր այր նորա յուշ ածէր նմա զամենայն աղէտս արսորանացն, և աղաչէր զնա հանդարտել. ոչ ևս լւէր նա ձայնի փեսային. սիրոյ իսկ անդ անկեալ 'ի զօրութենէ իւր-

մէ, և ոչ 'ի սիրտ հարսինն ազգեալ. զի մորմոք մայրենի գեր 'ի վերոյ է քան զամենայն սփոփումն մարդկային և անտեղիտալի երկրէիցս իրաց, իւր ևեթ գերագոյին զզօրութիւնն զայն պահեալ՝ զոր շնորհէ բնութեան՝ տկար յիւրմէ հաստելոյ, փափուկ զսիրտ նորա արարեալ, առ 'ի կարող լինելոյ երկրպագել ձեռին՝ որ զնա հարկանէ, և հաւատալ 'ի յոյսն միակ՝ որ մխիթարէ:

Յութեամբերորդի աւուր ամսեանն մայիսի՝ ուղւոյ եղեն Ալիսաբեթ և առաջնորդ նորա, և զնացին ամսօրեայ ժամանակ ընդ անտառս խոնաւուտս Սիպերիոյ, ուր պատահեն յայնմ եղանակի ողողմունք ահագինք: Շինականք սկիւթացիք երբէք երբէք ներէին նոցա ընդ դոյզն ինչ վարձու ելանել 'ի սայլս իւրեանց: Երեկօթէին 'ի հիւզս գծուծս, ուր չէր մարթ օրիորդին առնուհանգիստն թէ չէր սովորեալ ընդ երկար յաղքատութիւն. ընկողմանէր զգեստուք յանկողինս աղտեղիս, 'ի ծխամած խուզս, 'ի գարչահոտ շունչ օղւոյ և ծխախոտոյ, ուր հողմն չնչէր յաճախ ընդ պատուհանս թղթեայս հերձոտեալս, և ուր 'ի լրումն տառապանաց՝ ննջէին խառնիխուռն ծնողք ընդ որդիս, ընդ անդեայս և ընդ գրաստս:

Քառասուն վերստիւք հեռի 'ի Թինուքաղաքէ անցք են ընդ անտառ, ուր ցիցք ցուցանեն զելս սահմանաց Թոպուքեայ: Գիտաց Ալիսաբեթ զի ելանէր յերկրէ աք-

սորանացն, և թուէր նմա մեկնել 'ի հայ-
րենեաց, բաժանել միւսանգամ 'ի ծնողաց
իւրոց, և ասէ հառաչանօք. Ահա արգ հեռի
'ի նոցանէ գտանիմ: Նոյն խորհուրդք ելին
'ի սիրտ նորա և 'ի կոխելն յԱւրոսլա, զի
կալով յայլում մասին աշխարհի՝ զգտյր
զհեռաւորութիւն իւր առաւելքան երկայն
ուղևորութեամբն. զի թողոյր նա յԱսիա
զայնոսիկ՝ որ միայն խնամողք իւր էին,
զայնոսիկ՝ յորոց վերայ միայն 'ի համա-
գոյից էին իւր իրաւունք, զայնոսիկ՝ որոց
միայն սէր ընդ իւր էր աներկբայելի: Եւ
զինչ յԱւրոսլա գտանէր 'ի հռչակեալն գի-
տութեամբք, զինչ յարքունիս ինքնակալին՝
ուր ժողովին գանձք և հանձարք. գտանէր
անդ մի և եթ սիրտ կարեկիր ընդ թշուա-
ռութիւն իւր, որ ողորմէր 'ի տկարութիւն
իւր, զորոյ կարէր խնդրել զօգնականու-
թիւն: Ի խորհելն զայսոսիկ՝ մի և եթ ար-
դեօք գայր նմա 'ի յուշ, որում յուսայր
հանդիպել 'ի Պետրոսլոլիս... այլ աւանդ, զի
չէր նա անդ. սրատուէր ինքնակալին յղեալ
էր զնա 'ի բանակն 'ի Ալուոնիա, և 'ի չգտա-
նել զնա օրիորդին յԱւրոսլա՝ թուէր իւր
աշխարհն այն անմարդի, զի զնա միայն
ճանաչէր անդ: Մնայր ամենայն յոյս իւր
յառաջնորդն. զի որոյ զամս վաթսուն բա-
րերարեալն էր այլոց, համարէր զնա Նլի-
սաբեթ հզօր յարքունիս թագաւորաց:

Ի Փերմայ քաղաքէ մինչև 'ի Թոսլոլսք՝
են վերսաք իւր իննհարիւր. ճանապարհք

յարդարունք, անդաստանք բերրի և մշակեալ, խիտ ընդ խիտ Ռուսաց և Սկիւթացոց զիւղորէք ճոխք, և բնակչաց նոցին կերպարանք այնպէս կայտառք՝ զի ոչ թուէր շնչել նոցա զօգս Սխալերիոյ: Են անդ և օթեանք նկարէնք, զարդարեալք նկարուք և գորգովք. և կահլիք բազմօք փարթամութեան՝ որ անձանօթք էին Ելիսաբեթի, և զարմացումն անմեղութեան նորա ամէին: Բայց թէպէտև մեծագոյն քան զամենայն քաղաքս ընդ որս անցեալն էր Ելիսաբեթ՝ էր Փերմէ, բայց անհաճոյ նմա թուեցաւ վասն ազտեղի և անձուկ փողոցացն, վասն բարձրութեան տանց, և ասլարանից խառն՝ ի խուռն ընդ հիւզս բնակութեան, և վասն ժահահոս օդոցն՝ զոր էր անդ շնչել: Են անդ շուրջ զքաղաքաւն ճահիճք, և մինչև ՚ի Քաղան խափանեն զերկիրն ուրեք ուրեք մացառուտք և անտառք եղենեաց նսեմաստուերք, տխուր զաշխարհին յանդիման առնելով զտեսիլ: Ի մրրկային եղանակի անկանին անգ յաճախ շանթիք զեղենեօքն լվաղեմեօք, որք արագարագ հրդեհեալ՝ Երեւին որպէս սիւնք հրաշէկք, բոցածուալ ՚ի գագաթունս վարսիւք: Աչ գուն ուրեք Ելիսաբեթ առաջնորդաւն հանդերձ ականատես եղեն հրդեհին. և ստիպեալք անցանել ընդ անառն երկուստեք բորբոքեալ՝ տեսանէին ուրեք ուրեք զճառոց ծախեալ զբունս, որ կեղևովքն և եթ ՚ի վեր

ունէին զկատարս չև հրդեհեալս, այլս կիսովի խոնարհեալ՝ կամար հրեղէն զուղեան զործելով, այլս ճարճատմամբ 'ի վերայ միմեանց կործանեալ 'ի ձև բոցեղէն բրգան, հանգոյն փայտակոյտ նախնեացն խարուկի, ուր գթութիւն հեթանոսական զգիւցազանցն ամփոփէր ածիւն: Սակայն յայս ամենայն վտանգս, և յառաջիկայսն ևս առաւել իմն սպառնականս՝ յանցս գետոց յորդելոց, ոչ ինչ տըրտընջէր օրիորդն. թուէր իսկ նմա առաւելազանց քան զիրսն լուեալ զգթուարութիւնս ճանապարհին: Զի բարեխառն էին օղբ, և չգնայր միշտ հետի. զի հանդիպեալ զճանապարհայն սայլից ունայն դարձաւորաց 'ի Սիպերիոյ՝ ուր ածեալ էր նոցա սքսորեալս, զիւրաւ 'ի սուրհանդակաց անտի ընդունէր ձերունին հրաման ելանելոյ ընդ ուղեկցին 'ի սայլս անդր, և ոչ ամօթ համարէր օրիորդն զբարւոյ Հօրն ընդունել զչնորհ. զի զոր 'ի նմանէն ընդունէր, համարէր զայն երկնից շնորհ:

Ի սկիզբն սեպտեմբերի հասին 'ի գետեղերս Քամայ. ոչ ինչ աւելի քան զերկերիւր վերստս մնայր նոցա այնուհետև մինչև 'ի Քազան, որով գրեթէ 'ի կէս ուղւոյն գտանէին հասեալ: Աթէ հաճոյ լեալ էր երկնից կատարել Ալիսաբեթի զուղևորութիւն իւր որպէս սկսեալն էր, թուէր նմա զիւրազնի ստանալ զազատութիւն ծնողացն. այլ աւանդ, ամենայն ինչ եղև

կերպարանափոխ . և ընդ անհարթութեան
օդոց մերձենայր սահն՝ որ հանդէս առնե-
լոց էր արիութեան նորա և առաքինու-
թեան , առ ՚ի բոլորել ՚ի գլուխ արդարոյն
զանմահական կենացն սրակ :

Յաւուրց հետէ սկսեալ էր Հայրն Պաւլոս
ակնյատնի տկարանալ . հազիւ կարէր ըն-
թանալ , և յեց իսկ ՚ի ցուպն և ՚ի բազուկ
օրիորդին՝ ստիպէր հանգչել անդադար : Յե-
լանել նորա ՚ի սայլ , ուղին կազմեալ ՚ի
ստուար կոճեղաց զետեղելոց ՚ի ճախճա-
խուտս՝ ցունցս ուժղին տայր նմա , որ
սպառէին զմնացուած զօրութեան նորա .
այլ զեռ և սարիութեամբն ժուժկալէր : Քայց
՚ի հասանել իւրեանց ՚ի Սարաբուլ , որ գիւղ
մեծ էր յեզր Քամայ՝ զանգակատուն իսկ
ունելով , զգաց ծերունին նուաղումն այն-
պիսի անսովոր , զի չէր կարող անտի անդր
գնալ : Սճաւ յիջեան ուրեք յողի՝ մերձ ՚ի
տուն Ուբրաիթելի որ վերատեսուչն էր
արքունի կալուածոց ՚ի Սարաբուլ : Միակ
անդ խուղ դտաւ նմա ՚ի ձեղուան , որոյ
յատակ յերերի կայր , և պատուհանք էին
առանց տպակեաց . չէր անդ աթոռ կամ
ակումբ , և ոչ մի . ամենայն կահք անդանօր
էին սեղան մի , և դարգիճ առանց անկող-
նոյ . արկին անդր խուն մի յարդ՝ ընկող-
մանեյ ծերունւոյն ՚ի վերայ նորա : Հողմ
այնպիսի ցրտասառոյց ընդ սլատուհանն
չնչէր , զի եթէ ներէին երբէք ցաւք հիւան-
դին՝ տալ քուն արտեանացն , սակայն ար-

գերայր 'ի հողմոյն: Խորհուրդք տխրականք սկսանէին նեղել զՆլիսաբեթ. խնդրեաց և բժիշկ, և չգոյր բժիշկ 'ի գեղջն. ոչ որ յորոց անդն կային կարեկից լինէր ծերունւոյն հիբի՝ որ մերձ էր 'ի մահ. ինքնին միայնակ օրիորդն առնէր նմա զամենայն հոգ և խնամ: Նախ քան զամենայն զկապերտ հնտաի որ կախնալ կայր զորմոյ, ած զսպա-տուհանաւն. ապա քաղեալ 'ի դաշտէ բան-ջարս ախտաբոյժս, որպէս 'ի մօրէ իւրմէ էր ուսեալ, և խառնեալ զայնոսիկ մատոյց հիւանդին: Այլ ըստ մերձենալ գիշերոյ՝ զայ-րանայր ախտ նորա, և ոչ ևս օրիորդն տա-ռապեալ ժոյժ ունէր արտասուաց. մեկնէր երբէք երբէք մեկուսի, հեղձուցանել զհե-կեկանս իւր. բայց բարեգութ ծերունւոյն լուեալ զայն 'ի խշտւոյն, լայր և ինքն վասն վշտի օրիորդին՝ զոր չկարէր սխափել. քան-զի զգայր զի ոչ ևս էր ասլրանաց, և վճա-րեալ էր վասն իւր աշխարհ, իբր ոչ եթէ յետ վաստակելոյ զամս վաթսուն 'ի սէր Աստուծոյ իցէ երկնչել 'ի մահուանէ, այլ ցանկալի է փոքր միւս ևս կեալ որում ա-ռաջի կայցէ բազում այլ ևս գործել բարիս: Ազօթէր նա 'ի մրմունջ. Աստուած իմ, մի համարիր ինձ 'ի տրտունջ. այլ թէ շնորհէիր ժաման առնել ինձ յուշ եղեալ տեղին զգատրիկս տառապեալ, անդորրագոյն լի-նէր ինձ մեռանել:

Զգիշերն ողջոյն կայր օրիորդն յոտին, վառեալ ջահ բեկկնեայ, խնամել զհի-

ւանդն. սուղ ինչ յառաջ քան զծագել
տունջեան՝ մատեաւ տալ նմա ըմպել. զի-
տաց ծերունին զի յետ սակաւ միոյ ոչ ևս
կարելոց էր խօսել. յարեաւ 'ի նխատ, սու
զբաժակն 'ի ձեռանէ օրիորդին, ամբարձ
զայն 'ի վեր և ասէ. Աստուած իմ, քեզ
յանձն առնեմ զզստրիկս զայս, որ խոս-
տացար զբաժակ մի ջուր ցուրտ յանուն քո
արբուցեալ՝ ոչ առնել անվարձ: Աստի 'ի
միտ էառ օրիորդն հաւաստեաւ, զոր մին-
չև ցայնժամ որպէս անհնարին ինչ մերժէր
'ի մտաց. ետես՝ զի առաջի աչաց ունէր
ծերունին զմահ, ետես՝ զի կորնչէր ամե-
նայն ինչ վասն իւր. սիրտ նորա գելաւ,
անկաւ 'ի ծունր առ խշտով ծերունւոյն՝ 'ի
քիրտն ցուրտ հարեալ, և հեղձամբզձուկ 'ի
հեծութենէ: Իսկ ծերունին գորովեալ 'ի
նա, կրկնէր և երեքկնէր 'ի խորոց սրտէ.
Աստուած իմ, գթա 'ի սա, գթա 'ի սա Աս-
տուած իմ: Եւ 'ի զայրանալ և ևս ցաւոց
ախախն, ասէ ցօրիորդն. Յանուն Աստու-
ծոյ և հօր քո, հանդարտեաց, գստրիկ, և
լուր ինձ: Աթափեցաւ օրիորդն, ցածոյց
զողբս, սրբեաց զարտասուս, և յառեալ 'ի
ծերունին՝ մնայր մեծարանօք լսել որ ինչ
ասելոցն էր: Իսկ նա յեց 'ի քանոն դարգ-
ճին, ժողովեալ յանձն զոյժ իւր, ասէ.
Վիշտս ծանունս հասանէ կրել քեզ, զբս-
տրիկ, յուղեորել քո միայնակ յայդժ հասա-
կի 'ի գժուարին եզանակիս. այլ փոքրադոյնն
է այդ 'ի վտանգաց: Ահաւորադոյն վտանդս

պատրաստեն քեզ արքունիք, արիութիւն սովորական զօրէ 'ի տոկ թշուառութեան, այլ հրապուրանաց ոչ ևս: Արիութիւն քո չէ սովորական. բնակութիւն արքունեաց մի փոխեսցէ զքեզ. եթէ չարք ոմանք, յորոց յոգունք պատահեսցեն քեզ, կամեսցին կարօտութեամբ քով զեղծանել առ 'ի խոտորեցուցանել զքեզ յառաքինութենէ, մի լուիցես խոստմանց նոցա, և մի ունայն մեծութիւնք պատրեսցեն զքեզ: Երկիւղ Տեառն և սէր ծնողաց հօրագոյնք են քան զամենայն, և է 'ի քեզ այս և այն. յոր թշուառութիւն և գտցիս անկեալ, մի թողցես երբէք զբարութիւնս զայստսիկ՝ ընդ ամենայն բարեաց քեզ ընծայելոց. յուչի կալ անմոռաց, զի միակ յանցումն քոյին՝ լիցի մահառիթ որոց ետուն քեզ կեանս: Օրիորդն ասէ. Մի երկնչիր հայրիկ: Յաւել ծերունին. Ոչ երկնչիմ, երկիւղածութիւն քո և ծնողասիրութիւն արժանի են հաւատարմութեան. և ոչ ինչ երկբայիմ, զի յաղթեսցեն ամենայն վտանգաց՝ որոց թողցէ Տէր ելանել քեզ առ 'ի փորձ ընդ առաջ: Ընկալ արդ, դատրիկ, 'ի հանդերձէ իմմէ զքսակն, զոր քաղաքապետն Թոպոյսբեայ առատապարզ և աւանդեաց 'ի յանձնելն ինձ զքեզ. լեր խորհրդապահ, զի մի կենաց նորա հասցէ վտանգ. արծաթդ այդ ածցէ զքեզ մինչև 'ի Պետրոպօլիս: Երթ անդ առ Մետրապօլիտն, տուր նմա զանուն իմ, թերևս չիցէ մոռացեալ. տացէ նա քեզ

ապաստան 'ի միում ուրեք 'ի կուսաստա-
նաց, և ինքնին արդեօք մատուցէ ինքնա-
կալին զաղերս քո. և չէ մարթ մերժել զայն
ինքնակալին: Մերձ աւասիկ հասեալ 'ի
մահ՝ կարեմ ասել քեզ, գուստր իմ, զի
մեծ է առաքինութիւն քո, սակաւք լեալ
են նմանիք յաշխարհի. 'ի գութ շարժեսցի
նա այտի, վարձատրեսցի այդ յերկրի մինչ-
չև յերկինս վարձատրեալ: Եւ լուեաց աս-
տանօր ծերունին. գժուարէր տուրևս
չնչոյն, քիրան ցուրտ թանայր զճակատն.
Իսկ Ելիսաբեթ լայր անբարբառ, յեցեալ
զգլուխ իւր 'ի խշտեակն յարգեղէն:

Յետ ընդերկար լուծեան՝ խլեաց ծե-
րունին 'ի կրծոց իւրոց զփոքրիկ նշան խա-
չին երենեայ, և տուեալ զայն օրիորդին՝
ասէ նուաղեալ ձայնիւ. Ընկալ զսա, զըս-
տրիկ, չունիմ այլ ինչ տալ քեզ. զայս և-
եթ թողում քեզ՝ որ էր ամենայն մեծու-
թիւն իմ յերկրի, որով ոչ ինչ պակասեաց
ինձ: Եւ օրիորդն համբուրեաց զայն դա-
նակսկիծ մորմնքմամբ, դմտալուտ մահ նո-
րա հաւաստի գուշակելով 'ի տալոյ 'ի բաց
զժառանգութիւն իւր զայն: Յաւել զար-
ձեալ ծերունին կարեկցութեամբ մեծաւ.
Որովդ տառապեալ անտէրունչ, մի եր-
կընչիր, զի հսկեսցէ քեզ հովիւն բարի. և
օգնականութեամբ նորա լիցիս առաւել
քան զոր եսդ. 'ի բարութիւն նորա լեր ա-
պաստան, որ կերակրէն զձագս ճնճղկաց,
և որ զիտէն զթիւ աւազահատից ծովա-
փանց, մի մոռասցի նա զքեզ:

Յայնժամ կալեալ օրիորդին գրկապինդ զձեռն ձերոյն՝ զոր կարկառէրն առ ինքն, ասէ ողբագին. Հայր իմ, շժուժամ գրկիլ 'ի քէն: Եւ ձերունին ասէ. Աստուած է, դատրիկ իմ, որ զայդ հրամայէ. Հնազանդ ընր նմա, ցածո զսուգ քո. ասէա զնամ յերկինս աղօթել վասն քո և վասն ճնողաց քոց: Եւ ոչ կարաց կատարել զբանս իւր. շարժէին շրթունք նորա, և ոչ լինէր բարբառ լսելի. անկաւ 'ի խշտեակն, դաչս 'ի վեր ամբարձեալ, 'ի ճիզն յետին յանձնել արարչին զհեծութիւն սրբոյն. և մեռեալ տակաւին թուէր աղօթս մատուցանել: Այնպէս տարբացեալ էր 'ի նմա եզբայրութութիւն, և այնչափ յամենայն կեանս իւր անտես արարեալ նորա զիւրն՝ առ 'ի ջանալ վասն այլոց, զի և յահաւոր սահուն յանդիման լինելոյ ատենի ամենադատաւորին, և յանել անգունդս յախտենականութեան ընկզմելոյ՝ ոչ յինքն խորհէր:

Ի ձայն ողբոց օրիորդին հասին անդր բազումք, զվասն էրն հարցանէին ողբոց նորա, և նա ցուցանէր զսաշտօպան իւր տարածեալ անշունչ: Ի տարածանել համբաւոյն յցաւ սենեակն ամբօխիւ. կէսք ապուշ հետաքրքրութեամբ գային զանցս իրացն զիտել, և կային զարմացեալ 'ի տեսիլ օրիորդին՝ զի լայր զկրօնաւոր որ մեռեալ. այլք կարեկից լինէին նմա: Իսկ սպանդոկապետք խնդրէին զհատուցումն զոյզն կերակրոյն, զոր տուեալ էին նմա.

և ուրախ եղին 'ի դասներն 'ի հանդերձս վախճանելոյն զքսակ զբամոցն, զոր Ալիսարեթի մոռացեալ էր առնուլ 'ի տխրութեան անդ. և բարձինդայն՝ ասելով ցօրիորդըն զարձուցանել 'ի նա զմնացուած զբամոցն՝ յառնուլ անտի զծախս բնակութեանն և զյուզարկաւորութեան: Հասին երկցունք Յունաց զպրօք և Մոմեղինօք, արկին զորդ մեծ 'ի վերայ հանդուցելոյն. և ելաց 'ի ձայն մեծ հէք օրիորդն առ կսկիծ վշտին. և ստիպեալ 'ի թողուլ զաջն երկթացեալ՝ զոր ունէրն զեռես 'ի ձեռին, ետ զյեախն ողջոյնն հրաժարական սրտակառելի զիմացն՝ որ բերէր յինքեան զուարթութիւն երկնային. և մեկուսի յանկեան ուրեք սենեկին կայր 'ի ծունր արտասուօք, ածեալ 'ի զլուխ իւր վարչամակ՝ առ 'ի ծածկել յաչաց իւրոց զերկիրն անսպատ, ուր գնալոցն էր միայնակ. ողբայր հեղձամղձուկ հեծեծանօք, և ասէր. Ա՛վ երջանիկ հոգի, մի զառուապեալս թողուր անտերունչ. ո՛վ հայր իմ և գորովօգութ մայր, զինչ լիցի ձեզ արդ 'ի բառնալ ամենայն օգնականութեան 'ի սիրելոյ զստերէ ձերմէ:

Յայնժամ՝ սկսան շարականք հանգրտեան, և եղաւ զիականն 'ի զազազս. և իւրրե տանէին զնա, կամեցաւ Ալիսարեթ՝ թէպէտե տկար՝ և զողջօջուն և վհատեալ՝ զնալ զհետ մինչև 'ի յետին օթեան նորին, որ օգնական, սրաշտսան և քաջալեր լեալ էր իւր, և վասն իւր աղօթելով աւանդեալ

զողին: Յաջակողման եղեր Քամայ, 'ի ստու-
րոտ բլրոյն՝ յորոյ վրայ ամբառնան խաւե-
րակք գղեկին կառուցելոյ յաւուրս սգատե-
րազմացն Պաարիրեանց, են գերեզմանք
Սարաբուլ քաղաքի: Վայրս այս է 'ի գաշ-
տի մեծի ցանկապատ, ունելով 'ի միջի փայ-
տակերտ աղօթարան, և շուրջանակի հո-
ղակոյտք՝ բերելով 'ի գազաթունս իւրեանց
զնչան խաչին 'ի ցոյց դամբանաց: Աստ
անդ եղեկնք արկանեն ստուերս եղերա-
կանս, և 'ի ներքուստ վիմաց դամբանա-
կանաց բուսեալ կանկառք վայրենիք լայ-
նատարած և բազմահերձ տերևովք, և
միւս այլ բոյս՝ որոյ ցօղուն մերկ և յերկիր
հակամէտ՝ 'ի ծիլս յօգունս նրբինս ծաւալի
զգերեզմանօք, ծաղկունք նորա գեղնա-
շորթք գոզցես առ 'ի փթթել զշիրմօք հաս-
տեալք:

Յուզարկաւորք ոչ սակաւք զհետ գազա-
ղացն գնային յայլ և այլ ազգաց, 'ի Պարս-
կաց, 'ի Թրքաց և յԱրարացւոց, փախու-
ցեալք 'ի գերութենէ Քիրկեանց և ընկա-
լեալք 'ի բնակարանս՝ կառուցեալս 'ի վեր-
ջին զշխոյէ: Վնային նոքա խառնիխուռն,
ջահ յարդեղէն 'ի ձեռին, զհետ զառաջա-
ւորաց եղերական հանդիսին, կցորդելով
ձայնի երիցանոյն. իսկ Ալիսաբեթ լուռ
և եթ գնայր յամրաբայլ և քօղարկեալ, 'ի
բազմամբօխի անդ ոչ ունելով աղերս ընդ
ումեք, բայց ընդ այնմ՝ որ ոչ ևս էր: Յի-
ջուցանել զգիականն 'ի փոս անդր, եզ երէցն

ըստ արարողութեան Յունաց դրամ մի փոքրիկ յաջ վախճանելոյն 'ի սակ անցի. և արկեալ 'ի նա ափով հող, 'ի բաց եկաց: Եւ թաղեցաւ անդ 'ի յաւէրժ մոռացօնս այրն ողորմած, որոյ չէր անցուցեալ օր մի առանց բարերարելոյ ումեք. հանգոյն բարեչունչ հողմոց, որ ամենայն ուրեք ածեն սերմանս պիտանիս՝ բուսուցանել յամենայն նահանգս: Երջեալ էր նա ընդ կէս աշխարհի՝ սերմանելով ամենայն ուրեք իմաստութիւն և ճշմարտութիւն, և մեռանէր անձանօթ աշխարհի. այսչափ անկրցորդ է համբաւ ընդ խոնարհամիտ լաւութեան: Սյապէս մարդիկ, որք բաշխենն զհամբաւ, չնորհեն զայն այնմ՝ որ զարմացուցանէ զնոսա, այնմ՝ որ կործանէ զնոսա, և ոչ այնմ՝ որ մխիթարէ զնոսա: Ճառագայթ գեղանշոյլ, լոյս ակնախտիղ, պերճապայծառ փառք մարդկային, մի կարծեր թէ ներէր քեզ Աստուած լինել վարձք մեծութեան, եթէ չազնէր զիւր փառս 'ի վարձ առաքինութեան:

Եկաց մնաց Ելիսաբեթ 'ի տխուր վայրի անդ մինչև ցերեկոյ, ելաց անդ, աղօթեաց բազումս. և ողբք իւր և աղօթք սփոփեցին զնա: Յաղէտս ծանունս բարի է և օգտակար խորհել ճիգ և յերկար ընդ երկին և ընդ մահ. զի 'ի շիրմէ ելանեն խորհուրդք քաջալերութեան, և յերկնից իջանէ յոյս սփոփանաց. նուազէ ահարկութիւն աղետից՝ ուր երևի կատարած նոցա. և ուր

նշմարի վարձ նոցին՝ գողցես լինին սիրելի։
Ելիսաբեթ լայր անտրտունջ. գոհանայր
զԱստուծոյ վասն բարերարութեանցն՝ զոր
եցոյց ցայնժամ յուզեորութեան իւրում,
և ոչ իրաւունս համարէր տրտնջալ վասն
ոչ ևս յայնժամ ցուցանելոյ նորա։ Էր ինքն
գրեթէ յեղերս Թոպոլ գետոյ անառաջ
նորդ անօգնական, այլ զինեալ նովին ա-
րիութեամբ, նովին խորհրդով վառեալ, և
ասէր. Հայր իմ, մայր իմ, մի երկնչիք,
դուտոր ձեր ոչ լքանի։ Այսու օրինակաւ
թուէր նմա քաջալերել զծնօղս իւր, որպէս
թէ մարթ էր նոցա գուշակել զմնալ իւր
անտէրունչ. և իբրև ահ զսիրտ իւր պա-
տէր, կրկնէր ինքն և երեքկնէր. Հայր իմ,
մայր իմ, ծնօղք իմ. անուանքս այսօրիկ
փարատէին զերկիւղ նորա։ Եւ եղեալ
զճակատ իւր ՚ի քրքիր հող գերեզմանին,
ասէր. Որ եսդ արդ յերանութեան, պարտ
էր ինչ կորուսանել ինձ գրեզ, մինչև ւազ-
նուականի հօր իմոյ և բարեգութ մօր գո-
հացեալ գրէն վասն խնամոցդ՝ զոր արկեր
որբոյս հիքի. պարտ էր քեզ գրկիլ ՚ի բեր-
կրութենէ ընդունելոյ զօրհնութիւնս նոցա։
Ի մերձենալ զիշերոյ՝ ստիպեալ Ելիսա-
բեթի մեկնել ՚ի տխուր վայրէն, էառ դայ-
լախազ մի հաառ, և առ յիշատակէ անցից
իւրոց քանդակեաց ՚ի վերայ խաչին, որ
զգերեզմանաւ հանգուցելոյն կանգնեալ
կայր, զբան մարդարէին. « Արդարն բար-
ձաւ, և ոչ որ խորհի զմմանէ. » (Ես. ԾԷ.

1): Եւ ապա տուեալ զվերջին ողջոյն իւր հրաժարական՝ եւ 'ի գերեզմանատեղւոյն, և դարձաւ տրտմութեամբ 'ի սենեակն ամայի 'ի պանդոկին: Ի վաղիւ անդր յանկանել իւրում յուղի՝ ետ նմա պանդոկապետն երիս ուռալիս, ասելով այնչափ ինչ յաւելեալ 'ի ծախուց՝ 'ի քսակ ծերոյն: Ընկալաւ զայն Ելիսաբեթ շնորհակալեօք, փղձկեալ 'ի սրտէ՝ որպէս շնորհապարտ պաշտպանին իւրում վասն գրամոցն, զորս համարէր իբր 'ի յերկնից յղեալ, և ասէ. Ո՛վ առաջնորդ իմ և պաշտպան, սէր քո յերկարակեաց քան զքեզ՝ օգնէ ինձ, յորժամ ոչ ևս ես դու ընդ իս:

Բայց մենաւոր ընդ ուղին ոչ դադարէր յարտասուաց. ամենայն ինչ նորոգէր զվիշտ նորա, ամենայն ինչ տայր նմա զգալ զկարևորութիւն բարւոյն՝ զոր կորոյս: Եթէ 'ի շինականաց որ կամ յուղևորաց հայեցեալ 'ի նա հետաքրքիր հարցանէր ինչ, չէր առ նմա պաշտպան իւր պատկառելի՝ որ սաստէր ակն ածել. եթէ վաստակեալ ուրեք նստէր, և սայլ ինչ ունայն ընդ այն անցանէր, չիչխէր տալ նմա զկայ առնուլ՝ թէ գուցէ մերժումն կամ նախատինս ինչ կրեացէ: Եւ դարձեալ չունելով ինչ աւելի քան զերիս ուռալիս, ջանայր յամեցուցանել զհարկ խնդրելոյ ողորմութիւն, և զրկէր զանձն 'ի հանգստենէ և 'ի սփոփանաց՝ զոր հայթայթէր նմա ծերունին յաճախ. վասն որոյ և յաղքատին օթեանս միշտ պատըս-

սրարէր, շատացեալ ընդ անհարթ անկողինս և ընդ յոռեգոյն պարէնս: Այսու օրինակաւ յամբ ուղեորեալ, հաղիւ 'ի սկիզբն հոկտեմբերի կարաց հասանել 'ի Քաղան:

Ի բազում աւուրց հետէ շնչէր հողմն հիւսիսոյ, և սառամանիք դիզացեալ յեղերս Վոլկայ՝ արգելուին զգետն. չէր հարթ անցանել ընդ այն, բայց ըստ մասին ինչ հետի՝ ընդոստ ընդ հատուածս սառին զնալով, և ըստ մասին նաւակաւ: Նաւաստիք խկ սովորեալք 'ի վտանգս նաւարկելոյ ընդ այն, չիշխէին անցանել յայնկոյս առանց մեծի ինչ շահու. և ոչ որ յուղեորաց արկանէր զանձն 'ի վտանգ: Ելիսաբեթ միայն առանց խորհելոյ 'ի վտանգն՝ կամէր 'ի մի 'ի նաւաց անտի ելանել. այլ նաւավարք մերժեցին զնա բացէ 'ի բաց իբր խօթամիտ, և երգնուին չթողուլ նմա անցանել ընդ գետն, չև բոլորովին սրաղեալ: Եհարց թէ քանի ժամանակ պարտ էր նմա սպասել. և նոքա ասեն. Աչինչ նուազ քան զերկուս եօթնեակս: Յայնժամ եղ 'ի մտի անցանել ընդ գետն անյապաղ. և ասէ ցնոսա աղերսանօք. Խնդրեմ 'ի ձէնջ, վասն Աստուծոյ օգնեցէք ինձ անցանել ընդ գետոյ. գամ ես յայնմ՝ կուսէ թոպուլարեայ զնալ 'ի Պետրոսպօլիս՝ խնդրել յինքնակալէն շնորհս վասն հօր իմոյ, որ յաքսորս կայ 'ի Սիպերիա. և արժաթ այնչափ ինչ է առ իս, զի եթէ եղէց աստ զաւուրս հնգետա-

սան՝ չմնայ ինչ ինձ առ ՚ի կարող լինելոյ
յառաջ ևս գնալ: Ի բանից աստի գործ-
վեալ մի ՚ի նոցանէ, կալաւ զձեռանէ նորա
և ասէ. Ե՛կ, փորձեցայց ածել զքեզ.
դուստր բարի թուիս, երկիւղած յԱստու-
ծոյ և ծնողասէր. օգնեսցեն քեզ երկինք:
Եւ մուծեալ զնա ՚ի նաւ իւր, էած զնա մին-
չև ՚ի մէջ գետոյն. ուստի և անդր չկարե-
լով նաւել, ՚ի թիկնամէջս իւր ընկալաւ
զնա, և յեց ՚ի մի ՚ի թիոց՝ զնալով ընդ սա-
ռամանիս, եհաս անվտանգ յայնկոյս Վոլ-
կայ, եզ զբեռն իւր յերկիր: Ալիսաբեթ
չնորհակալեալ նմա ՚ի բոլոր սրտէ գոհու-
թեամբ, կամէր ընձեռել ինչ նմա. այլ ՚ի
բանալ նորա գրտակն՝ տեսեալ նաւավարին
զի և ոչ սուսլիք երեք էին ՚ի նմա, ասէ.
Հէք գատրիկ, այգ են ամենայն գանձք քո,
և զովաւ համարիս հասանել ՚ի Պետրոպո-
լիս. Նիկոլայոս Քիստոֆ ոչ ընկալցի ՚ի քէն
և գանկ մի, քաւ լիցի. կամիմ մանաւանդ
յաւելուլ ինչ ՚ի դոյն, և լիցի ինձ բարի և
որդւոց իմոց վեցեցունց: Եւ էարկ ՚ի նա
զբամիկ մի, և ՚ի բաց գնաց՝ ձայնելով. Տէր
պահեսցէ զքեզ գատրիկ: Ալիսաբեթի ա-
ռեալ զգրամիկն, և հայեցեալ ընդ այն դո-
րովագին, ասէ. Պահեցից զսա հօր իմում,
որպէս զի տեսցէ զի աղօթք իւր լսելի ե-
ղեն, և ընդ իս է ինքն հոգւով, և ամենայն
ուրեք հսկէ ՚ի վերայ իմ պաշտպանութիւն
իւր հայրենի:

Պայծառ էր տիւն և արեզջեր, այլ չըն-

չէր հողմ' ՚ի հիւսիսոյ ցրտասառոյց: Ալի-
սաբեթի ժամն չորս անդադար ընթացեալ,
գտանէր վաստակեալ յոյժ. և չգտեալ ու-
րեք օթեան, ապաստանեցաւ առ ոտամբ
բլրակի միոյ՝ զոր սլատսպարէին ՚ի հողմոց
ժայռք թխաստիւք սեպացեալք: Մերձ ՚ի
վայր անդր տարածանէր անտառ կաղ-
նեաց, զի անդ նախ յեզերս Առկայ սկսա-
նին երևել կաղնիք. վասն որոյ անձանօթք
էին օրիորդին, և թէպէտ կապտեալ ըստ
մասին ՚ի վարսից, սակայն զարմանալիք
էին նմա տակաւին, այլ ոչ և սիրելիք. զի
զգացուցանէին նմա հանդերձ գեղեցկու-
թեամբն զհեռաւորութիւն իւր ՚ի ծնողաց
իւրոց ծառք եւրոպականք. սիրելի ևս էր
նմա եղևին, բնակակից արսորականաց,
ընդ որոյ հովանեաւ հանգչէին ծնօզք իւր:
Չայսոսիկ զմտաւ ածեալ՝ արտասուէր նա
և ասէր. Ո՛հ, երբ իցէ ինձ տեսանել զնո-
սա վերստին. երբ զբարբառ նոցա լսել, երբ
զառնալ անդրէն անկանել ՚ի զիրկս նոցա:
Եւ յասելն զայս՝ կայր բազկատարած ՚ի
քաղաքն կոյս ՚ի Քազան, զորոյ նշմարէր
տակաւին զաշտարակս ՚ի բացէ, և զգլեակն
վաղեմի զիշխանացն Ալիթացւոց, որ ՚ի
վերոյ քաղաքին ամբառնայր ՚ի ժայռս գոգ-
ցես իմն նկարէն՝ տեսիլ ահարկու:

Որ ինչ և ընդ առաջ լինէր օրիորդին
զճանապարհացն՝ աղղէր ՚ի սիրա նորա
տխրութիւն, հանգոյն իմն այնմ՝ զոր աղ-
ղէին նմա աղէտք իւր: Եր զի հանդիպէր

յանցաւորաց ողորմելեաց արկելոց զոյգ
զոյգ 'ի շլթայս. յորոց կէսք զնային գա-
տապարտեալ 'ի մետաղս Ներշինսքեաց
վաստակել ցմահ. այլք 'ի գաշտս Խրքուց-
քեայ՝ բնակել յամայի եզերս Անկարայ գե-
տոյ. և էր զի պատահէր բազմութեան
գաղթականաց, որք 'ի հրամանէ ինքնակա-
լին զնային առնել մարգարնակ զնոր գա-
տակերտն յելս սահմանաց Ճենաստանի.
կէսք հետի զնային, այլք շեղջակուտեալ 'ի
սայլս ընդ արկեղս, ընդ բեռինս, ընդ շը-
նեարն և ընդ հաւկնեար: Ի սոսա ամե-
նեսին զթայր Ալիսաբեթ, թէպէտև ար-
սորէին վասն յանցանաց՝ որ այլուր թերևս
մահապարտք լինէին: Իսկ 'ի պատահել
ումք յարսորելոց, սուրհանգախաւ ատե-
նին վտարանդի վարելոց, որ ազնուական
կերպարանօքն յիշեցուցանէր զհայր իւր,
յուզեցան զութք նորս մինչև ցարտասուս.
մատեաւ պատկառանօք առ հէքն, սիրտիէր
զնա ըստ կարի իւրում. և օգնէր նմա, ոչ
արծաթով՝ զոր շունէրն, այլ այնուիկ՝ որ
բազում անգամ առաւել սիրտիէ, և զոր
կարին իսկ չքաւոր կարէ տալ հաւասար
ճոխից, ասեմ իսկ զգթութիւն: Ալիսաբեթի
այն միայն էին գանձք, նովաւ սիրտիէր
զտառապեալս՝ որոց հանդիպէրն զճանա-
պարհայն, և օգնականութեամբ և եթ նո-
րին ուղեորէր այնուհետև: Զի 'ի հասա-
նել իւրում 'ի Ալատիմիր քաղաք, չէր
մնացեալ առ նմա աւելի քան զուսպի մի.

՚ի Սարարուլ քաղաքէ մինչև անդր՝ ան-
ցեալ էին ամիսք իբր երեք, և գթութեամբ
չինականաց՝ որ ձրի տան դկաթն և դհաց՝
չև էր սպառեալ աղքատին դանձ նորա,
այլ սկսանէր անդ պակասել ՚ի սպառ: Կօ-
չիկք նորա հերձոտեալ էին, ձորձք քրձ-
քրձեալք ոչ ևս պատասպարէին զնա ՚ի
ցրտոյ՝ որ խոնարհեալ իսկ էր քան զերե-
սուն աստիճան ՚ի վայր, և օրըստօրէ զայ-
րանայր: Ձիւնախաղաղ ծածկեալ էր երկիր
երկոտնաչափ ՚ի թանձրութիւն. էր զի պա-
ղեալ ընդ օդս ձիւն՝ թուէր անձրև պաղ-
լորակ, և խառնէր զերկիրն ընդ երկիր. և
էր դարձեալ զի հեղեղք ջուրց վիհս բանա-
յին առաջի նորա, կամ մրրիկք հողմոց
այնպէս բուռն շնչէին, զի առ ՚ի խոյս տալ
՚ի հարուածոյ նոցին՝ հարկ լինէր օրիորդին
փոս ՚ի ձեան անդ դործել, և սպատասպարել
անդ՝ ամեալ զգլխով զկեղևանս եղևնեաց,
զորս կորդէր աջողակի՝ ուսեալ ՚ի բնակչաց
Սիպերիոյ:

Ի միում աւուրց հողմ ուռուցիկ յարու-
ցանէր զձիւն ընդ օդս, և դործէր մառա-
խուղ այնպիսի թանձր և խաւարային, զի
՚ի քայլափոխս իւրաքանչիւր զեղևեալ օ-
րիորդին, և ոչ կարելով նշմարել զուղին՝
հարկեցաւ զկայ առնուլ ընդ ժայռի ու-
րեք մեծաւ, հաստ զթիկունս արարեալ
յայն՝ զգէմ ունել մրրիկին, որ զամենայն
ինչ տասպալէր շուրջանակի: Եւ մինչդեռ
կայր անդ անշարժ զլխակոր, թուէր նմա

լսել 'ի մօտոյ ձայն ինչ աղօտ, և յոյս առեալ զսահեւոյ տալաւէն, յայն կողմն յառաջեաց զնալով 'ի սող, և տեսանէ սայլ մի կործանեալ և խորտակեալ, և սող ինչ անտի 'ի բացէ հիւզ մի: Մատուցեալ անդր, բախեաց զդուռնն ասպնջական. եկն եբաց կին մի սրառաւ, և զթացեալ 'ի վշտագին օրիորդն, ասէ. Հէք դստրիկ, ուստի գաս միայնակ յայգմ հասակի՝ ցրտասառոյց ծածկեալ 'ի ձեանց: Պատասխանի ետ օրիորդն, որպէս սովոր էր. Գամ յայնմ կուսէ Թոպուքեայ, զնալ 'ի Պետրոպօլիս, խնդրել շնորհս հօր իմում յինքնակալէն: Յայն բան՝ այր ոմն որ անդ բաղմեալ կայր յափկիցս խոնարհեալ, 'ի վեր էառ զգլուխ իւր, հայեցաւ հիացմամբ յօրիորդն, և ասէ. Զի՛ ասես. դու 'ի Միսրիոյ եկեալ այսր յայդ տիս, յայդ աղէտս, 'ի բուքս ձմերայնոյ, խնդրել շնորհս հօր քում. ո՛հ, թերես և դստրիկ իմ հէք առնէր ինձ զդոյն. այլ իլեցին զնա 'ի գրրկաց իմոց, և ոչ գիտաց ուր դիտ ածէին, և չկարէ օգնել ինձ. ոչ ևս վիցի ինձ տեսանել զնա, և մեռայց այսպէս. չէ և չէ իսկ մարթ հեռի յորդոց կեալ: Զդողանի հարաւ Ելիսաբեթ, և կարճեալ զբանս նորա՝ ասէ սրտառուչ. Տէր իմ, թուի ինձ զի մարթ իցէ կեալ առ ժամանակ մի հեռի յորդոց: Եւ յառաջ ածեալ արքսորականին զբանսն, ասէ. Եւ քանզի զիտեմ արդ զվայր արքսորանաց իմոց, մարթ է ինձ զե-

կուցանել զայն դստեր իմում. գրեցի իսկ
առ նա, և սուրհանդակն, որոյ է տապա-
լեալդ սայլ, և դառնայ ինքն 'ի Ռփիա՝ ուր
է դուստր իմ, յանձն առնոյր ածել զգիր
իմ, եթէ ունէի դոյդն ինչ առ 'ի տալ նմա
վարձ. սյլ չիք իմ և ոչ դանկ մի, զամե-
նայն բարձին յինէն անողորմք: Յայնժամ
օրիորդին հանեալ զուսպին յաւելեալ 'ի
քսակէ հանգուցելոյն, մատոյց զայն նմա
ամաչելով զի չունէր աւելի ինչ տալ, և
բեկբեկելով ձայնիւ ասէ. Բաւեսցէ՞ ինչ
այս: Իսկ նորա սեղմեալ զաջն՝ որ մատու-
ցանէր գոյիւ չափ զկեանս իւր, ընթացաւ
տալ սուրհանդակին զլումայն սյրւոյն. և
սուրհանդակն գոհ եղև ընդ այն. զի Աս-
տուծոյ զնուէրն զայն օրհնեալ, երևեցոյց
նմա որպէս և էրն իսկ մեծ և առատա-
պարզև, առ 'ի դարձուցանել զդուստր առ
հայր, երանաւետել զազգատոհմ մի, և
պտղաբերել արդիւնս արժանաւորս սրտին՝
որ նուիրեացն զայն:

Ի ցածնուլ մրրկին՝ կամեւով Ելիսաբեթի
գնալ զճանապարհ իւր, զիրկս էարկ պա-
ռաւոյն՝ որոյ խնամարկեալ էր նմա որպէս
դստեր. և ասէ ցնա 'ի մրմունջ անլսելի
արսորահանին. Չունիմ ինչ հատուցանել
քեզ, բայց զօրհնութիւնս ծնողաց իմոց.
այսօրիկ են իմ արդ ամենայն գոյք: Իսկ
սրառան ասէ բարձրաձայն: Եւ զինչ. ե-
տո՞ւր ուրեմն դմա որ ինչ էրն քո, հէք
դասորիկ: Եւ իբրև օրիորդն յամօթոյ զաչս

ի վայր անկեալ կայր, անկաւ արսորականն
ի ծունկս առաջի նորա, և զձեռս ՚ի վեր
ամբարձեալ, ասէ. Հրեշտակդ՝ որ ետուր
ինձ դամենայն ինչ զքո, զի՛նչ առնել իցէ
ինձ վասն քո: Կայր անդ կտրոց մի ՚ի վե-
րայ սեղանոյն, էառ զայն Ելիսաբեթ, և
հատեալ գիտակ ՚ի վարսիցն՝ ետ նմա զայն,
և ասէ. Քանզի ՚ի Սիպերիա գնաս, տէր
իմ, ՚ի տեսանել քո անդ զբաղաբապեան
Թոպոլսրեայ՝ աղաչեմ տալ նմա զայս, և
ասել. Չոր Ելիսաբեթ առ ծնօղս իւր առա-
քէ, հաճեսցի յղել առ նոսա, զի զիտաա-
ցեն թէ տակաւին դուստր իւրեանց կեն-
դանի է: Նա երգուաւ առնել ըստ բանի
օրիորդին, և յաւել. Ո՛հ, եթէ յանապատս
անդ արսորանաց իմոց լիցի ինձ չափ ինչ
աղատութիւն, զիտացից դտանել զծնօղս
քո, և պատմել գոցա որ ինչ դու արարեր
ինձ այսօր: Մեծ էր սրտին Ելիսաբեթի
քան զպարզև արքունական զահու յոյս
սիրտիանացն, զոր խոստանայր այրն մա-
տուցանել ծնօղաց իւրոց: Չէր նորա ոչ
ևս ինչ բաց ՚ի փոքրիկ դրամոյն, զոր ՚ի
նաւաստւոյն Վոլկայ ընկալեալն էր. սակայն
կարէր և համարել զանձն մեծատուն, զի
ժառանգէր զճշմարիտն մեծութիւն՝ զոր
չկարեն զանձք եւթ տալ. սպարզեաւն զոր
եա՝ ուրախացոյց նա զտառապեալն հայր,
և զգտտերն որբացելոյ եհատ զարտա-
սուս: Ահա որ ինչ պտղաբերել կարող է
միակ սուպլի ՚ի ձեռս ողորմածի:

Ի վլատիմիր քաղաքէ մինչ ՚ի Փոքրով
զիւզ արքունի՝ երկիրն զնստագոյն ճախ-
ճախուտ է և անտառախիտ յազգի ազգի
ծառոց վայրենեաց, որք թէպէտև հաճոյ
աչաց յամարայնի՝ այլ յաճախ ապաւէն են
աւազակաց. իսկ ՚ի ձմերայնի նուազ է
վտանգ, զի հատեալ ՚ի մայրեորաց և մեր-
կացեալ ՚ի սաղարթուց՝ չտան նոցա տեղի
թաքստի: Սակայն Ալիսաբեթ լսէր զճա-
նապարհայն աւազակութիւնս գործեցեալս
անդ, որ ահացուցանէին արդեօք վնա՝ ե-
թէ ունէր ինչ առ իւր արծաթ. այլ զօրա-
պահիկն իսկ կարօտ մուրանայոյ, զերծ
թուէր յամենայն երկիւղէ. և վահանաւ
չքառորութեանն ծածկեալ, յուսայր ան-
ցանել անվտանգ ընդ անտառն: Վերստս
ինչ այսր քան զՓոքրով աւերեալ էր մրբը-
կին զարահետն, և ուղեորաց առ ՚ի Մոս-
կով հարկ էր առնել չրջան ընդ ճախճա-
խուտս, զորս գործէ վոլկա. այլ պաղ
թանձր ծածկեալ զայնոսիկ՝ առնէր գնալի
որպէս տրամ երկիր: Ալիսաբեթ ըստ օրի-
նակի այլոց կալաւ զայն ուղի, և գնայր
ընդ անապատն սառնեղէն. այլ առ ՚ի չգոյէ
անդ շաղի՝ մոլորեալ, խրեցաւ ՚ի տրդ-
մուտս, ուստի բաղում ճգամք եղև նմա ՚ի
բլրաձև ուրեք երկիր ելանել: Անդ տղմա-
չաղախ և վաստակաբեկ բաղմեալ ՚ի վէմ
մի, ելոյժ զկօշիկս յոտից՝ ցամաքեցուցա-
նել յարևու, որ ծագէր յայնժամ անաղօտ:
Մնասլատ էր վայրն. չերևէին անդ հետք

բնակութեան. ոչ որ անցանէր ընդ այն, և
ոչ շշուռչ լինէր անդ լսելի: Ախտաց Ալի-
սաբէթ զի զարտուղի 'ի բաց անկեալ էր
յարահետ ճանապարհէն, և լքաւ արիու-
թիւն նորա. տեսանէր յետկուսէ զճահիճս՝
ընդ որս անցեալն էր, և 'ի բացէ անտառ
անուորտ՝ որոյ ոչ նշմարէր եզր: Տիւն տա-
րածամէր, և սլարտասեալ ինքն 'ի վաս-
տակոյ՝ յարուցեալ այսր անդր ընթանայր
գտանել ուրեք ապաւէն կամ օգնական,
այլ 'ի զուր. ոչ որ ուրեք, և ոչ ձայն ինչ
ուստեք լսելի լինէր. այլ բարբառոյ մարդ-
կեղինի թուէր ընուլ զսիրտ նորա ցնծու-
թեամբ: Աւ ահա ձայնք յանկարծակի հըն-
չեցին, և հետ ընդ հետ ելանէին արք յան-
տաւէն. ընթացաւ առ նոսա յուսապա-
տար. այլ 'ի մօտել առ նոսա՝ խնդութիւն
նորա զարձաւ յարհաիրս: Աերսլարանք
նոցա վայրենի և դէմք գծնեայ՝ սոսկունի
ածէին նմա առաւել քան զմիայնութիւնն՝
յորում էր. յուշ լինէր նմա որ ինչ լուեալն
էր զեղեռնագործութենէ յելուզակաց 'ի
կողմանան յայնոսիկ, և երկուցեալ թէ գու-
ցէ պատուհասէր Աստուած զյանդուզն
վստահութիւն իւր, անկաւ 'ի ծունկս՝ խա-
նարհեալ առաջի ողորմութեան նորա: Յա-
ռաջ մատենն աւազակքն, զկայ առին առ
նմա, և յառեալ 'ի նա, ասեն. Դու ուստի՞
գաս, զի խնդրես աստ: Զաչս 'ի վայր ար-
կեալ օրիորդն, և զգողանի հարեալ, ասէ.
Յայնմ կողմանէ թողուլքեայ գամ, երթալ

խնդրել յինքնակալէն շնորհս հօր իմումս :
Յւ յաւել՝ զի փոքր միւս ևս և կորնչէր 'ի
ճահիճս անդ . և զի յետ վայրիկ մի զօրա-
նալոյ՝ գնայր խնդրել իւր ուրեք ապաւէնս :
Հիացեալ կացին արքն , և հետազօտէին և
ևս . կամէին զիտել սրչափ ինչ ունէր ար-
ծաթ վասն բազում այնչափ երկայն ու-
ղևորութեանն . և իբրև հանեալ նորա
զգրամիկն՝ զոր 'ի նաւաստւոյն Վոլկայ ըն-
կալեալն էր՝ եցոյց նոցա , ասեն . Յւ շունիս
ինչ այլ : Օրիորդն ասէ . Յւ ոչինչ : Հայէին
ընդ միմեանս հուղկահարքն անգութ և ան-
կարեկիր , սուլօրութեամբ եղեսնագործու-
թեանն խտասարտեալ . սակայն և յապուշ
հարեալ՝ շկարէին հաւատալ աչացն , զի
զերաշխարհիկ իմն թուէր նոցա այն , և
համարէին 'ի վերնական անծանօթ զօրու-
թենէ պաշտպանեալ զօրիորդն . և ակն
ածեալ 'ի նմանէ՝ շիշխելով զործել ինչ նմա
չար , այլ և ոչ բարի , 'ի բաց կացին 'ի նմա-
նէ՝ ասելով ցիրեարս . թողցուք զգա , մի
վնասեսցուք դմա , զի արդարև Աստուած
ընդ դմա է :

Յարեաւ Նլիսարեթ , և փութացեալ
յետս 'ի փախուստ՝ եմուտ յանտառն . և
սուղ ինչ յառաջ մատուցեալ , գտաւ 'ի
կիցս քառից ուղեաց . ուր 'ի միում յան-
կեանցն էր մատուռն նուիրեալ Տիրամօրն ,
և սիւն 'ի վերայ կանգնեալ ցուցանէր զքա-
ղաքս , յորս մէն մի յուղեաց անտի գնա-
լին : Վիտաց օրիորդն զփրկութիւն իւր , և

անկեալ յերկիր՝ գոհանայր զՏեառնէ. և ոչ սխալեցին չարագործքն ասել, զի Սատուած էր ընդ նմա: Աչ ևս թուէր նա այնուհետե վաստակեալ, զի զօրացոյց զնա յոյս, և զնայր թեթեւնթաց ընդ ճանապարհ Փորրովայ. և հասեալ վերստին յեզր Վոլկայ, որ գործէ անկիւն առ քաղաքաւն, և թանայ զօրմունս ազբատին միոյ կուսաստանի, փութացաւ բախեաց զգուռնն հիւրընկալ, սլատմեաց զտառապանս իւր, և խնդրեաց ազատտան: Ընկալան զնա անդէն քորքն հիւրասիրաբար որպէս զմի ՚ի քերց. և շուրջ սլատեալ օրիորդն յերկնակրօն և ՚ի սրբասուն քերց անտի, համարէր վայրիկ մի կալ ընդ մօր իւրում: Պարզ և խոնարհ սլատմութիւն անցիցն՝ արարեալ յօրիորդէն, եզև ՚ի շինութիւն ամենայն ուխտին. ոչ դադարէին քորքն բարեգութք ՚ի զարմանալոյ ընդ առաքինութիւն նորա՝ որոյ այնչափ ճգունս կրեալ, և այնչափ փորձանաց տարեալ, և բան մի տրտունջ չհանէր ՚ի շրթանցն: Յանկալի էր կուսանաց հայթհայթել զծախս իսկ ուղեորութեան նորա. այլ մենաստան նոցա չբաւոր էր յոյժ, չէին նոցա հասք, և ինքեանք իսկ կէին յողորմութենէ: Սակայն և ոչ հանդուրժեալ նոցա յուղարկել զնա սլատառատուն հանդերձիւքն և հերձուտեալ կօշկօք, զգեցուցին զնա ձորձովք իւրեանց: Աամէր օրիորդն հրաժարել ՚ի սլարգեւաց նոցա, զի ՚ի կարեւորաց իւ-

րեանց զրկէին քորքն բարեգութք վասն
օգնելոյ նմա. այլ նոքա զորմն և զյարկ
մենաստանին ցուցեալ, ասէին. Գոյ մեզ
պատասպարան, այլ դու անպատասպար ևս
ամենեին. քո է սակաւիկս այս՝ զոր ու-
նիւք, դու չքաւորագոյն քան զմեզ ես:

Ուր ուրեմն եհաս Նլիսարեթ յարա-
հետն, որ ածէ 'ի Մոսկով. և զարմանայր
ընդ յոյզս ամբօխին՝ զոր տեսանէր, ընդ
բազմութիւն կառաց և անդրուվարաց, ա-
րանց և կանանց, և ամենայն ազգի ազգի
մարդկան՝ որ 'ի մայրաքաղաք անդր իբր
առուիւ գնային. և որչափ մերձենայր
անդր, յաւելոյր ամբօխ բազմութեանն: Ի
գետզ ուրեմն յերեկոյին զկայ էառ, ուր
էին տունք առհասարակ լի ուղեւորօք. և
այնչափ ծանունք էին վարձք բնակութեան,
զի հէք օրիորդին՝ որոյ չգոյր ինչ առ 'ի
տալ՝ յոյժ դժուարին եղև գտանել օթեան:
Ո՛հ, քանի՛ արտասուս 'ի սիրտ իւր ցա-
ծոյց՝ մինչև կարաց գտանել արհամարհոտ
իմն կարեկցութիւն, ճաչ անուտելի, և
դոյզն գլխոյ դադար՝ զերծ 'ի ձիւնաբերաց
և 'ի մրրկաց: Ս.Ղ ոչ երբէք վհատեցաւ,
'ի մտի ունելով միշտ՝ զի տեսանէր Տէր
զտառապանս իւր, զորս առ սէր ծնողացն
կրէր. և ոչ բարձրամտեաց երբէք, համա-
րեալ յանկեղծ սրտէ՝ ոչ աւելի ինչ քան
զպարտս իւր գործել վշտակրութեամբքն
վասն ծնողաց իւրոց, և ծնողասէր սրտին
ախորժեալ իմն ընդ վշտակրել իւր վասն
նոցա:

Եւ ահա յանկարծ գանչէր զանգականին
ամենուստ, և յամենայն կողմանց հնչէր
անուն ինքնակալին. թնդիւնք հրեաից որո-
տային 'ի պարսպաց մայրաքաղաքին ահար-
կուք նմին, զի շէր երբէք բամբիւն այնպիսի
ընդ ունկն նորա բախեալ: Հարցանէր
զվասն էրն երկիւղիւ՝ որոց անդ 'ի գրատս
ճոխս կային զկառօք, որ կործան անկեալ
դնէր: Նորա ասեն. Ինքնակալն 'ի քաղաք
այսր մտանէ: Օրիորդն ասէ. Եւ որպէս.
ոչ 'ի Պետրոպօլիս ինքնակալն բնակէ: Նո-
քա ողորմեալ 'ի տգիտութիւն նորա, ա-
սեն. Հէք օրիորդ, չգիտիցես զի Աղեք-
սանդր զայ այսր առնել զհանդէս թաղա-
ւորելոյ իւրոյ: Յայնժամ օրիորդն ձեռնա-
մածեալ խնդութեամբ՝ զի յերկնից տնօրի-
նէր նմա գալ անդ ինքնակալին, յորոյ 'ի ձե-
ռին էր բախտ ծնօղաց իւրոց, և հասանել
յաւուրս աշխարհօրէն ուրախութեան՝ յորս
լռեն խստութիւն և արդարութիւն 'ի սիրտ
թագաւորաց, առ 'ի լսելի առնել նոցա
զգթութիւն միայն. և դարձուցեալ զաչս
իւր յերկիր աքսորանաց ծնօղաց իւրոց,
զոչէր. Ծնօղք իմ, ընդէր միայնակ վայե-
լեմ 'ի յոյս, ընդէր ձայն ուրախութեան
դստեր ձերոյ չկարէ հասանել յունկն ձեր:

Յամին 1801 եմուտ նա 'ի մայրաքաղաքն
մեծ 'ի Մոսկով, և համարէր վախճան լեալ
վշտաց իւրոց, ոչ կարծելով զի այլ ևս
աղէաք պատրաստեալ կային նմա: Ի մատ-
չեն 'ի քաղաքամէջ անդր՝ ետես ապա-

րանս հոյակապս, դարդարեալս արքունա-
կան ճոխութեամբ, և առ նորօք հիւզս ծխա-
մածս անպատսպարս 'ի հողմոց. ետես
փողոցս բազմամբոխս, մինչև հաղիւ կարող
լինել նմա հերձանել զամբոխն՝ որ նեղէրն
զնա և խթէր շուրջանակի արմկաւ: Սուղ
ինչ անտի 'ի բացէ եզիտ անտառս և մար-
գազեախնս, որպէս զի կարծել զանձն 'ի
դաշտավայրի մեծի. զկայ էառ վայրիկ մի
յրնդարձակ ճեմելիս ծառազարդս, ուր
զգնայր բազմութիւն յոյժ՝ մնալով հանդի-
սին. երթեկէին կառք շառաչմամբ մեծաւ
ընդ ամենայն կողմանս արշաւասոյր: Հնչէր
զանգակն մեծ կաթողիկէին անլուլի, և ա-
մենայն ուստեք քաղաքին այլ զանգականին
տային արձագանգ. և թնդիւնք հրեաից,
որ երբէք երբէք արձակէին, հաղիւ լինէին
լսելի 'ի շինդն ձայնից՝ որովք հնչէր քա-
ղաքն ընդարձակ: Մանաւանդ 'ի մօտել 'ի
հրասպարակն Արեմելեան՝ երթայր և յաւե-
լոյր ամբոխն և աղմուկ. խարոյկ բոցածա-
ւալ ամենայն ուրեք բորբոքէր: Ալիսաբեթ
նստաւ անդ մեկուտի զգուշութեամբ, ցըր-
տահարեալ և սխարտասեալ զօրն ցերեկ յո-
տին, և ուրախութիւն նորա այգուն փո-
խեալ 'ի տրամութիւն. զի շրջեալ նորա ընդ
անթիւ փողոցս քաղաքին և տեսեալ սալա-
րանս բազումս հոյակապս, և ոչ ուրեք ե-
զիտ իւր զազար. զի տեսեալ բազմութիւն
յոյժ յամենայն ազգաց, չեզիտ զօր 'ի նո-
ցանէ իւր օգնական. զի լուեալ էր անդ

հարցանելոյ բազմաց զճանապարհ տանց
իւրեանց, և զայրանալոյ ընդ մուտրել իւ-
րեանց. և նախանձեալ ընդ բախտ նոցա՝
ասէր ՚ի մտի. Արանի՛ ոյք խնդրեն զընա-
կութիւն իւրեանց. եղ՛ճկ այնմ՝ որոյ չիք
տեղի խնդրելոյ, և չիցէ ուստեք մուտրեալ:

Մերձենայր գիշերն, զայրանայր ցուրտն,
յայգուէ հետէ չէր ինչ օրիորդին առեալ
կերակուր, և չգիտէր զի՛նչ առնել: Նկա-
տէր զդէմն ամենեցուն՝ թէ իցէ՛ ինչ յու-
տալ յումեքէ ողորմութիւն. այլ ոչ որ յայն-
ցանէ՛ յորտ պշուցեալ հայէր առ կարօտու-
թեան, դառնայր հայել յինքն՝ անկարօտ
ինքեան: Փորձէր բազխել զգրունս յուն-
գոյն իջեանաց, և ամենայն ուստեք մեր-
ժէր ՚ի բաց. զի յոյս առաւելագոյն շահից
յաւուրս հանգիսին՝ փակէր զգութ աղքա-
տագունիցն իսկ ՚ի պանդոկապետաց. զի
ուր հասանէ ումեք ճոխանալ, առաւել
կծկէ զձեռն ՚ի տալոյ: Գարձաւ եկն նստաւ
առ մեծի խարուկին ՚ի Արեմելեան հրատա-
րակի. լայր լուելեայն՝ թաղծեալ տրտմու-
թեամբ, և ոչ կարէր ճաշակել զզատառ
իսկ հացին՝ զոր պառաւոյ ուրուք տուեալ
էր նմա կարեկցաբար: Յայն թշուառու-
թիւն տեսանէր զանձն հասեալ՝ զի հարկա-
ւորէր աջ կարկառել անցաւորաց ՚ի մոյր,
որոց մարթ էր տալ նմա զոյզն ինչ ողոր-
մութիւն, թէպէտ և անկարեկիր՝ այլ գէթ
առանց մերժելոյ զնա արհամարհանօք:
Զգացումն ազնուականութեան արգելոյր

զնա 'ի մուրանալոյ, այլ ստիպէր 'ի ցրտոյն բռնութենէ, որով վտանգէին կեանք իւր՝ զոր ոչ իւր համարէր, կալով զցայգ 'ի բացի: Վասն որոյ 'ի բաց եղեալ զազնուախոհութիւն, զմի 'ի ձեռաց ածեալ զերեսօք, և կարկանդակ զմիւսն առ որ նախ ընդ այն անցանէր, ասէ. Առ սէր հօր քո՝ որ սիրէն դքեղ, առ սէր մօր քո՝ որ ծնան զքեզ, տուր ինձ գտանել խշտեակ 'ի գիշերիս: Այրն, յորմէ խնդրէր ողորմութիւն, 'ի նշոյլ խարուկին զննեալ զգէմս նորա՝ ասէ. Ի յոռի արուեստ ձեռն արկեալ է քո, դուստր, չկարիցես վաստակել. 'ի քում յայգմ հասակի պարտ է շահել զկեանս. մուրացիկք անհաճոյ են ինձ. Տէր տացէ քեզ: Ասաց, և 'ի բաց էանց:

Եղկելի օրիորդին ամբարձեալ զաչս 'ի վեր՝ որպէս թէ յերկնից խնդրելով օգնութիւն և քաջալերեալ 'ի խրախոյս՝ զոր զգաց 'ի սրտի, համարձակեցաւ խնդրել և յայլոց անցաւորաց: Աէսք անցին զնացին անլուր, այլք ետուն նմա խուն ինչ՝ որ չբաւէր 'ի պէտս նորա: Գիշերն յառաջ խաղայր, ամբոխն լուծանէր, չիջանէին խարոյկք, պահանորդք դրան ասարանիցն՝ որ երթեկէին 'ի հրապարակին, մատեան առ օրիորդն և ասեն. Ձի է քո աստ: Նա 'ի սաստէ վայրագ զօրականին ահաբեկեալ, սկսաւ լալ առանց կարող լինելոյ պատասխանել և ոչ ինչ, Նոքա ոչ ինչ զթացեալ յարտասուս նորա, շուրջ եղեն զնովաւ

յանդուզն լրբութեամբ, և մի սանգամաս-
սեն. Ձի կաս աստ: Պատասխանի ետ օ-
րիորդն դողալով. Գամ յայնմ կողմանէ
Թոպուքեայ՝ խնդրել յինքնակալէն շնորհս
հօր իմում. հետի մինչև ցայսր եկի. չքա-
ւոր եմ, և ոչ ոք ուրեք զիս ընդունի: Քըր-
քիջ բարձին զինուորքն՝ ստայօդ դբանս
նորա համարեալ. իսկ անմեղ օրիորդն
խռովեալ՝ խոյս կամէր տալ, այլ ոչ թողին
նմա՝ կալեալ զնա անդ բռնի. և գոչէր ՚ի
խոր արամութենէ. Աստուած իմ, հայր իմ,
հասէք ինձ յօգնութիւն, ընդէր թողէք
զհէքս զիս զԱլիսարեթ: Ի ձայն աղաղակին
հասեալ անդր արք ոմանք, բողոք բարձին
ընդդէմ բռնութեան զօրականին: Իսկ օ-
րիորդն ձեռս ՚ի վեր ամբարձեալ, ասէր.
Վկայ են ինձ երկինք՝ զի ոչ ստեմ. գամ ես
յայնմ կողմանէ Թոպուքեայ՝ խնդրել
շնորհս հօր իմում. զերծուցէք զիս, փրկե-
ցէք զիս, զի մի չև ընկալեալ զշնորհս՝ մե-
ռայց: Ընդ այսպիսի բանս օրիորդին՝ յու-
ղեցան Կութք ամենեցուն, և յառաջ մա-
տեան բազումք օգնել նմա, և մի ՚ի նոցանէ
ասէ ցզօրականն. Ես ինքն ընկալայց զգա
՚ի պանդոկի իմում, որ է ՚ի հրապարակիս
առընթեր սրբոյն Բարսղի եկեղեցւոյն.
Թուի ինձ օրիորդ համեստ, թողէք զգա
ընդ իս: Եւ զօրականին յետոյ ուրեմն
չարժեալ ՚ի գութ, թողին զնա և մեկնե-
ցան ՚ի բաց. յայնժամ օրիորդն փարեալ
զձնգովքն բարերարին՝ գոհանայր. իսկ այրն

ածեալ զնա՝ ՚ի պանդոկին՝ որ մերձ էր անդր, ասէ ցնա. Չիք իմ և ոչ սենեակ մի տալ քեզ, վարձեալ է ամենայն. այլ յայսմ և եթ գիշերի ընկալցի զքեզ կին իմ՝ ՚ի սենեակ իւր. բարեգութ է նա, և մտադիւր վասն քո յանձն առցէ զնեղութիւնս: Եւ գնայր Ելիսաբեթ գողալով զհետ նորա անմուռնչ. եմոյժ զնա այրն ՚ի սենեակ մի խոնարհ, ուր էր կին նորա մանկամարդ նստեալ առ թոնրով՝ մանկիկ ՚ի գրկի. որ ՚ի մտանել նոցա ՚ի ներքս՝ յտան եկաց: Եւ պատմէր նմա այրն՝ յորմէ՛ վտանգէ զերծուցեալ ածէր զհէք օրիորդն, խոստանալով զհիւրընկալութիւն նորա. և կինն հաստատեաց զխոստումնն, և կալեալ զձեռանէ օրիորդին զուարթութեամբ և սիրով՝ ասէ. Հէք դատրիկ. իբր գունատեալ է և խռովեալ. այլ մի հողար, խնամեսցուք մեք զքեզ. բայց անսա ինձ, և մի ևս այգչափ տարածամեր արտաքոյ. ՚ի քաղաքս մեծամեծս չէ պարտ ՚ի քում յայդմ հասակի կալ օրիորդի ցայս ժամ ՚ի փողոցի: Պատասխանի ետ Ելիսաբեթ՝ զի չէր իւր գտեալ ուրեք օթեան, փակեալ էին ամենայն գրունք վասն իւր. խոստովան եղև զի չքաւոր էր, և պատմեաց առանց ամօթոյ որպէս ուղևորեալն էր: Ի լուր պատմութեան օրիորդին՝ լայր կինն, ելաց և այր նորա, և ոչ թերահաւատեցին ընդ բանս նորա, որպէս և արտասուք իւրեանց վկայէին. զի դժուարաւ ՚ի մասինս յայսմիկ պատրի սինլքորն.

կեղծիք ճոխաբանք ոչ զնան առ նոսա,
ճշմարտութիւն և եթ շարժէ զսիրտ նոցա:

Ի վախճանել օրիորդին զբանս իւր, Յա-
կոբ Ռոսսի՛ զի այս անուն էր սրանդոկա-
պետին, ասէ ցնա. Չիք իմ կարողութիւն
'ի քաղաքիս, այլ որ ինչ կարեմս՝ արարից
վասն քո սրալէս անձին, մի երկմտեր: Սեղ-
մեաց կինն զաջ առն իւրոյ առ խնդու-
թեան, և եհարց ցԵլիսաբեթ՝ թէ էր որ
ծանօթ նորին առ 'ի յանդիման աննել զնա
ինքնակալին: Օրիորդն ասէ. Եւ ոչ որ:
Քանզի երկնչէր անուանել զպատանին
Սմոլոֆ, թէ գուցէ 'ի վտանգ արկցէ զնա.
և դարձեալ, զի զո՞ր նախատ կարէր ընդու-
նել 'ի նմանէ՝ որ հեռի 'ի Ղիւոնիա կայր:
Չէ ինչ փոյթ, ասէ կինն. բարութիւն և
թշուառութիւն առ մեծանձն մերոյ ինքնա-
կալին հզօր ընծայականք են, և վրիպես-
ցին... Ի վերայ էած Յակոբ. Այո ամե-
նեին. ինքնակալն Ալեքսանդր ընդունելոց
է վաղիւ թագ յեկեղեցւոջ Վերափոխման.
գտջիր անդր յանցանել իւրում, և անկեալ
յոսս նորա՝ խնդրեսցես շնորհս հօր քում.
ես իսկ եկից ընդ քեզ և օգնեցից: Յայն-
ժամ Ելիսաբեթի շնորհապարտ գոհու-
թեամբ կալեալ զձեռանէ նորա, գոչէր.
Ասանջականք իմ բարերարք, Տէր լուիցէ
ձեզ, օրհնեսցեն զձեզ ծնօղք իմ. դուք ինք-
նին ընկերեսջիք ինձ և օգնեսջիք, և ամջիք
դիս առ ոսս ինքնակալին... Իցէ՛ թէ և ա-
կանատես լինիցիք բարեբաստութեան իմոյ

այնպիսւոյ, քան զոր մեծագոյն ինչ ոչ է մարթ ունել մահկանացուի. եթէ լիցի ինձ ընդունել շնորհս հօր իմում, և աւետել զայն նմա, տեսանել զցնծութիւն նորա և զմօր իմոյ... Եւ ոչ կարաց կատարել զբանս իւր, զի սրատկեր մեծի երջանկութեանն գողցես իմն անյուսալի ատնէր նմա զայն. թուէր նմա անարժան գոլ այնպիսւոյ երջանկութեան: Հիւրընկալք նորա քաջալէրէին զնա 'ի յոյս՝ գրուատեօք բարեգթութեանն Ալեքսանդրի, սատմելով զամենայն բարերարութիւնսնորա, և զբերկրութիւն նորա 'ի բարերարել: Զմայրամբ լսէր նոցա Ալիսաբեթ, և ցանկալի իսկ էր նմա զգիշերն 'ի բուն լսել նոցա, այլ անազան էր ժամն. հիւրընկալք նորա կամէին նմա հանգչել փոքր մի՝ առ 'ի կարող լինելոյ 'ի վաղիւ անդր 'ի տակ վաստակոցն: Եւ մեկնեալ Յակոբայ 'ի վերնայարկ տանն 'ի խորշ մի, կին նորա ընկալաւ զԱլիսաբեթ առ իւր 'ի մահճին: Բայց Ալիսաբեթ չկարէր փակել ընդ երկար զաչս իւր 'ի քուն. սիրտ նորա յուզեալ էր յոյժ և 'ի փղձուկ հարեալ. գոհութիւն մատուցանէր Աստուծոյ վասն ամենայնի, ևս և յաղագս ծանունց վշտաց իւրոց՝ որովք հանդիպեալն էր այնպիսում ընդունելութեան, և ասէր. Եթէ նուազ էի հէք, ոչ յուզէին ընդ իս գութք հիւրընկալութիւն իմոյ: Եւ քուն իսկ անկեալ զարաւանամբք նորին՝ ոչ եբարձ 'ի նմանէ զբարեբաստութեանն զգացումն. զի ե-

րազք ախորժականք 'ի կերպս կերպս ըն-
ծայէին նմա: Մերթ զհայր իւր թուէր նմա
տեսանել, և մերթ զխանդազատելի կեր-
պարանս մօրն. էր զի թուէր նմա զինքնա-
կալին ինքեան ըսել զբարբառ, և էր զի այլ
իմն սրտոկեր երևեալ միգապատ՝ չներէր
տեսանել յտակ զտիպս կերպարանաց
նորա, և ոչ 'ի միտ առնուլ զկիրս՝ զոր 'ի
սիրտ իւր զարթուցանէր:

Ի վաղիւ անդր թնդիւնք հրետից ան-
ընդհատք վասն կենաց ինքնակալին, դա-
փիւնք թմբկաց և աղաղակ ցնծութեան
համօրէն ժողովրդեան աւետաւորէին զօր
հանդիսին: Ալիսաբեթ զհիւրընկալուի կը-
նոջն արկեալ զանձամբ զհանդերձս 'ի փոխ,
և զբարերարի առնն կալեալ զձեռանէ,
խառն 'ի խուռն ընդ եկաւորս զհետ ինքնա-
կալին եմուտ յեկեղեցին Աերափոխման՝
ուր Ալեքսանդր թագ առնլոց էր: Չահիւք
աւելի քան զհազար լուսազարդեալ տա-
ճարն սուրբ՝ փայլէր ակնախտիղ. բազմէր
ինքնակալն 'ի դահ գեղանշոյլ ընդ ճոխ հո-
վանեաւ, և զչխոյ նորահարսն առ նմա,
զգեցեալ երկաքանչիւր հանդերձս պայ-
ճառս գեղեցիկս յոյժ, որպէս զի գերաշ-
խարհիկս երևել տեսողաց: Գչխոյն 'ի ծուր
իջեալ առաջի փեսային, ընդունէր 'ի ձե-
ռաց նորա պսակ կայսերական, և զպար-
կեշտ ճակատ նորա անլոյժ միութեան իւ-
րեանց պատէր պերճ տուհաւտոջեայ: Հան-
դէս նոցին արհի պատրիարքն Մոսկովայ

Պլատոն 'ի բարձուէ սրբոյ բեմին յուչ առնէր ինքնակալին ճոխաբան և հոգեչարժ ճառիւ պարտոս թագաւորաց, և զհամարն սոսկալի՝ զոր 'ի նոցանէ պահանջելոց է Աստուած, փոխանակ փառացն և զօրութեան՝ զոր շնորհէ նոցա: Ի մէջ անբաւ բազմութեանն՝ որով լի էր եկեղեցին, ցուցանէր նմա գլխամշեաբեցիս՝ որ հարկս ածէին պահչիս շնջրեաց որսացելոց յԱլէութեան կղզիս հաւալ յամերիկեանն ցամաք, և զվաճառականս՝ որ գային յԱրքունճեւայ, բերելով մեծութիւնս՝ զորս նաւք նոցա գնան խնդրել 'ի ծայրս ծովուց Եւրոպայ: Յուցանէր նմա զՍամոյետս եկեալս 'ի բերանոյ գետոյն Ենիսեայ՝ ուր տիրէ ձմեռն յաւերժական, և անձանօթ են անդ ձկունք, և ոչ երբէք ընծիւզէ ցորենահատ: Յուցանէր և զՄասքութս, առ որս են ձմերուկք հասունք և թղենիք, և որթոյ բերք քաղցունք՝ որ մատուցանեն զինի ազնիւ: Առաջի առնէր դարձեալ և զբնակիչս Սեաւ և Կասրից ծովուն, և մեծին Սկիւթիոյ՝ որ թեակոխէ 'ի Պարոս և 'ի Ճենս և 'ի սահմանս ինքնակալութեան Մողոլաց, և մտից 'ի յելս արևու տարածանի՝ բովանդակեալ զկէս աշխարհին, և 'ի բեւո անդր գրեթէ հասանէ: Եւ յաւելոյր. Ընդարձակագոյն ինքնակալութեան երկրի տիրապետեալ մեծութեան քս, և հանդերձեալ երգումն տալ 'ի բարեբախտութիւն հինգերորդի մասին երկրի, յուչի կալ անմտաց՝ զի հա-

մար տալոց ես Աստուծոյ զրիւրուց բիւրաւորաց մարդկան, և զի անիրաւութիւն ինչ միում 'ի փոքրկանց անտի դործեալ՝ զոր մարթ էր քեզ խափանել, համարեսցի քեզ 'ի մեզս: Ի բանից աստի թուէր շարժեալ սաստկապէս սիրտ պատանւոյ ինքնակալին, բայց յեկեղեցւոջ անդ գոյր և միւս այլ սիրտ ոչ ինչ նուազ շարժեալ, և էր այնորիկ՝ որ մատչէրն խնդրել շնորհս 'ի նմանէ հօր իւրում:

Յերգնուլ անդ Ալեքսանդրի նուիրել զկեանս իւր 'ի բարեբաստութիւն ժողովրդոց իւրոց, թուէր Նլխաբեթի լսել զձայն ողորմութեան խղելոյ զկապանս տառապելոց ամենեցուն, և ոչ ևս կարաց նա հանդարտել. երկնայնով խմն զօրութեամբ բացեալ իւր 'ի խռան անդ ուղի, և թափ ընդ ցանկ զօրականին անցեալ, զիմեաց 'ի դահ անդր գոչելով. Շնորհք, շնորհք: Բարբառն այն խափանեաց զարարողութիւն հանդիսին, և յարոյց չուկ. մատեան զօրականք, ձգեցին զօրիորդն արտաքոյ եկեղեցւոյն ընդդէմ ազաջանաց և ձգանց պանդոկապետին. բայց ինքնակալին լուեալ զբարբառն զայն, ոչ կամեցաւ յայնպիսում բարենշան աւուր մերժել զազերս հէք օրիորդին. հրամայեաց միում 'ի պաշտօնէիցն տեղեկանալ զոր ինչ խնդրէրն: Նլ արտաքս պաշտօնեայն, լուաւ զձայն պաղատանաց հիբի՝ որ ձգնէրն ընդդէմ զինուորաց. եկն, եհա, ետես, ծանեաւ և գոչեաց. Նա ինքն

է, Ալիսաբեթ է: Չկարէր օրիորդն հաւատալ այնքանոյ բարեբաստութեան. չկարէր կարծել գտանելոյ անդ պատանւոյն Ամուլֆի առ 'ի փրկել զհայր իւր. այլ ձայն նորա և նորին ինքեան էր կերպարան, չէր մարթ ըմբռնել նմա 'ի պատրանս. հայէր 'ի նա անբարբառ, կարկառէր առ նա զբազուկս իւր՝ իբր այն թէ գայր նա բանալ իւր զզրունս երկնից: Գիմեաց առ նա պատանին յայլոյ խելս լեալ, աջ 'ի յաջ յեռեալ, և յերկուացեալ իմն ընդ տեսիլ աչաց, ասէ. Գո՛ւ իցես, Ալիսաբեթ. ուստի՞ գաս հրեշտակդ երկնացեղիկ: Օրիորդն ասէ. Ի թոպուլքեայ գամ: Պատանին ասէ. Գո՛ւ 'ի թոպուլքեայ, միայնակ, հետի: Եւ յասելն պայս՝ գողայր 'ի յուզելոյ սրտին: Օրիորդն ասէ. Այո, գամ՝ միայնակ, գամ՝ հետի, խնդրել շնորհս հօր իմում, և վարեն զիս 'ի գահոյից այտի 'ի բաց, խլեն զիս յերեսաց ինքնակալին: Իսկ պատանին լի խնդութեամբ ասէ. Ե՛կ, եկ Ալիսաբեթ. ես ինքն յանդիման կացուցից զբեզ ինքնակալին. եկ, լու՛ս նմա զբարբառ քօ. եկ, մատո նմա զաղերս քօ, ոչ մերժեսցէ նա զայն: Եւ մինչդեռ 'ի բաց արարեալ զղինուորս՝ ածէր զնա յեկեղեցին, գային զառաջաւորք ինքնակալին 'ի դուրս ընդ աւագ դուռն եկեղեցւոյն. և յերևել ինքնակալին՝ յառաջ մտանաւ Ամուլֆ կալեալ զձեռանէ օրիորդին. անկան երկոյրեան 'ի միասին առ սաս նորա, և ասէ պատանին. Յիս տէր, լու՛ր

ճայնի տառապելոյս այսորիկ, լուր ճայնի առաքինութեան. Սթանիսլաւի Փոթովաքեայ դուստր կայ առաջի մեծութեանդ քո, գայ նա յխարիմեան անապատէ, ուր յերկոտասան ամաց հետէ հիւժին ծնողք նորա յաքսորս. գայ անտի միայնակ անօգնական, հետի և մուրիկ զամենայն ճանապարհն հատեալ, յանձն առեալ զմերժումն, զարկածս, զմրրիկս և զամենայն ճիզն և վտանգ, առ 'ի գալ անկանել յոտս ինքնակալիդ՝ խնդրել շնորհս հօր իւրում: Իսկ օրիորդն բազկատարած աղերսաւոր կըրկնէր. Շնորհս հօր իմում: Շշունջ հիացման գնայր ընդ ամբոխն, ինքնակալն ինքնին հիացեալ կայր. և թէսլէտ բազում ինչ լուեալ էր հակառակ Փոթովաքեայ, այլ յայնժամ ցրեցաւ ամենայն 'ի մտաց նորա, զի ասէր. Դստեր այսպիսեոյ առաքինեոյ չէ իսկ մարթ թէ վնասապարտ լեալ իցէ հայր, այլ թէ իցէ իսկ լեալ, ներէ նմա Ալեքսանդր, և ասէ ցօրիորդն, Ազատ է հայր քո, շնորհեալ քեզ: Ի լուր շնորհաց ցնծութիւն այնպիսի զեղաւ 'ի սիրտ օրիորդին, զի նուազեալ անկաւ անզգայ 'ի վերայ բազկաց սլատանւոյն. և բարձեալ տանէին գնա ընդ մէջ անթիւ բազմութեան ամբօխին՝ որ ճանապարհ առնէր նմա կայթիւք ձեռաց և գրուատեօք առաքինութեան վեհազն օրիորդին և զթութեան ինքնակալին: Եւ ամեալ 'ի տուն Յակոբայ, յինքն եկն. և տեսեալ զՍմուրթի 'ի ծունր առաջի

իւր, նախկին բարբառ կրկնեաց գրան ինքնակալին. Աղատ է հայր քո, շնորհեալ քեզ: Ձի չև ևս զօրէր բարբառել, 'ի հայեցուածոյ և եթ նորին յայտնի էր սրտին ցնծութիւն և շնորհապարտ գոհութիւն. բազմախօս էին աչք նորա: Խոնարհեալ ապա 'ի Սմոլոֆ, գողգոջ և խանդաղատելի ձայնիւ անուանեաց զհայր իւր և զմայր, և յաւել. Տեսցո՛ւք ուրեմն զնոսա, ուրախասցո՛ւք ընդ բարեբաստութիւն նոցա: Այս բանք նորա ազգեցին 'ի խորս սրտի պատանոյն, զի զայն առաջին նուագ յայտ առնէր օրիորդն զսէր իւր ընդ նմա, կցորդելով զնա նախկին զգացման սրտի իւրոյ, նախկին բարութեան կենաց իւրոց. զի հաւասարակից զնա առնէր քաղցրագոյն երջանկութեան՝ որում ակն ունէր: Յայնմ հետէ յուսայր պատանին հաւանելոյ օրիորդին չբաժանել զնա 'ի կցորդութենէ անտի:

Աւուրք ոչ սակաւք 'ի վերայ անցին 'ի կատարումն շնորհի ինքնակալին. պարտ էր քննել վերստին զիրս Փոթովսքեայ. և 'ի քննել անդ՝ խելամուտ եղև Ալեքսանդր զի արդարութիւն ինքնին հրամայէր խորտակել զկապանս ազնուականի ոստանկին, ուր ինքն սրպէս շնորհ պարգևէր որ ինչ արդարութեան էին պարտք. զոր ոչ երբէք մոռացան աքսորականքն զայս բան ինքնակալին: Ի միում աւուրց ընդ առաւօտն եմուտ Սմոլոֆ 'ի սենեակ օրիորդին՝ ուր չև

ևս իշխեալ էր մտանել, և մատոյց նմա մազաղաթ կնքեալ յինքնակալէն առ հայր իւր: Էսա զայն օրիորդն, և եղեալ ՚ի վերայ աչաց իւրոց՝ եթաց զայն արտասուօր: Յաւել յայնժամ Սմոլոֆ. Ոչ զազատութիւն միայն շնորհէ հօր քում ինքնակալն, այլ և զպատիւ իւր և զաստիճան և զգոյս. մեծութիւնք՝ որ գեր ՚ի վերոյ ամբառնան զայլս, այլ ոչ և զՆլիսաբեթ: Սուրհանդակն որ ածէ զհրովարտակս զոյս, հանդերձեալ է մեկնել ՚ի վաղիւ այգուն. խընդրեցի և ընկալայ յինքնակալէն՝ գնալ ընդ նմա: Իսկ ես, գոչեաց յայնժամ Նլիսաբեթ, ոչ եկից և ես ՚ի միասին: Սմոլոֆ ասէ. Սյո, գայցես և դու. որոց այլ չթանց անկ իցէ աւետել հօր քում զազատութիւն. գիտէի իսկ զիղձս քո, և ծանուցի զայն ինքնակալին, գորովեցաւ և հրաման ետ. և տացէ քեզ վաղիւ զմի ՚ի կառաց արքունի, և նաժիշտս երկուս, և երկու հազար ուսպլի ՚ի ծախս ուղևորութեան: Հայեցաւ օրիորդն ՚ի Սմոլոֆ և ասէ. Յօրէ յորմէ տեսի զքեզ, չյիշեմ բարի ինչ ուստեք առանց քո ընկալեալ. քեւ ընկալայ և զշնորհ ազատութեան հօր իմոյ, որում առանց քո չէր հնար տեսանել վերստին զհայրենիս իւր. քեզ ապա անկ է և աւետել նմա զազատութիւն. այդ ևեթ բերկրութիւն լիցի վարձ բարերարութեանց քոց: Ոչ, ասէ, քեզ է անկ բերկրութիւնդ այդ. ինձ այլ ինչ գերազոյն վարձ է ցանկալի: Քերա-

Ոչ կամեցաւ նա կանխել ազգ առնել ճնօ-
ղաց իւրոց զգարձ իւր. լուաւ զողջունէ
նոցա՛ի Թոստոյք, զնոյն և՛ի Սայխմքա հաս-
տատեալ. կամէր յանկարծ երևել նոցա,
ոչ զոր առեալ ընդ իւր՝ բայց միայն զպա-
տանին: Ո՛հ, զիա՛րդ բաբախէր սիրտ նորա
յանցանել իւրում ընդ անտառն, ՛ի մօտել
յեզերս լճին, և ՛ի ճանաչել զմի մի ՛ի մայ-
րեաց, զմէն մի ՛ի ժայռից: Նշմարէր զհիւզն
հայրենի, զիմէր անզր... այլ զկայ էառ.
՛ի սաստիկ յուզմանէ սրտին պակեաւ, ըն-
կրրկէր ՛ի կարի հրճուանացն: Ո՛վ աղե-
տից մարդկութեան, ահա լրումն նորին.
ցանկամք բարեբաստութեան, կամիմք զայն
ծայրալիր, և ծայրալիր բարեբաստութիւն
մահառիթ եղանի մեզ, չկարեմք ժուժկա-
լել այնմ: Նլիտարեթ անկեալ ՛ի վերայ բազ-
կաց պատանւոյն, ասէ. Նթէ լիցի ինձ գտա-
նել հիւանդ զմայր իմ...: Այս երկիւզ ազ-
գեալ ՛ի սիրտ նորա, մեղմեաց զազգումն
բարեբաստութեանն՝ որ ընկճէրն զնա, և
զարձոյց ՛ի նա զչորութիւն իւր: Ընթացաւ,
կոխեաց ՛ի սեամս հիւղոյն, լուաւ զձայն
իւրոցն և ծանեաւ. սիրտ նորա նուաղէր,
միտք իւր ծփային, անուանէր զճնօղս իւր:
Բացաւ զուռնն, ետես նա զհայր իւր, ձայն
երարձ, եհաս մայր նորա, և ՛ի գրկախառ-
նելն ընդ նոսա՛ գոչեաց Սմոլտֆ. Ահա ա-
ւետարեր ազատութեան ձերոյ, յաղթեաց
ամենայնի, ընկալաւ զամենայն: Այլ բանք
պատանւոյն ոչ ինչ յաւելին ՛ի խնդութիւն

նոցա. Թերևս չլուան իսկ զբանս նորա,
զմայլեալք 'ի տեսիլ դատերն իւրեանց.
զգային և եթ զգալուստ նորա, զի տեսա-
նէին զնա, զի գտին զնա անդրէն, զի 'ի
գիրկս իւրեանց էր, զի ոչ ևս թողուն զնա.
'ի մոռացօնս եղեն նոցա՝ թէ իցեն յաշխար-
հի այլ ինչ բարիք: Ընկզմեալ կային ժամս
ծիգս 'ի զմայլման անդ իրր անդգայք, գոգ-
ցես իմն 'ի ցնորս. բարբառք ինչ ընդհատք
ելանէին 'ի շրթանց նոցա, այլ ոչ գիտէին
զոր ինչ ասէինն. 'ի զուր խնդրէին յայանել
որ ինչ կրէրն 'ի նոսա, ոչ գտանէին բանս
զկիրսն բացատրելոյ. լային, հառաչէին, և
զօրութիւն նոցա նուազեալ էր ընդ մտացն
յառաւել խնդութենէն:

Յայնժամ անկեալ առ ոտս նոցա պա-
տանին, ասէ. Ո՛հ, ոչ մի որդի է ձեր. ցարդ
եղբայր իւր կոչէր զիս Ելիսաբեթ, այլ արդ
առ ոտս ձեր ներեսցէ թերևս ինձ ցանկալ
այլում իմիք անուան: Եւ օրիորդին ձեռս
'ի ձեռս խառնեալ ծնօղացն, և հայելով 'ի
պատանին, ասէ. Առանց սորա չլինէր թե-
րևս ինձ դառնալ այսրէն. սա ամ զիս յոտս
ինքնակալին, սա բարեխօս եղև վասն իմ,
սա խնդրեաց 'ի նմանէ շնորհս վասն ձեր և
ընկալաւ, սա դարձուցանէ զձեզ 'ի հայրե-
նիս, սա ինքն տայ զգուստր ձեր ձեզ, սա
ամ զիս 'ի գիրկս ձեր: Արդ ասա ինձ մայր
իմ, զի՞նչ շնորհս պարտ է ինձ մատուցանել
սմա. ուստ ինձ հայր իմ, զո՞ր շնորհակալիս
մատուցանել սմա: Աստանօր Փեղորայ սգ-

Ջագուրեալ զգուսար իւր, ասէ. Շնորհա-
կալութիւն քո լիցի սէր, որով սիրեմ ես
զհայր քո: Եւ Սփրինձեր յաւել հրճուանօք.
Նուէր սրաի քոյումդ նմանւոյ լիցի 'ի վեր
քան զամենայն բարերարութիւնս. այլ Ե-
լիսաբեթ չհամարի գոլ այնուիկ առատա-
ձեռն: Իսկ օրիորդին առեալ զձեռն պա-
տանւոյն և տուեալ 'ի ձեռս ծնօղացն,
կարմրազեղ դիմօք և ցածութեամբ ասէ.
Խոստանան չմեկնել 'ի սոցանէ: Յայնժամ
պատանին ասէ ընդ ինքն. Բա՛բէ, արդեօք
այլ ընդ այլոյ ինչ լուայ, արդեօք շնորհեն
զնա ինձ ծնօղք իւր, արդեօք հաճի՞նա ընդ
իս: Եւ ոչ կարացեալ կատարել զբանս իւր,
խոնարհեալ զերեսս իւր ողողեալս արտա-
սուօք առ ոտս Ելիսաբեթի, յերկինս իսկ
չհամարէր թէ գուցէ երջանկութիւն առա-
ւել քան զիւրն. զմայլումն մօր՝ որ զգուսար
իւր տեսանէր վերստին, խանդաղատելի
պարծանք հօր՝ որ վասն ազատութեան իւ-
րոյ շնորհապարտ գտանէր արիութեան
դստերն, անճառ խնդութիւն վեհագին և
բարեկրօն օրիորդի՝ որ յայգուէ կենաց իւ-
րոց լցեալ զսրբազնագոյն պարտս իւր, և
'ի ծայր առաքինութեան էր ժամանեալ,
պարառութիւն այս ամենայն բարեաց թը-
ւէր պատանւոյն 'ի ստորև քան զբարե-
բաստութիւնն՝ զոր մատուցանէր նմա սէր:

Արդ եթէ պարտ իցէ ինձ ասել զաւուրց՝
որ յաջորդեցին այնուհետև, ցուցից զծնօ-
ղացն յեղյիզել առ դուստրն զգառնակրս-

կիծ մորմոր սրտի իւրեանց մինչև 'ի դարձ
նորա . ցուցից զնոսա յակճիւս ընդ գորով
և ընդ յոյս 'ի լուր արկածից բազում եր-
կայն ուղեորութեան նորա . լսելի արարից
զօրհնութիւնս հօր նորա վասն ամենեցուն ,
որ օգնական լեալ էին դատերն իւրոյ . յան-
դիման արարից զմայր նորա՝ ցուցանելով
պահեալ 'ի վերայ սրտին զմիայն զօրու-
թիւն կելոյ իւրոյ ցայնժամ , զգիսակն յղեալ
առ նա 'ի դատերէ իւրմէ . պատմեցից որ
ինչ ծնօղք նորա կրեցին կիրս 'ի լուր աքսո-
րականին եկաւորի 'ի հիւղ իւրեանց՝ պատ-
մելոյ զբարեբարութիւնն ընկալեալ 'ի դըս-
տերէ իւրեանց . վիպեցից զարտասուս՝
զոր հեղին 'ի լսել զտառապանս նորա ,
զարտասուս զոր հեղին 'ի լուր առարի-
նութեան նորա : Յաւելից և զողջոյն նո-
ցա հրաժարական մատուցեալ հիւղոյն ,
ուր այնքան աղէտս կրեալ էր նոցա , և
ուր ապա առեալ զճաշակ սրբագոյն և երկ-
նային հրճուանաց՝ որ վշտօք ստացանին
և ծնանին յարտասուաց , հանգոյն ճառա-
գայթից արեգական պայծառագոյն ծագե-
լոց յետ ամպրոպաց 'ի դաշտ ցողալից :

Սուրբ և անարատ նմանեալ հրեշտակաց
օրիորդն Ալիսաբեթ , հաղորդ նոցին երա-
նութեան , կեցցէ իբրև զնոսա յանմեղու-
թեան և 'ի սիրելութեան : Ա՛վ սէր , ո՛վ
անմեղութիւն , այո՛ անելոյժ կցորդութիւն
ձեր յարգարէ զյաւիտենականն երանու-
թիւն : Ստանոր զկայ առնում . զուարթ

սլատկերք, տեսարանք զուարճընծայք
կարի երկարատեք՝ վաստակեն զմիտս և
զսիրտ, ոչ թուին ճշմարիտք, չհաւատալի
լինին. զի անկորուստ բարեբաստութիւն
չէ և չէ երկրաւոր բարի: Ա եզու բազմազան
և ճոխ՝ի բացատրութիւն աղետից՝ աղքատ
է և ամուլ՝ի բացատրել զհրճուանս. որ մի
ուրախութեան սպառէ զամենայն նորին
ճոխութիւն: Ալիսարեթ ՚ի գիրկս ծնողացն
կայ, ամեն զնա ծնողք իւր ՚ի հայրենիս,
դարձուցանեն ՚ի նսեհ նախահարց, սան-
ժան ընդ առարկնութիւնս նորա, հարսնա-
ցուցանեն փեսայի՝ զորով գերազանցէ,
փեսայի՝ ոչ անարժանւոյ նմին: Բաւէ
արդ, դադարեսցուք, հանգիցուք, հանգի-
ցուք ՚ի խորհուրդս յայտոսիկ քաղցունս.
որ ինչ ծանեայ զկենցաղոյս և զյեղախո-
խութեան սորա, որ ինչ զակնկալութեանց
՚ի դերե ելանելոյ և զանկայուն և զցնո-
րական բարեբաստութեանց, երկեցուցա-
նին զիս, զի առ ՚ի յաւելուլ ՚ի սլատմու-
թիւնս յայս և էջ մի՝ հարկ լիցի ինձ սլատ-
մել աղէտս:

